

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ РИНКОВИХ ВІДНОСИН»**

МАТЕРІАЛИ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ СУСПІЛЬСТВА: ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

присвяченої

**30 – РІЧЧЮ ЗАСНУВАННЯ
ВНЗ «КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ РИНКОВИХ ВІДНОСИН»**

та
ДНЮ НАУКИ В УКРАЇНІ

28 квітня 2021 р.

Київ, 2021

*Рекомендовано до друку Вченою радою
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»,
(протокол № 8 від 20.05.2021 р.)*

Редакційна колегія:

Черевань І.В., ректор ВНЗ «Київський університет ринкових відносин», кандидат економічних наук, доцент;

Бородіна О.М., проректор з науково-педагогічної роботи ВНЗ «Київський університет ринкових відносин», кандидат економічних наук, доцент;

Безпаленко О.В., завідувач кафедри фінансів ВНЗ «Київський університет ринкових відносин», кандидат економічних наук, доцент;

Загрішева Н.В., доцент кафедри права ВНЗ «Київський університет ринкових відносин», кандидат юридичних наук.

О58

Глобальні виклики суспільства: правові та економічні аспекти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції ВНЗ «Київський університет ринкових відносин» (м. Київ, 28 квітня 2021 року). – Київ: Талком, 2021. – 208 с.

У виданні зібрані матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Глобальні виклики суспільства: правові та економічні аспекти», які містять дослідження із загальнотеоретичної юриспруденції та основних галузей права і економіки.

УДК 34.09

ЗМІСТ

Черевань І. ПЕРЕДМОВА	8
--	----------

СЕКЦІЯ «ЮРИДИЧНІ НАУКИ»

Секція 1.1. Теорія держави і права, історія держави і права; філософія права, правові проблеми

Бурлака М. КОНФЛІКТОЛОГІЯ В МИТНИХ ВІДНОСИНАХ	10
Набаранчук М. ПРАВА ЛЮДИНИ НА ОСВІТУ	13
Побер І. ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД	16
Щербатенко І. ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ	19

Секція 1.2. Господарське право та господарський процес; цивільне право та цивільний процес, сімейне право

Армаш Н. ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЯК СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	23
Беззубов Д. ЩОДО ОЗНАК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАЦІЙ З НЕРУХОМІСТЮ	27
Дерев'янко Б. ОКРЕМІ НОВАЦІЇ У ПРАВОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТА ПРАКТИЦІ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ	31
Веременко А. МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВВЕЗЕННЯМ ЛІКІВ НА МИТНУ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ	34
Добровчан К. ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЯ ЯК ПРИНЦИП ГЛАСНОСТІ В СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	37
Заїка А. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ	41
Процишин І. СПЕЦІАЛЬНІ ВІЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	44
Синявська А. АНТИМОНОПОЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ДОСВІД США	48

Секція 1.3. Адміністративне право та процес, інформаційне право, фінансове право**Баранчук А.**АПЕЛЯЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ ЯК ФОРМА ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ
РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ 52**Бісюк О., Сергійчук Л.**ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ: РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ
СЬОГОДЕННЯ 55**Задорожна І.**ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ 59**Крижна Л.**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПОЛІЦІЇ 62**Секція 1.4. Кримінальне право і кримінологія, кримінально-виконавче право, кримінально-процесуальне право, криміналістика, юридична психологія****Британ Я.**ВІК, ЯК КРИТЕРІЙ ПРИТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО
ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ 65**Буга Д.**

ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 69

Гудзевич Ю.ПРОБЛЕМИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ:
ОБМЕЖЕННЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ
ВИДІВ ЕКСПЕРТИЗ ФАХІВЦЯМИ, ЩО НЕ Є ПРАЦІВНИКАМИ
ДЕРЖАВНИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ УСТАНОВ 74**Демедюк Т.**КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК НАСЛІДОК ГЛОБАЛІЗАЦІЇ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ 77**Огієнко А.**СПЕЦІАЛЬНІ ВИДИ ЗАМАХУ НА КРИМІНАЛЬНЕ
ПРАВОПОРУШЕННЯ 81**Стрельцов В.**ПРОЦЕСУАЛЬНІ СПОСОБИ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ, ЇХ ПЕРЕВІРКА
ТА ОЦІНКА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 84**Секція 1.6. Право інтелектуальної власності, правове регулювання трансферу технологій****Дейнека Д.**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗМИТНЕННЯ ОБ'ЄКТІВ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ 88

Загрішева Н. ПРАВОВА ПРИРОДА ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ	90
Секція 1.7. Міжнародне право	
Даценко І. УКРАЇНА ЯК ЧЛЕН МІЖНАРОДНИХ МИТНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	93
Курченко В. ГАРМОНІЗАЦІЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	97
Кучерява Д. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО МИТНОГО ПРАВА	99
Подсєвалова Н. АРАБСЬКА ХАРТІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	103
Солод А. СИСТЕМА ДЖЕРЕЛ МІЖНАРОДНОГО МИТНОГО ПРАВА	107
Стоянова О. МИТНІ ЗОНИ НА ТЕРИТОРІЇ ЄВРОПИ	109
Щокіна О. РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЇ В МИТНІЙ СФЕРІ В КРАЇНАХ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ	112

СЕКЦІЯ «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ»

Секція 2.1. Фундаментальні категорії та закони економічної теорії

Мудрак Р. Костюк В. НЕРІВНІСТЬ ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ ВИКЛИК СЬОГОДЕННЯ	115
--	-----

Секція 2.2. Концепція розвитку галузей народного господарства

Боднар О. СТАБІЛІЗАЦІЯ РИНКУ ЗЕРНА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ: ДОСВІД УКРАЇНИ	118
Ганущак Т. ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	121
Коваленко Ю., Оксенюк М. ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ	124
Кожемякіна С. НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В ОСВІТІ	127
Левківський І. СИСТЕМА МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ	130

Патика Н. ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕФОРМ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	133
Секція 2.3. Фінансова та інвестиційна діяльність суб'єктів господарювання в площині Індустрії 4.0	
Bezpalenko O. THE ROLE OF ENTREPRENEURSHIP IN THE CONTEXT OF GLOBAL ECONOMIC INTEGRATION	138
Бородіна О. ПІДХОДИ ДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА ПІДРИЄМСТВІ ...	142
Кашпур Л. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	144
Мусієнко О. ПОДАТКОВІ НАСЛІДКИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ ...	148
Прокопенко Н., Мелешко О. ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ПОДАТКОВУ СКЛАДОВУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ	152
Секція 2.4. Маркетинг і менеджмент у фокусі можливостей нової економіки	
Блоха Т., Кожемякіна С. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ ПРАЦІ В ОРГАНІЗАЦІЯХ	159
Костенко В. МАРКЕТИНГ ТА МЕНЕДЖМЕНТ У ФОКУСІ МОЖЛИВОСТЕЙ НОВОЇ ЕКОНОМІКИ	164
Maistrenko Y. PROGRESSIVE TECHNOLOGIES IN PERSONNEL MANAGEMENT ...	167
Семерей Ж. РОЗВИТОК СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ	170
Секція 2.5. Тенденції розвитку банківської діяльності та біржової торгівлі	
Вовчак О., Ярошенко О. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ	173
Кузьменко Д., Сова О. НАПРЯМИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ	177
Лукашук М., Боярко І. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ	180

Мазур О., Мазур Д. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ БАНКІВСЬКОГО ПРИБУТКУ	183
Секція 2.7. Облік, аналіз і аудит з погляду інституціональної економіки	
Прохорчук С. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ТА КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА	187
Івахів А. ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ ЯК РЕГУЛЯТОР ЕКСПОРТНО- ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ	190
Мичак Н. ЕРГОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАЦІ ОБЛІКОВО-АНАЛІ- ТИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	193
Юрченко О. ФОРМУВАННЯ РИЗИКОРІЄНТОВАНОЇ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ	196
Секція 2.9. Організація та адміністрування публічних фінансів	
Водник Г., Загрішева Н. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	199
Секція 2.10. Теорія і практика міжнародних економічних відносин	
Швець Н., Полагнин Д. СТРУКТУРА ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	203
.....	

ПЕРЕДМОВА

Черевань Ірина,

*кандидат економічних наук, доцент,
ректор ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»*

Історичний розвиток цивілізації практично не супроводжувався виникненням проблем, які мали б загальний, світовий характер. Крім того, проблеми, які виникали, не мали широкого розповсюдження, так як взаємовідносини між країнами знаходилися ще досить на низькому рівні. Таким чином, кожна країна намагалася вирішувати свої проблеми самостійно. Але із становленням світової економіки і розвитком міжнародних відносин, стало неможливим ігнорувати виникнення і розповсюдження загальних для всіх країн проблем, які пізніше стали називати глобальними [1]. Тісна взаємодія країн в світовому співтоваристві та виниклі проблеми, що набули ознак глобальних, вимагають спільних дій країн щодо їх розв'язання. Україна, в свою чергу, також не може оминати їх наявність.

Спалах коронавірусу (COVID-19) уже завдав страждань людству і призвів до значного економічного шоку. В усьому світі відбувається відчутне скорочення випуску та споживання продукції, порушення у світових ланцюгах постачання товарів і послуг, а також кризові прояви на фінансових і туристичних ринках.

Пандемія коронавірусу – це шокова ситуація у світі, далекосяжні негативні наслідки якої вже починають проявлятися. Оскільки ця хвороба змінила життя, порушила ринки та виявила компетенцію (чи некомпетенцію) урядів, це призведе до певних зрушень у політичних, економічних, соціальних, науково-технічних відносин між країнами.

Сьогодні всі країни повинні переглянути політику, яку вони ведуть, її пристосованість до практичного життя, переоцінити свої ресурсні можливості. Іншою мовою – на порядку денному для всіх країн є всебічне співробітництво, взаємне дотримання інтересів усіх країн, розвиток науки і збагачення її досягненнями всіх народів. Суспільству слід по-новому осмислити свою роль у системі «людина – суспільство – природа» і визначити перспективи подальшого розвитку. Це можливо за умови розширення міжнародного співробітництва на всіх рівнях і у всіх галузях. Функціонує ряд різних міжнародних організацій і громадських рухів, які вирішують або допомагають вирішити, різні проблеми в сучасному світі. Аналіз глобальних проблем та процесів показує, що людство досягло точки, де глобальний прогрес можливий тільки на основі нового політичного мислення і об'єднання зусиль та коштів усіх країн сві-

ту [2, с. 20]. Нове політичне мислення – це не тільки новий погляд на існування народів і держав, а й на людство і планету Земля.

З огляду на зазначене, урядам потрібно діяти швидко й неупереджено, аби подолати коронавірус і його економічні наслідки. Необхідно забезпечити ефективні й проактивні заходи для запобігання зараженню вірусом, а також запровадити чітко спрямовану політику щодо підтримки систем охорони здоров'я та її працівників, а також захисту доходів вразливих соціальних груп населення і підприємств під час цієї пандемії. Підтримувальна макроекономічна політика може допомогти відновити довіру та сприяти відновленню попиту. Кількість збанкрутілих підприємств в країнах світу може швидко збільшитися, якщо економічна активність не почне зростати найближчим часом, оскільки малі й середні підприємства будуть особливо вразливими. Нещодавне соціологічне опитування, проведено двома українськими університетами, показало, що дві третини малих і середніх підприємств в нашій країні мають готівку менше ніж на два місяці, аби покрити свої короткострокові зобов'язання. Як наслідок, кількість збанкрутілих підприємств може збільшитися в усьому світі через загальне економічне сповільнення [3]. Якщо впливатимуть негативні ризики, а зростання відбуватиметься на значно нижчому рівні протягом тривалого періоду, то потрібно буде здійснювати скоординовані багатосторонні дії для забезпечення ефективної політики в галузі охорони здоров'я, стримування й пом'якшення заходів контролю діяльності бізнесу, підтримки суб'єктів господарювання і звичайних громадян із низьким рівнем доходу тощо.

Якщо банки та інші фінансові установи зазнають серйозного погіршення якості своїх кредитних портфелів, існує небезпека, що криза COVID-19 може навіть спровокувати фінансову кризу. Це не є частиною сценарію ризику, і його можна уникнути, якщо центральні банки й уряди прийматимуть необхідні, проактивні, вольові політичні рішення. Є розуміння того, що ці рішення в будь-якому разі мають включати цільові фінансові заходи, наприклад, довгострокове рефінансування з боку центральних (національних) банків країн.

Отже, настав час зробити ґрунтовні висновки, що логічно випливають з аналізу викликів сучасності й затребуваності спільних дій урядів країн усього світу.

Список використаних джерел:

1. Глобальні проблеми людства. URL: <https://sites.google.com/site/globalniproblemiludstvwaww/ekonomicni-problemi> (дата звернення: 19.04.2021).
2. Іващенко М.В., Киселюк В.А., Киселюк Ю.Є. Глобальні проблеми людства та їх прояв в Україні. Економічні студії. 2018. Вип. 1(19). С. 20–24.
3. Вплив COVID-19 на світову економіку. URL: https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ002118 (дата звернення: 19.04.2021).

СЕКЦІЯ «ЮРИДИЧНІ НАУКИ»

Секція 1.1. Теорія держави і права, історія держави і права; філософія права, правові проблеми

УДК 347.73:336

Бурлака Марина,
студентка КУП НАН України

КОНФЛІКТОЛОГІЯ В МИТНИХ ВІДНОСИНАХ

Євроінтеграційні процеси в Україні на сучасному етапі її економічного розвитку вимагають чіткого визначення пріоритетних напрямів модернізації митних органів, діяльність яких впливає на реалізацію державної митної політики, та оновлення законодавства з питань митної справи, що б дало змогу подолати прояви неправомірної поведінки фізичних і юридичних осіб при переміщенні товарів і транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон та при здійсненні експортно-імпортних операцій саме в цьому протистоянні на сьогодні і вбачається найбільший конфлікт у митній сфері.

Митні кордони як для України, так і для держав-членів ЄС слугують потужним бар'єром для потенційних загроз у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Охорона та захист митних кордонів здійснюється шляхом забезпечення дієвого контролю та моніторингу, дотримання союзного чи національного законодавства, підтримання економічної безпеки, дотримання принципів національної безпеки держав-членів ЄС. Світові тенденції розвитку міжнародної торгівлі зумовлюють необхідність створення дієвої системи економічної безпеки держави задля забезпечення зростання обсягів вільної торгівлі, правомірності зовнішньоекономічної діяльності, а також зниження ризиків появи негативних явищ під час здійснення транскордонних операцій.

Подолання негативних тенденцій у реалізації зовнішньоекономічної діяльності, недопущення втрат держбюджету від незаконних експортно-імпортних операцій, організація та реалізація заходів з протидії незаконному переміщенню товарів на митну територію України можливі за умови глибокого об'єктивного та усестороннього аналізу стану проблеми та визначення способів протиправної діяльності. Враховуючи легальне визначення митної справи, функції та завдання, які покладені на митні органи, зазначимо наступне.

Конфліктологія закладається у тому, що протиправна діяльність в митній справі та митна деліктність, як відомо, займає особливе місце в системі протиправної поведінки та загрожує не тільки національній, але й міжнародній безпеці, незалежно від того, скоєні ці діяння транснаціональними організованими злочинними угрупованнями або однією фізичною особою; резидентом чи нерезидентом нашої країни, тощо.

Винесення «контрабанди» за рамки кримінального права сприяло поширеності митних злочинів та заподіяна злочинами шкода дають підстави стверджувати, що вони так і залишаються діяннями, визнаними глобальним суспільством такими, що «становлять загрозу економічним, соціальним та фінансовим інтересам держав та законним інтересам торгівлі».

Упродовж становлення митної системи нашої держави на питаннях професійної конфліктології загострювали увагу як науковці, так і працівники митних органів України. Від глибокого осмислення природи конфлікту, прийомів його гасіння залежить не лише психологічний клімат і самопочуття особи, але й ефективність роботи та взаємодії під час митного контролю й митного оформлення. Зменшення кількості конфліктних ситуацій – серйозна практична проблема, що стоїть перед працівниками та керівниками в митних органах.

Функціонування митної служби України на нинішньому етапі спрямовано на виконання фінансової функції, водночас її діяльність орієнтована на правоохоронну практику, переважно для забезпечення повноти надходжень митних податків та зборів у бюджет держави й недопущення порушень митних правил.

Митний контроль та правоохоронна діяльність митних органів поширюється на переважну частину взаємодії митних органів з громадянами та суб'єктами ЗЕД, саме це формує уявлення пересічних громадян про митницю.

Можна сказати, що митник постійно перебуває в конфліктних ситуаціях. З одного боку, він залучений у дисфункціональні конфлікти, якоюсь мірою нав'язані даною системою керування та адміністративними функціями, тобто зовнішні. З іншого – бере участь у конфліктах, які можуть бути наслідком допущених у процесі митного контролю помилок: на митниці дратівний фактор діє набагато сильніше, ніж в інших підсистемах суспільного життя.

Особливості конфліктів між співробітниками митних органів як на горизонтальному, так і на вертикальному рівнях мало чим відрізняються від аналогічних відносин між людьми в інших колективах.

Аналізуючи проблему в даному ракурсі, слід звернути увагу на те, що до працівників митних органів ставляться підвищені вимоги щодо професійної компетенції та етичної поведінки як до дер-

жавних службовців, а також щодо високого рівня спеціальної підготовки як до фахівців контрольного органу.

Зазначимо, що для уникнення непотрібних конфліктних ситуацій в органах митного контролю треба постійно вдосконалювати систему управлінських відносин.

Ефективна така організаційна структура, коли інспектор митної служби може чітко й беззастережно виконувати свої посадові обов'язки, будучи впевненим у їх правильності.

Також ефективна модель має включати активну участь керівництва в частині координації, контролю ситуації та оперативного вирішення проблемних питань. Аналізуючи проблему конфліктів, слід констатувати, що у зв'язку з особливостями діяльності вірогідність виникнення конфліктів в митних органах вища, ніж у багатьох інших установах і організаціях.

Певною мірою це пов'язано з виконанням специфічних контрольних функцій і безпосереднім зіткненням протилежних інтересів громадян та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, з одного боку, а також інтересів держави – з іншого.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України : Закон України від № 924-IX від 29.09.2020 (зі змінами та доповненнями) // Ліга : Закон / ЛігаБізнесІнформ. – К. : Ліга, 2021. – Локальна мережа.
2. Зайцев В. Європейські інтеграційні процеси та їх вплив на підготовку митників з економіки / В. Зайцев // Вісник Академії митної служби України. – 2016. – № 1. – С. 110–115.
3. Войцешук А.Д. Етика та етикет митника : підручник / Войцешук А.Д. – К. : Мануфактура, 2016. – 276 с.
4. Войнович Р.В. Керівник в органах державної влади та місцевого самоврядування / Войнович Р.В., Пірен М.І., Надольний І.Ф. – К. : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. – 168 с.
5. Дорош В. Соціальний проект як елемент реалізації корпоративної соціальної відповідальності. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3157/>
6. Емельянов С.М. Практикум по конфликтологии / Емельянов С.М. – К. : Юрінком Інтер, 2014. – 329 с.

Набаранчук Микита,
аспірант, ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»

ПРАВА ЛЮДИНИ НА ОСВІТУ

Освіта в наш час є запорукою прогресу у суспільстві та одною з головних його частин. Саме завдяки освіті проходить модернізація держави та органів влади, а також культурно збагачується населення країни. Освіта виступає як рушійна сила для підвищення людського потенціалу, та активізує жагу до самореалізації. Все це, в свою чергу, обумовлює надання особливого значення питанню щодо забезпечення та захисту права на освіту в Україні та в світі.

Міжнародна спільнота запроваджує орієнтири та фундаментальні цінності, що невіддільно пов'язані з правами людини, тому Україна також слідує цим доктринам. В них прописано закріплення та гарантування права на освіту, що має один з найважливіших пріоритетів. Для підвищення значення освіти багато країн створюють нові вектори розвитку, що зумовлює визнання необхідним проведення досліджень права на освіту як окремо в країнах так і на міжнародному полі.

Вивченням права на освіту займалась значна кількість науковців. Багато аспектів цього питання були дослідженні в роботах Т. Полуховича, М. Мацькевича, Р. Ковальчука та інших. Але враховуючи постійні зміни в положенні міжнародних договорів та національних нормативно-правових актів, питання захисту права на освіту потребує подальшого аналізу.

В тезах визначається важливість освіти як для окремої людини, так і для держави в цілому. Розглянуті засади та права на освіту, що записані в міжнародних деклараціях. Розглянутий негативний вплив дискримінації щодо освіти в світі та наслідки для демократичного суспільства.

В суспільстві освіта є однією з головних рушійних сил, що сприяє його еволюції. Р. Ковальчук вдало висвітлює цю тему, стверджуючи, що в сучасному глобалізованому й інформатизованому світі освіта стає вирішальним чинником суспільного прогресу і національної безпеки, важливою складовою повного розвитку людської особистості, збільшення поваги до прав і свобод людини. [1, с. 292–298.]

По своїй суті, право на освіту є позитивним правом адже воно стимулює державу на її позитивні обов'язки. До них відноситься підтримку мережі дошкільних навчальних закладів, системи середніх шкіл, професійно-технічної та вищої освіти, системи під-

вищення кваліфікації, післядипломної освіти; гарантії рівних можливостей розвитку державних і приватних навчальних закладів; гарантії недопущення зниження рівня викладання у приватних навчальних закладах у порівнянні із державними; гарантії отримання безоплатної середньої освіти у державних навчальних закладах; надання стипендій і пільг учням і студентам; гарантії рівного доступу та отримання безоплатної освіти у державних вищих навчальних закладах на конкурсній основі; право національних меншин розвивати систему національної освіти у державних і комунальних навчальних закладах тощо.

До міжнародних джерел що вносять доволі вагомий внесок та визнаються всіма державами в світі відноситься Загальна декларація прав людини, яка у світовій практиці виступає як першооснова вказаного вище, явища. В ній, у статті 26 Загальної декларації прав людини регламентовано право кожної людини на освіту. Було визначено, що освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод; повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі поміж народами, расовими або релігійними групами, повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру тощо. [2]

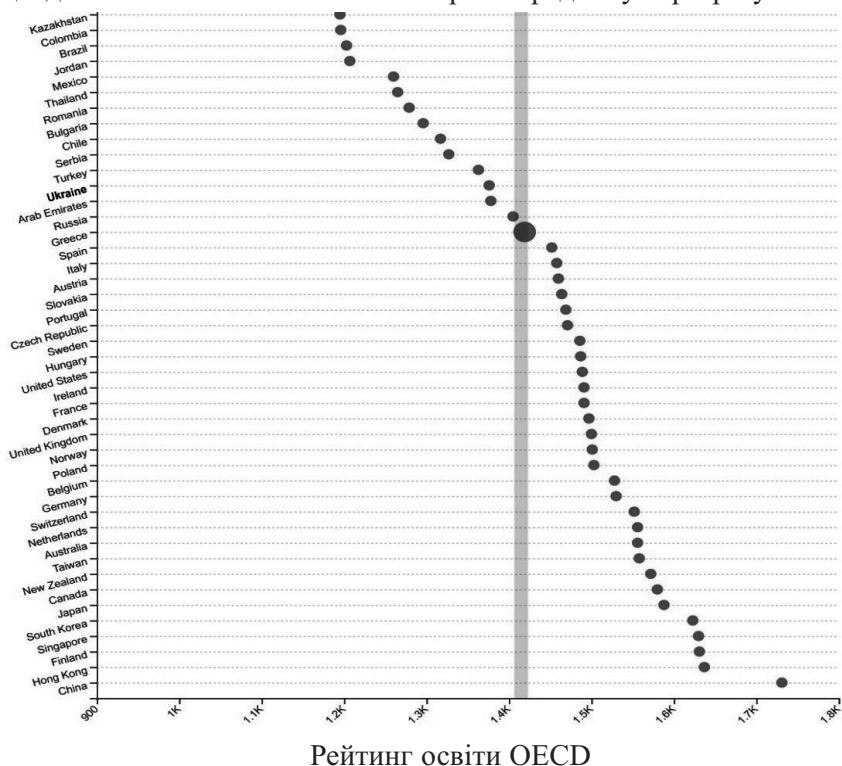
Сьогодні право на освіту також регулюється низкою інших міжнародних договорів. Досить змістовно розкриває вказане питання Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН (далі Пакт) від 16.12.1966 р. Так, стаття 13 Пакту визначила, що держави, які визнали положення даного документу, одночасно визнають право кожної людини на освіту. Також з його змісту випливає те, що освіта повинна бути скерована на забезпечення загального блага. Разом з цим, Пакт встановив обов'язки до держав щодо забезпечення реалізації права на освіту тощо. [3]

Наступним важливим документом, який заслуговує на увагу у контексті забезпечення права на освіту стала Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти (далі Конвенція) від 14.12.1960 р. [4]. У зв'язку із зазначеним нормативним актом стає зрозуміло, що обмеження осіб за ознаками раси, кольору шкіри, статі, релігійними та політичними поглядами, національним чи соціальним походженням, економічним становищем та іншими особистісними ознаками є негативним, деструктивним суспільним явищем, що перешкоджає утвердженню головних завдань правової держави. В суспільстві таке явище іменується дискримінацією і його можливі наслідки вже неодноразово дивували та обурювали світову спільноту. Після аналізу положень даної Конвенції, можна стверджувати, що основна її мета полягає у «викоріненні» усіх можливих проявів дискримінації в освітньому процесі та забезпеченні рівного доступу до освіти кожної особи.

Також підписані й інші конвенції, що прямо чи опосередковано охоплюють питання регламентації права на освіту. Важливо те, що Україна як демократична держава визнала положення даних конвенцій, а тому, відповідно до статті 9 Конституції нашої держави, вони стали частиною національного законодавства. [5, с. 3]

В Україні сформована дієва система нормативно-правових актів, які деталізують специфіку освітнього процесу, більш детально визначають механізм реалізації права на освіту. Звичайно, найважливіше місце серед нормативно-правових актів національного законодавства займає Конституція України як Основний Закон держави. Так, статтею 53 вона закріпила право кожного на освіту та вказала на обов'язковість повної загальної середньої освіти, необхідність забезпечення державою повної доступності та безоплатності освіти, сприяння її розвитку.

На сьогодні, згідно з рейтингом освіти в країнах що розробила Organization for Economic Cooperation and Development, Україна набрала 1376 балів що нажаль на 17% менше ніж у 2016 році згідно з іншими подібними рейтингами з всесвітньої освіти. В цілому тенденція до зменшення якості освіти в Україні продовжує прогресувати.

Можна стверджувати, що право на освіту є невід'ємним правом людини. Потрібно підкреслити, що його основною метою є сприяння духовному, інтелектуальному розвитку особистості. Узагальнюючи міжнародний та національний досвід регулювання права на освіту, можна визначити що освіта і, отже, право на освіту – не тільки компонент забезпечення внутрішнього особистого розвитку, але також і фактор соціального прогресу. Також закріплено право на освіту як на міжнародному, так і на національному рівні культури права. Аналіз міжнародних договорів та національних норм показав що це право охоплює аспекти рівності, доступності та безкоштовної освіти. Безперечний факт, що рівний доступ до освіти визначається на основі принципу паритетності (рівність, недискримінація). У рамках проведених наукових досліджень доцільно стверджувати, що міжнародне співтовариство і Україна визначили необхідний комплекс заходів забезпечити реалізацію права людини на освіту.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук Р.Л. Право на освіту як одне з конституційних прав громадян України [Електронний ресурс] / Р.Л. Ковальчук // Університетські наукові записки. – 2017. – № 3. – С. 292–298. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gut/Ппг/2011_3М7.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ппг/2011_3М7.pdf)
2. Загальна декларація прав людини : міжнародний документ від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042
4. Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти від 14.12.1960 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_174
5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: зі змінами та доп. станом на 01.10.2018 р. // Офіційний вісник України. 1 жовтня 2018. – № 72/1 (Спец. випуск). – Ст. 2598.

УДК 347.4

Побер Ілона,
аспірантка, ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Право на справедливий суд є одне з найсуттєвіших серед загальновизнаних прав людини закріплених в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки є основним принципом захистом прав людини, зміст якого полягає в тому, що будь

яке порушене право людини має бути відновлене за допомогою певної процедури передбаченої національним законодавством.

В Конституції України принцип права на справедливий суд відображено в диспозиції ст. 55 яка визначає, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом; кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна; кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Виходячи з конструкції ч. 1 ст. 6 Конвенції, можна зробити висновок, що у ній закріплено елементи права на судовий захист, а саме: 1) право на розгляд справи; 2) справедливість судового розгляду; 3) публічність розгляду справи та проголошення рішення; 4) розумний строк розгляду справи; 5) розгляд справи судом, встановленим законом; 6) незалежність і безсторонність суду.

Право на суд слід розглядати як невід'ємне право людини, яке пов'язане з принципом верховенства права.

Верховенства права, включає в себе право на суд, доступ до суду, неупередженість суду, остаточність та здійсненність рішень суду, заборона втручання законодавця у процес відправлення правосуддя тощо.

Право на суд у такому контексті постає як результат фундаменталізації прав людини та підсистема верховенства права.

При цьому за своєю природою право на суд є надімперативною загальновизнаною нормою міжнародного права, яка встановлює стандарти у сфері організації судочинства, які мають забезпечуватися державою на національному рівні.

Проаналізувавши рішення ЄСПЛ у структурі права на суд можна виділити його інституціональні та процедурні аспекти. Інституціональні аспекти за своєю сутністю є вимогами, які висуваються до суду як до певної інституції у демократичному суспільстві та до конкретного складу суду для розгляду справи. До них слід віднести доступ до суду, незалежність, неупередженість суду, створення суду на основі закону. Процедурні аспекти права на суд є вимогами, які пред'являються безпосередньо до процедури відправлення правосуддя.

Право на справедливий судовий розгляд повинно здійснюватися відповідно до норм закону, що передбачають наявність у сторін

судового розгляду ефективного судового захисту з метою захисту їх цивільних прав (Рішення Європейського суду з прав людини у справі Белеш та інші проти Чеської Республіки)

В Україні право на справедливий судовий розгляд дістає втілення у чинному законодавстві про судоустрій та процесуальному законодавстві. Так, згідно ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» справедливий та неупереджений розгляд справ у розумні строки, встановлені законом, є складовою права на судовий захист. Також, з метою підвищення національних стандартів судоустрою і судочинства та забезпечення права на справедливий суд Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» внесено зміни до ряду законодавчих актів України.

Якщо розглядати кримінальне процесуальне законодавство, то завдання кримінального провадження, є те щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Щодо принципу публічності, у ст. 6 Конвенції передбачається право кожної людини на те, що розгляд її справи буде відбуватися публічно. Публічний характер розгляду справи спрямований на захист особи від таємного, не підконтрольного суспільству відправлення правосуддя. З іншого боку, публічність є важливим інструментом, який сприяє зміцненню довіри до діяльності судової системи. Вимога публічності поширюється як на процес розгляду справи, так і на проголошення судового рішення.

Даний принцип викладений у рішенні «Шагін проти України» від 10.12.2009, заявник скаржився, що його право на відкритий судовий розгляд було порушено внаслідок нібито безпідставного позбавлення громадськості можливості бути присутньою на розгляді справи в Київському апеляційному суді з 23 травня 2003 року. Беручи до уваги викладене вище, Суд доходить висновку, що у зв'язку з незабезпеченням публічного розгляду справи заявника мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Як розглядати право на розумний строк розгляду справи, то ЄСПЛ не визначає жодних конкретних строків, які можна вважати розумними або нерозумними – це питання вирішується в кожній окремій справі з урахуванням усіх особливостей та обставин, а саме, звертається увага на комплексність справи – оцінювання складності справи з урахуванням обставин та фактів, що ґрунтуються на праві та тягнуть за собою певні юридичні наслідки, належну поведінку заявника, яка не повинна становити умисного

затягування розгляду справи та належну поведінку органів державної влади.

Так, у справі “Лещенко і Толюпа проти України” розгляд цивільного позову про відшкодування шкоди розпочався в листопаді 1993 р. і закінчився винесенням ухвали Верховним Судом України 4 грудня 2003 р. Загальна тривалість провадження у справі становила понад 10 років і 1 місяць. Євросуд звернув увагу, що основною причиною затягування розгляду було неодноразове відправлення справи на новий розгляд.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.01.2021)
2. Конституція України: станом на 1 вересня 2016 р.: відповід. офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
3. Справа Белеш та інші проти Чеської Республіки: URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (дата звернення: 15.01.2021).
4. Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 15.01.2021).
5. Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 2015 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19> (дата звернення: 15.01.2021).
6. Справа «Шагін проти України» від 10.12.2009 р. (дата звернення: 15.01.2021).
7. Справа “Лещенко і Толюпа проти України” від 2005 р. (дата звернення: 15.01.2021).

УДК 342.7

Щербатенко Ігор,
аспірант ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»

ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ

В сучасному світі кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Для сучасного суспільства, а також кожної людини в ньому, всі мають розуміти і поважати права на свободу та особисту недоторканність кожного мешканця або пересічного. Ніхто не може примусово бути позбавленим свободи, крім випадків встановлених законом певних державних органів. В сучасному суспільстві всі люди мають усвідомлювати ці базові принципи, рівності кожного перед законом, соціальної відповідальності, задля суспільного безпечного і врегульованого існування людей на будь-якому соціальному рівні, та в будь-якому соціальному статусі.

Світова спільнота встановила та продовжує вдосконалювати орієнтири та фундаментальні цінності, що невіддільно пов'язані з

правами людини на рівність і свободу, тому Україна також слідує цим стандартам. В них прописані та закріплені гарантії права на свободу та особисту недоторканність, що є невід’ємно найважливішим пріоритетом кожного сучасного суспільства та будь-якої держави. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод сьогодні на повних підставах оцінюється як одне з найбільших досягнень Ради Європи. Вона являє собою фундаментальну основу всього комплексу міжнародно-правового регулювання в галузі прав і свобод людини, її законних інтересів та потреб.

Від самого початку діяльності Ради Європи принцип поваги прав людини став одним з наріжних каменів цієї організації. Рада Європи забезпечує високі стандарти захисту прав людини в державах-членах насамперед завдяки дії Конвенції. Вона була підписана 4 листопада 1950 року десятима європейськими державами в Римі. Ця Хартія прав людини стала фундаментом усього комплексу міжнародно-правового регулювання в галузі прав людини, її законних інтересів та потреб, відправною точкою на шляху цивілізованих європейських держав до втілення в життя загальнолюдських цінностей.

В даній статті визначається важливість права на свободу та особисту недоторканність як кожної людини, так і для держави в цілому. Тому процеси інформування, навчання, підвищення соціальної відповідальності необхідно підтримувати і постійно вдосконалювати, на прикладі Європейських держав, та лідерів найгуманніших країн світу, щоб мінімізувати погіршення ситуації в суспільстві. Щоб кожен мешканець нашої держави міг покластися на органи регулювання, та контролю прав людей, згідно головного закону держави Конституції України. Кожному безумовно хочеться жити в країні, яка певною мірою може захистити, тебе як громадянина, і ти можеш покластися на дієву систему нормативно-правових актів, та справедливе ставлення до кожної особистості!

Сутність права на свободу полягає в тому, що в Україні заборонені будь-які форми особистої залежності, а саме – рабство і подібні до нього інститути (боргова кабала і т.ін.).

Згідно з Міжнародним пактом від 16 грудня 1966 року стаття 9 закріплює:

1. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може підлягати свавільному арешту або утриманню під вартою. Ніхто не повинен бути позбавлений свободи інакше як на такій основі і згідно з такою процедурою, які встановлені законом.

2. Кожному заарештованому повідомляються при арешті причини його арешту і в терміновому порядку повідомляється будь-яке пред’явлене йому обвинувачення.

Основним критерієм руху і пріоритетом кожного сучасного суспільства – є свобода та недоторканність його громадян.

Актом міжнародного визнання України як демократичної правової держави став вступ нашої країни 9 листопада 1995 року до Ради Європи та ратифікація Верховною Радою Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколів до неї.

З часу набрання чинності Конвенцією було прийнято 11 Протоколів, які стали її невід’ємною частиною. Протоколи розширили діапазон гарантованих прав і свобод людини та вдосконалили механізм їх захисту.

Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

1) законне ув’язнення особи після засудження її компетентним судом;

2) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов’язку, встановленого законом;

3) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою доставки її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

4) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою доставки його до компетентного органу;

5) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих. В актуальній ситуації 2021-го року важливим є соціальна відповідальність, не дотримання якої може призвести до жахливих наслідків для всіх мешканців соціуму та планети.

6) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в’їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

Можна стверджувати, що право на свободу та особисту недоторканність є невід'ємним обов'язковим правом людини, яким повинна забезпечувати кожна держава, кожного її мешканця. Можемо виділити, що право на свободу та особисту недоторканність, та рівень захищеності громадян з боку держави, безпосередньо впливає на всі ключові ланки життя та розвитку суспільства. На рівень життя, освіти, якості науки, рівень медицини, довіру світової спільноти в цілому до держави.

Для сталого подальшого розвитку і збагачення суспільства, покращення рівня життя, потрібно вистроїти працюючу систему законів якими регулюються права та свободи мешканців держави, не зважаючи на їх статуси, посади та наближеність до керівних органів. Безумовно також потрібно покращувати рівень освіти в цілому всіх в соціумі А також підвищувати рівень соціальної відповідальності в сферах населення.

Список використаних джерел:

1. Громадянські та політичні права; Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. право на свободу та особисту недоторканність. <https://uk.wikipedia.org/>
2. Загальна декларація прав людини : міжнародний документ від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ І ОСНОВНИХ СВОБОД ЛЮДИНИ 1950 // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998–2004. – ISBN 966-749-200-1.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; Документ 995_004, чинний, поточна редакція – Редакція від 02.10.2013, підстава – 994_002-13. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Секція 1.2. Господарське право та господарський процес; цивільне право та цивільний процес, сімейне право

УДК 346.21

Армаш Надія,
*доктор юридичних наук, доцент,
Віце-Президент Союзу експертів України
з нормативно-правового напрямку та
експертних досліджень в галузі права*

ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЯК СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Конституція України в статті 42 гарантує, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Заняття підприємницькою діяльністю є конституційним правом особи, яке не може бути порушено. Проте, і примусу щодо заняття такою діяльністю зі сторони держави також бути не може. Вимоги, що можуть висуватися до осіб, які мають намір здійснювати підприємницьку діяльність, знаходяться в площині державного регулювання підприємницької діяльності.

Підприємницька діяльність (підприємництво), відповідно до господарського законодавства є окремим видом господарської діяльності, за якою здійснюється державний контроль та нагляд (Стаття 19 ГКУ). Зокрема, положеннями статті встановлено, що «суб'єкти господарювання підлягають державній реєстрації відповідно до цього Кодексу та закону». Детальніше про це вказано у статті 58. «Державна реєстрація суб'єкта господарювання»: «1. Суб'єкт господарювання підлягає державній реєстрації як юридична особа чи фізична особа-підприємець у порядку, визначеному законом».

З цього положення випливає, що обов'язок реєстрації, в установленому законом порядку, покладається виключно на суб'єкта господарювання.

Відповідно до ст. 55 ГКУ «Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством».

Зокрема, суб'єктами господарювання є:

1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Отже, для з'ясування наявності чи відсутності обов'язку особи провести державну реєстрацію своєї діяльності як підприємницької, слід встановити факт реалізації такою особою господарської компетенції.

У разі відсутності підстав для встановлення факту реалізації особою господарської компетенції, у держави не виникає права вимагати від особи вчинення нею дій щодо реєстрації своєї діяльності як підприємницької.

В такому разі держава має утриматися від регуляторного втручання в діяльність особи, оскільки йдеться про реалізацію іншого конституційного права особи – права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (стаття 41 Конституції України).

Положеннями вказаної статті визначено, що право приватної власності є непорушним. Вимога щодо реєстрації підприємницької діяльності має ознаки втручання у право на мирне володіння майном, а відтак охоплюється предметом регулювання статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Таке втручання може мати місце лише за певних умов, наявність яких встановлює суд: 1) чи є втручання законним; 2) чи має воно на меті «суспільний», «публічний» інтерес; 3) чи є такий захід (втручання у право на мирне володіння майном) пропорційним визначеним цілям.

Наведені умови (критерії) містяться в рішеннях у справах «Case of Sporrang and Lonnroth v. Sweden» від 23.09.1982, «Case of James and others v. the United Kingdom» від 21.02.1986, «Щокін проти України» від 14.10.2010, «The former king of Greece and others v. Greece» від 23.11.2000, «Трегубенко проти України» від 02.11.2004, «East/West Alliance Limited» проти України» від 23.01.2014).

Втручання держави у право на мирне володіння майном є законним, якщо здійснюється на підставі нормативно-правового акту, що має бути доступним для заінтересованих осіб, чітким і передбачуваним з питань застосування та наслідків дії його норм.

Втручання є виправданим, якщо воно здійснюється з метою задоволення «суспільного», «публічного» інтересу – втручання

держави у право на мирне володіння майном може бути виправдано за наявності об'єктивної необхідності у формі суспільного, публічного, загального інтересу, який може включати інтерес держави, окремих регіонів, громад чи сфер людської діяльності. Саме національні органи влади мають здійснювати первісну оцінку наявності проблеми, що становить суспільний інтерес, вирішення якої б вимагало таких заходів. Поняття «суспільний інтерес» має широке значення (рішення у справі «Колишній король Греції та інші проти Греції»). Крім того, ЄСПЛ також визнає, що й саме по собі правильне застосування законодавства, безперечно, становить «суспільний інтерес» (рішення у справі «Трегубенко проти України»).

Критерій «пропорційності» передбачає, що втручання у право власності розглядатиметься як порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції, якщо не було дотримано справедливої рівноваги (балансу) між інтересами держави (суспільства), пов'язаними з втручанням, та інтересами особи, яка так чи інакше страждає від втручання. «Справедлива рівновага» передбачає наявність розумного співвідношення (обґрунтованої пропорційності) між метою, визначеною для досягнення, та засобами, які використовуються. Необхідного балансу не буде дотримано, якщо особа несе «індивідуальний і надмірний тягар». При цьому з питань оцінки «пропорційності» ЄСПЛ, як і з питань наявності «суспільного», «публічного» інтересу, визнає за державою досить широку «сферу розсуду», за винятком випадків, коли такий «розсуд» не ґрунтується на розумних підставах.

При певних ситуаціях втручання держави може проявитися у вимозі до особи проходження процедури державної реєстрації при розпорядженні нею майном. Тому, маємо оцінити сумісність заходу втручання держави у право особи на мирне володіння майном із гарантіями статті 1 Першого протоколу до Конвенції:

1) чи є втручання законним? Стаття 58 Господарського кодексу України визначає, що державній реєстрації як юридична особа чи фізична особа-підприємець у порядку, визначеному законом, підлягає суб'єкт господарювання. Суб'єктом господарювання є учасник господарських відносин, який здійснює господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію, має відокремлене майно і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Фізична особа, яка реалізує право власності, не здійснюючи при цьому господарської компетенції, не є суб'єктом господарювання. З цього випливає відсутність законних підстав для втручання держави в реалізацію особою права власності через вимогу проходження процедури реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності. Тобто, є незаконним.

2) чи має воно на меті «суспільний», «публічний» інтерес? Велика Палата Верховного Суду у Постанові від 13 лютого 2019 року у справі № 233/4308/17 дійшла висновку про те, що «публічним інтересом» є важливі для значної кількості фізичних і юридичних осіб потреби, які, відповідно до законодавчо встановленої компетенції, забезпечуються суб'єктами публічної адміністрації. Тобто публічний інтерес є не чим іншим, як певною сукупністю приватних інтересів. В адміністративному праві під поняттям «публічна адміністрація» слід розуміти систему органів державної виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та інші суб'єкти, наділені адміністративно-управлінськими функціями, які діють з метою забезпечення як інтересів держави, так і інтересів суспільства в цілому, а також сукупність цих адміністративно-управлінських дій та заходів, встановлених законом.

Вимога проходження державної реєстрації суб'єкта господарювання ґрунтується на компетенції уповноваженого органу публічної адміністрації здійснювати державне регулювання господарської діяльності з метою задоволення публічного інтересу – упорядкування такої діяльності, в тому числі і в питаннях оподаткування.

Тобто, втручання держави у господарську діяльність через вимогу реєстрації є таким, що переслідує публічний інтерес. Тоді як така сама вимога, звернена не до суб'єкта господарювання, а до фізичної особи, яка реалізує право власності, не має на меті забезпечення публічного інтересу.

3) чи є такий захід (втручання у право на мирне володіння майном) пропорційним визначеним цілям? Оскільки, як вже було зазначено вище, метою втручання держави у господарську діяльність через вимогу реєстрації, є упорядкування такої діяльності, в тому числі і в питаннях оподаткування, то таке ж втручання в діяльність фізичної особи, яка не є суб'єктом господарювання і не здійснює господарської діяльності не може бути пропорційним вищевказаній меті.

Додатковим аргументом на користь позиції щодо недопустимості поставлення в обов'язок реєстрації... є висновок Державної фіскальної служби України викладений у листі від 28.04.2015, № 4000/Б/99-99-17-02-02-14: «фізична особа – підприємець не може бути власником нерухомого або рухомого майна, придбання, спорудження, будівництво такого майна та операції з передачі права власності на таке майно фізичною особою – підприємцем можуть здійснюватися виключно як фізичною особою».

Така позиція ґрунтується на тому, що право приватної власності закріплено ст. 41 Конституції України та ст. 325 Цивільного кодексу України, згідно з якими суб'єктами права власності є

фізичні особи та юридичні особи. Фізичні та юридичні особи можуть бути власниками будь-якого майна, за винятком окремих видів майна, які відповідно до закону не можуть їм належати. Склад, кількість та вартість майна, яке може бути у власності фізичних та юридичних осіб, не є обмеженими. Законом може встановлюватись обмеження розміру земельної ділянки, яка може бути у власності фізичної та юридичної особи.

З цього випливає, що фізична особа-підприємець, придбаваючи об'єкт нерухомості не може виступати власником майна саме в такому статусі. В будь-якому випадку, власником буде фізична особа. І, якщо не буде доведено, що придбання нерухомості було пов'язано з господарською діяльністю фізичної особи-підприємця, пов'язувати два різних правових статуси особи – як фізичної особи та фізичної особи-підприємця не припустимо.

Узагальнюючи викладене та враховуючи те, що недопустимою з точки зору верховенства права є ситуація, за якої особі, яка не займається господарською діяльністю у значенні господарського законодавства, державою висувається вимога проходження реєстрації, можна зробити загальний висновок з поставленого перед експертом питання:

нормами чинного законодавства не передбачений обов'язок фізичної особи, яка здійснює продаж власного нерухомого майна реєструватися як суб'єкт підприємницької діяльності.

УДК 346.11

Беззубов Дмитро,
*доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри конституційного та адміністративного права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ЩОДО ОЗНАК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАЦІЙ З НЕРУХОМІСТЮ

Право власності визначається як право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (стаття 316 Цивільного кодексу України). Гарантія захисту права власності закріплена у Конституції України, зокрема, відповідно до статті 41 «кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності».

Право власності на об'єкти нерухомого майна реалізується за умовами, визначеними чинним законодавством.

Відповідно до статті 181 Цивільного кодексу України, до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Аналогічне визначення «нерухоме майно» міститься у статті 2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

З цього визначення випливають характерні ознаки, які мають бути притаманні об'єкту для класифікації його як нерухоме майно, а саме:

- розташування на земельній ділянці;
- переміщення неможливе без його знецінення;
- переміщення неможливе без зміни його призначення.

Об'єктами нерухомого майна може бути, серед іншого, житловий будинок або квартира.

Статтею 380 Цивільного Кодексу передбачено, що житловим будинком є будівля капітального типу, споруджена з дотриманням вимог, встановлених законом, іншими нормативно-правовими актами, і призначена для постійного у ній проживання. Аналогічне визначення міститься в ст. 14.1.129 Податкового кодексу України.

Так, можна виділити такі ознаки, сукупність яких визначає будівлю як житловий будинок, а саме:

- будівля капітального типу;
- споруджена з дотриманням вимог, встановлених законом, іншими нормативно-правовими актами;
- призначена виключно для постійного у ній проживання фізичних осіб.

Відповідно до підпункту 14.1.129 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу в Україні житлові будинки поділяються на житлові будинки садибного типу та житлові будинки квартирного типу різної поверховості.

Житловий будинок садибного типу – житловий будинок, розташований на окремій земельній ділянці, який складається із житлових та допоміжних (нежитлових) приміщень.

Квартира – ізольоване помешкання в житловому будинку, призначене та придатне для постійного у ньому проживання.

Аналізуючи наведене поняття слід акцентувати увагу на такі особливості квартири:

- визначається через поняття «помешкання»;
- є складовою багатоквартирного житлового будинку.

Квартира виступає як окремий об'єкт нерухомого майна у випадку, коли помешкання зареєстровано відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

Комори (кладові кімнати) є підсобними приміщеннями власників житлових квартир, та служать виключно для гігієнічних або господарсько-побутових потреб мешканців і включається у склад житлового фонду (2.51 ДБН В.2.2-15-2005 «Житлові будинки. Основні положення»).

Проте, розглядаючи питання під кутом зору системності, як ознаки підприємницької діяльності, реалізація права власності на квартиру, як об'єкт нерухомого майна має певні особливості.

Відповідно до чинного законодавства підприємницька діяльність визначається через окремий вид господарської діяльності – підприємництво. Стаття 42 Господарського кодексу України містить визначення терміну «підприємництво» – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Постановою від 06.11.2020 № 826/6329/16 Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду визначено, що «підприємницькою діяльністю можна вважати сукупність постійно або систематично здійснюваних дій щодо виробництва матеріальних і нематеріальних благ, реалізації товарів, виконання робіт або надання послуг з метою отримання прибутку. Аналізуючи ознаки притаманні підприємницькій діяльності, можна зробити висновок про те, що остання передбачає систематичне прийняття особою самостійних рішень щодо здійснення операцій, спрямованих на отримання прибутку, що супроводжується прийняттям взятих на себе ризиків, що пов'язані з такою діяльністю. Враховуючи викладене, колегія суддів погоджується із висновками судів першої та апеляційної інстанцій, що комплекс послідовних цілеспрямованих дій позивача з продажу нерухомого майна є систематичною (більше 100 квартир) діяльністю, *метою якої є саме отримання прибутку (курсив наш – Д.Б.)*, оскільки зазначені дії з продажу не можна кваліфікувати як такі, що мали на меті задоволення власних (особистих) потреб фізичної особи ОСОБА_1, а, отже, вказане є свідченням того, що відповідна діяльність для цілей оподаткування має кваліфікуватися як підприємницька».

Поняття прибутку в юридичній теорії та практиці визначається як те, заради чого здійснюється діяльність підприємця, тобто фінансові кошти, що залишаються після вирахування витрат на виробництво і реалізацію продукції. При цьому, поняття «прибуток» слід відрізняти поняття «дохід». Дохід – це всі грошові або матеріальні цінності, отримані фізичною, юридичною особою, організацією за певний термін. Відповідно, отримання саме прибутку може бути на меті підприємницької діяльності. Фізична осо-

ба, реалізуючи своє право розпоряджатися власністю отримує дохід, який і оподатковується відповідно до чинного законодавства.

Семантичне значення слова «систематичність» полягає в його розумінні як «послідовність у діях, вчинках; наявність системи у чому-небудь». Таке змістове наповнення зумовлює існування певного алгоритму з набором конкретних дій, які багато разів повторюються у певній послідовності.

У випадку заняття підприємницькою діяльністю – купівлею-продажем нерухомості, проявом «систематичності» є, передусім:

1) прийняття рішення щодо придбання/будівництва об'єкту нерухомості з метою його подальшого відчуження за відповідну плату для отримання прибутку;

2) власне, продаж цього об'єкту;

3) отримання прибутку – коштів, що залишилися після вирахування витрат на будівництво чи придбання нерухомості.;

4) неодноразове (відповідно до практики Верховного суду, понад 3 раз) повторення дій, названих у пунктах 1-3 у тій же послідовності.

При цьому, розмір прибутку, або його фактична наявність не є показником наявності чи відсутності ознаки підприємницької діяльності. Така діяльність здійснюється особою на власний ризик, відповідно до статті 42 Господарського кодексу України. Відповідно, прибуток може бути значним, мінімальним, або його може не бути зовсім. Проте, мета на його отримання має виникати саме на етапі придбання або створення об'єкту.

Систематичність виникатиме лише тоді, коли неодноразово будуть повторюватися усі наведені дії, коригуватися може тільки отриманий прибуток. Відсутність повторної купівлі чи повторного продажу об'єктів нерухомості виключатиме системність і може вказувати на інші форми реалізації права власності.

Зокрема, при придбанні особою, наприклад, чотирьох об'єктів нерухомого майна, один з яких у подальшому ним було продано третій особі, не може вважатися підприємницькою діяльністю, оскільки в його діях відсутня систематичність. Рівно як і у випадку купівлі одного об'єкту нерухомого майна і подальша реалізація цього майна частинами окремими правочинами.

В останньому наведеному прикладі відбувається придбання одного об'єкту нерухомого майна, яке в подальшому реалізується окремими частинами впродовж певного часу, аж до вичерпання, власне, цього об'єкту. При цьому, в особи не з'являється якийсь інший об'єкт. Вона реалізує один і той самий об'єкт частинами. Дії особи мають при цьому ознаки продовжуваної дії по продажу її майна. Продовжувана дія складається з двох або більше тотожних

діянь, об'єднаних єдиною метою – реалізація конкретного об'єкту нерухомості або його частини.

Відповідно, слід відрізнити прояв таких продовжуваних дій осіб по реалізації права власності від систематичності як ознаки підприємницької діяльності.

Узагальнюючи усе вищезазначене:

– ознаками підприємницької діяльності є: самостійність, ініціативність, систематичність; здійснення господарської діяльності на власний ризик; здійснення такої діяльності суб'єктом господарювання (підприємцем) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

– Ознаки підприємницької діяльності визначені через термін «підприємництво» у статті 42 Господарського кодексу України.

Продаж декількох об'єктів нерухомого майна, що належить фізичній особі може вважатись систематичною підприємницькою діяльністю, за умови неодноразової повторюваності купівлі цих об'єктів та їх продажу. Відсутність повторної купівлі чи повторного продажу об'єктів нерухомості виключатиме системність і може вказувати на інші форми реалізації права власності.

УДК 346.22:332.021

*Деревянко Богдан,
провідний науковий співробітник
відділу міжнародного приватного права
і порівняльного правознавства
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор*

ОКРЕМІ НОВАЦІЇ У ПРАВОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТА ПРАКТИЦІ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Питання правового забезпечення здійснення публічних закупівель перебувають під постійною увагою вчених-господарників, що зумовлено динамічністю відносин у сфері економіки, прискоренню господарської діяльності під впливом жорсткої конкуренції, а також потребою адаптації вітчизняного законодавства про публічні закупівлі до вимог і стандартів законодавства ЄС. Законодавство про публічні закупівлі є чи не найбільш мінливим з усього масиву українського господарського законодавства. Ще кілька років тому

тендерні пропозиції подавалися учасниками торгів у паперовій формі у закритих конвертах. Вже 25 грудня 2015 року було прийнято нову редакцію відповідного Закону України під новою назвою – «Про публічні закупівлі» за № 922-VIII [1]. Нами вказувалося, що цей Закон мав стати безумовно позитивним кроком на шляху боротьби із корупцією у сфері публічних закупівель. Проте його розробляли й ухвалювали люди, причому громадяни України. А тому він як і попередні версії також містив певні прогалини, які необхідно було заповнити за рахунок внесення відповідних доповнень [2, с. 65]. Сьогодні вже визначені інші процедури та з 19 вересня 2019 року діє нова редакція Закону України «Про публічні закупівлі», яка запровадила істотно нові підходи до системи публічних закупівель в Україні [3]. Не зважаючи на значну кількість ґрунтовних праць про господарсько-правову природу відносин у сфері публічних закупівель, слід констатувати відсутність комплексних наукових досліджень, в основу яких покладено підхід, за якого система правових норм у сфері публічних закупівель становить окремий господарсько-правовий інститут, і в яких були б розглянуті нові пріоритетні напрями розвитку цього інституту. Однією із останніх є монографічна робота В.К. Малолітневої «Господарсько-правовий інститут публічних закупівель» [4], в якій досліджено новітні тенденції активної реалізації багатьма передовими державами цілей від охорони навколишнього середовища до боротьби з безробіттям, узгоджені з такими принципами публічних закупівель як недискримінація та економія державних коштів. «Зелені» та соціально відповідальні закупівлі сьогодні виступають не лише засобом реалізації Цілей сталого розвитку, але і невід’ємною частиною конкурентоздатності виробників та постачальників товарів і послуг на міжнародних ринках. Основні сучасні новації у правовому забезпеченні та практиці здійснення публічних закупівель було згруповано, систематизовано і проаналізовано у згадуваній монографічній роботі В.К. Малолітневої.

Серед окремих новацій у правовому забезпеченні та практиці здійснення публічних закупівель можна визначити і назвати наступні: 1) через потреби практики пропонується нове визначення поняття публічних закупівель як засобу державного регулювання господарської діяльності, а саме як сукупності правових норм різної юридичної сили, що справляють вплив на учасників закупівель шляхом інтеграції «горизонтальних» критеріїв як складової свободи замовника у виборі та формуванні вимог до предмета закупівлі відповідно до основних принципів публічних закупівель, а у випадках, встановлених законом, інтеграції «горизонтальних» критеріїв як пріоритетних та обов’язкових, і які спрямовані на забезпечення сталого розвитку держави із дотриманням засад пра-

вового господарського порядку [4, с. 50–75, 346–347]; 2) запроваджено тенденцію щодо захисту національних економічних інтересів під час здійснення публічних закупівель із обґрунтуванням пропозиції ініціювати переговори з країнами, з якими Україна не має укладених міжнародних угод у сфері закупівель, і які застосовують дискримінаційні заходи стосовно товарів, робіт та послуг вітчизняного походження, а також учасників, щодо скасування таких заходів, що ставило б за мету саме отримання доступу на ринок, а не його закриття [4, с. 256–270, 339]. Саме від результатів таких переговорів має залежати наступна політика України в частині участі своїх суб'єктів господарювання як продавців та покупців у публічних закупівлях; 3) наведено функціональні зв'язки господарсько-правового інституту публічних закупівель із – господарсько-правовим інститутом державного замовлення; – господарсько-правовим інститутом державної допомоги; – інститутом договірного права; – інститутом господарсько-правової відповідальності; – інвестиційним правом; – антимонопольно-конкурентним правом [4, с. 48–50, 73, 319–322]; 4) посилення взаємного зв'язку і впливу між процесами енергомодернізації економіки держави та розвитку господарсько-правового інституту публічних закупівель [4, с. 38–40, 295–296, 342]. Завдяки перегляду підходів до закупівель держава зможе швидше диверсифікувати свою енергетичну систему і підвищити питому вагу «зеленої» енергії; 5) Пропонується додання до критеріїв відбору переможця торгів критерій якості [4, с. 141–142, 156–160, 166] та врахування під час оцінки тендерних пропозицій учасників публічних закупівель інших, аніж цінові, критеріїв [4, с. 188, 333]. Слід навести критику таких тенденцій, оскільки в українських реаліях запровадження будь-якого іншого критерію крім ціни викличе появу значної кількості приводів для зловживань і корупції; 6) Обговорюються та на основі вдалого зарубіжного досвіду (наприклад, Королівства Норвегія) обґрунтовуються пропозиції щодо створення передумов для дотримання прав людини в ланцюгах поставок у конкретних, так званих, ризикованих закупівлях, виходячи з оцінки відповідних об'єктивних факторів, зокрема, категорій товарів, галузей, географічних регіонів, країн тощо, які створюють потенційні ризики порушення прав людини [4, с. 226–231, 241, 334]. Проте в українських реаліях публічних закупівель, коли публічні торги виграють учасники, власники майна яких корупційно пов'язані із керівниками замовників, будь-який додатковий критерій чи будь-яка додаткова вимога, викликана навіть найпозитивнішою метою, слугуватиме підставою для відмови в участі у торгах «чужим» учасникам. Якщо законодавчо запроваджувати такі пропозиції і вносити додаткові критерії визначення переможців торгів, то під них потрібно розробля-

ти і запроваджувати у декілька разів більшу кількість норм, покли-
каних стримувати зловживання та корупційні прояви.

Крім названих на сьогодні набирають обертів і інші новації у
правовому забезпеченні та практиці здійснення публічних закупі-
вель, які ретельніше проаналізувати можна у межах вагоміших за
формою і змістом роботах.

Список використаних джерел:

1. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII.
Відомості Верховної Ради України. 2016. № 9. Ст. 89.

2. Деревянко Б.В., Смолин Г.В., Туркот О.А. Окремі шляхи боротьби із пору-
шеннями у сфері публічних закупівель. Прикарпатський юридичний вісник. 2017.
Випуск 5(20). С. 65–68.

3. Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких
інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель:
Закон України від 19 вересня 2019 року № 114-IX. Відомості Верховної Ради Украї-
ни. 2019. № 45. Ст. 289.

4. Малолітнева В.К. Господарсько-правовий інститут публічних закупівель:
монографія. Київ: ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Маму-
това Національної академії наук України», 2020. 412 с.

УДК 342.951

Веремченко Алевтина,
студентка КУП НАН України

МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВВЕЗЕННЯМ НА МИТНУ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ЛІКІВ

З метою запобігання обігу фальшивих, неповноцінних та неза-
реєстрованих лікарських засобів запроваджено національний
механізм контролю якості ліків, що ввозяться в Україну. Митний
нагляд та оформлення вантажів займає провідні позиції в системі
митних інструментів. Ефективність митного контролю та проце-
дур митного оформлення товарів, що переміщуються через митні
кордони України, визначає повноту всього комплексу завдань,
покладених на митні органи: виявлення контрабанди та порушен-
ня митних правил, сплата податків та бюджетних витрат до держа-
ва, відповідно до національних нормативних актів. Усі вони визна-
чають актуальність досліджень митного контролю та його органі-
зації та правового забезпечення.

Мета роботи полягає у аналізуванні сьогоденних процесів
перевірки на митних пропускних пунктах лікарських засобів та
протидія надходженню неякісних та незареєстрованих ліків на
територію України.

У визначеному міжнародному документі ВООЗ щодо процесу ввезення на території держав ліків та лікарських засобів чітко прописано, що відношення охорони здоров'я суспільства вимагає, щоб усі виготовлені лікарські засоби не були сприйняті як якийсь звичайний продукт життєдіяльності людей. Їх виробництво та обіг у дистрибуторській мережі як на території окремої держави, так і в міжнародному масштабі мають відповідати встановленим стандартам і підлягати суворому контролю. Ці запобіжні заходи гарантують якість автентичних препаратів і перешкоджають проникненню в систему постачання нелегальної продукції [1].

Державним документом, який називається «Основи законодавства України про систему охорони здоров'я» від 19 листопада 1992 р. було чітко прописано, що все населення України може мати непохитне і рішуче право на те, щоб йому надали медичну допомогу у будь-якому разі. За статтею 4 цього законодавства є такі пункти з питань охорони здоров'я населення держави, а саме такі, а) признання системи ОЗ більш домінуючим шляхом діяльності населення й усієї держави в цілому, повинен бути в перших рядах у питаннях життя та здоров'я населення України; б) придержування усіх прав і свобод населення держави в галузі застосування медичної системи охорони здоров'я та виконання у повному обсязі ними же національних гарантій безпеки та контролю за дотриманням цих законів [2].

З метою просування та розвитку інноваційних технологій компетентний орган реєструє контроль якості імпортованих ліків та контроль якості імпортованих лікарських засобів у доклінічних та клінічних випробуваннях, реєструє їх в Україні, демонструє на виставках, без будь-яких прав на продаж, та для особистого користування населенням держави на випадок стихійних лих, катастроф, епідемій [2].

Визначено вичерпний перелік обставин, за яких незареєстровані лікарські засоби можуть ввозитись на митну територію України без права реалізації для:

- проведення доклінічних досліджень і клінічних випробувань;
- реєстрації лікарських засобів в Україні;
- експонування на виставках, ярмарках, конференціях тощо;
- індивідуального використання громадянами;
- використання у випадках стихійного лиха, катастроф, епідемічного захворювання тощо за окремим рішенням Міністерства охорони здоров'я України за наявності документів, що підтверджують їх реєстрацію і використання в країнах, звідки ввозяться препарати.

При цьому порядок ввезення ліків визначається відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про порядок вве-

ження в Україну незареєстрованих ліків» [3]. Виняток становлять стихійні лиха, катастрофічні хвороби та епідемії, коли є документи, що підтверджують реєстрацію та використання документів у цих країнах, окреме рішення Міністерства охорони здоров'я України дозволяє ввезення в Україну незареєстрованих ліків з-за кордону [3].

Як загальне правило, згідно зі ст. 17 Закону передбачає, що імпортовані лікарські засоби, зареєстровані в Україні, можуть бути зареєстровані в Україні, якщо виробник видає сертифікат якості [2]. Особливий характер продукту такого як ліки та лікарські засоби, перекреслює виключно усі заходи здійснення митними службами контролю якості – митні органи здійснюють контроль під час перевірки відповідності законодавчим вимогам декларанта для отримання всіх необхідних документів від органів, спеціально уповноважених здійснювати національний нагляд за ліками та лікарськими засобами.

У Законі України «Про лікарські засоби» прямо зазначено, що контроль за ввезенням на митну територію України лікарських засобів здійснюється Державною інспекцією з контролю якості лікарських засобів (ст. 17), а митні органи отримують відомості про реєстрацію лікарського засобу від Міністерства охорони здоров'я на підставі результатів експертизи реєстраційних матеріалів (реєстраційного дос'є) на такий засіб та контролю його якості, проведених державним підприємством “Державний фармакологічний центр” [2]. І вже копії матеріалів щодо методів контролю якості лікарського засобу надсилаються до Державної інспекції з контролю якості лікарських засобів Міністерства охорони здоров'я.

Наказом Міністерства охорони здоров'я про національну реєстрацію лікарських засобів затверджені фармакопейні статті або методи контролю якості, медичні інструкції, листівки, що містять інформацію про пацієнта, технічні регламенти або затвердження технології виробництва, і присвоєно реєстраційний номер національної реєстрації лікарських засобів та міжвідомчої реєстрації в Україні бази даних [2]. На сьогоднішній момент думки міжнародних і вітчизняних експертів щодо ввозу ліків на територію не тільки України, але й інших держав закладається в тому, що для перетину митного кордону держави лікарські засоби повинні бути сертифіковані міжнародними компаніями та ВООЗ особливо, а також зареєстровані в тій державі, куди ввозяться ці ліки та лікарські засоби.

Експерти Міністерства охорони здоров'я України вважають, що наразі немає чіткої системи контролю за ввозом тих чи інших лікарських засобів, часто буває таке, що заборонені ліки якимось чином без перевірки на митниці потрапляють в державні аптеки.

Також проблемою є експериментальні лікарські засоби, які є незареєстрованими в Україні, але вони ввозяться на територію нашої держави і лікарі часто порушуючи законодавство України пропонують своїм пацієнтам такі ліки, не думаючи про їх побічні дії. Це також є великою проблемою в системі митного і державного контролю за ввозом лікарських засобів на території України.

Отже, з точки зору ефективності митного контролю реєстрація даних лікарських засобів залежить не тільки від швидкості та безперебійного доступу до ліків суспільства України, але й від повноважень митних органів запобігати необґрунтовано високим цінам на ліки. Тому митні органи звертають особливу увагу на правильність визначення таких показників, по-перше з якої держави походить ті чи інші лікарські засоби, а по-друге це митна вартість, включаючи ліки, не зазначені в Національному реєстрі лікарських засобів, та вживають заходів, зокрема, для прискорення митного контролю та митного оформлення ліків та медичного обладнання.

Список використаних джерел:

1. WHO Expert Committee on Specifications for Pharmaceutical Preparations, Thirty-fourth report, Technical Report Series No. 863, Annex 12, pp. 185–191 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apteka.ua/online/15284>

2. Митні органи в системі державного контролю якості лікарських засобів / Н. В. Волкова // Вісник Академії митної служби України. Серія: “Право”, № 2 (3), 2009. С. 66–72.

3. Про порядок ввезення на територію України незареєстрованих лікарських засобів [Текст] : наказ МОЗ України від 15.05.1997 № 143 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 24. – С. 154.

УДК 34.09

Добровчан Катерина,
студентка КУП НАН України,
секретар судових засідань Рівненського міського суду

ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЯ ЯК ПРИНЦИП ГЛАСНОСТІ В СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах, коли технології перебувають на постійному етапі змін та вдосконалення, для людей створюються нові, покращені способи комунікації, що полегшують уже звичний зв'язок за допомогою тих чи інших новітніх платформ, технологій (Microsoft Teams, Zoom Video Communications та інші). Особливо актуальною ця тема стала для всього суспільства, коли воно зіштовхнулося з абсолютно новими для нього умовами життя – під час пандемії та

введення в дію карантинних обмежень, що запобігали б поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19). Окрім переходу до доволі незвичного для всіх способу комунікації, необхідно було вжити можливих заходів для забезпечення повноцінного функціонування сфер життєдіяльності держави та суспільства. Це питання особливо гостро постало стосовно правової регламентації здійснення судового провадження та реалізації відповідних процесуальних дій, у тому числі слідчих (розшукових) дій, судового розгляду.

На виконання Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», відповідно до пункту 10 частини 1 статті 152, частини 5 статті 153 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», та затвердженого Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду, суди проводять процесуальні дії в режимі відеоконференції [1, 2, 3].

Відеоконференція – це телекомунікаційна технологія інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо- та відеоінформацією у реальному часі з урахуванням керуючих даних (Інструкція про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу й результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження), затверджена наказом ДСА від 15.11.12 № 155) [4].

Як зазначено в Рекомендації № 2 R (84): «судові органи повинні мати у своєму розпорядженні найсучасніші технічні засоби для того, щоб вони могли здійснювати правосуддя найбільш ефективним способом, зокрема шляхом полегшення доступу до різноманітних джерел права, а також шляхом прискорення відправлення правосуддя» [5].

Як свідчить американський досвід – запровадження цієї системи приносить багато вигоди для судової системи. Зокрема, зниження витрат і прискорення судового процесу в цілому [6, 7].

Дивлячись на вдалий досвід США можна говорити не лише про зручність використання відеоконференції для учасників справи, а й економії державних коштів пов'язаних з відвіданням судового засідання осіб, що позбавлені свободи пересування в зв'язку з судовим рішенням і покладенням витрат х транспортування на державний бюджет. Для цивільного судочинства доречніше говорити саме про зручність та територіальну доступність. Адже, якщо учасник справи бажає особисто приймати участь у судовому засіданні, але не має змоги особисто прийти до зали судового засідан-

ня науковотехнічний прогрес нам в допомогу. При використанні відеоконференції працівники суду не обмежують особу в доступності до правосуддя та надають їй шанс самостійно переконатися в неупередженості судді при вирішенні справи.

Згідно досвіду Європейського Союзу – відеоконференція є ефективним інструментом, який має потенціал, щоб полегшити і прискорити транскордний розгляд.

Новелою нашого законодавства та успіхом серед європейських країн можна вважати й те, що законодавець передбачив можливість всіх учасників справи в режимі відеоконференцію. Та не забуваючи про принцип гласності й відкритості судочинства, передбачено, що в таких випадках це засідання необхідно транслювати в мережі Інтернет в обов'язковому порядку, задля того щоб кожний бажаючий мав змогу спостерігати здійснення судочинства у конкретному спорі.

Оскільки в Україні тільки налаштовується покриття 4G мережі Інтернет, законодавець передбачивши проблеми з технічним оснащенням судових залів та поганим зв'язком зазначив, що на випадок виникнення технічних проблем та при наявності ухвали про участь особи в режимі відео конференції суд відкладає розгляд справи, крім випадків, коли засідання може відбутися без участі такої особи [8].

Найбільшим попитом, серед платформ проведення відеоконференцій, судочинство використовує такі програми, як TrueConf та EasyCon. Найбільш прогресуючою в даний час є EasyCon, для якої передбачені етапи підготовки участі в судовому процесі через відеоконференц'язок.

Не дивлячись на реальну загрозу значного розповсюдження коронавірусної хвороби, все ж необхідність у стабільному функціонуванні судової системи відчувається як ніколи раніше. У зв'язку з цим, Верховною Радою України 30 березня 2020 року було прийнято Закон № 540-ІХ, який надав можливість проводити судові засідання у режимі відеоконференцій поза межами приміщення суду, а також продовжив деякі процесуальні строки на період дії карантину [2].

Таким чином, щоб не позбавляти громадян встановленого законом права на справедливий суд, окремі суди вже починають використовувати на практиці норму щодо можливості взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. На мою думку, це допомагає учасникам процесу в цей час, а саме в час загострення коронавірусної хвороби (COVID-19) скористатися своїм правом на участь в судових засіданнях та відстоювання своїх прав та інтересів.

Однак, серед позитивних аспектів проведення відеоконференцв'язку, є і негативні. Наприклад, такі як необізнаність всіх користувачів та невизначеність в законодавстві чітких положень щодо ідентифікації осіб, саме через програму проведення відеоконференцій.

В даній ситуації на сайтах EasyCon не зазначаються паспортні дані осіб, що і приводить судів у неясність що за особа присутня на засіданні. Тому для врегулювання даного питання, на мою думку, потрібно встановити певне доповнення до статтей Кодексів, а саме внести частину в якій буде чітко визначено подачу стороною, що знаходиться із судом на відеоконференцв'язку, відповідних документів (копій документів) які підтверджують його особу, або ж внести доповнення щодо використання цієї програми, наприклад, такі як пункт до авторизації «паспортні дані користувача», які будуть відображатися для органу лише з дозволу користувача. З програмою TrueConf все значно простіше, адже дану програму використовують лише суди. В залі судового засідання ідентифікацію особи здійснює судовий розпорядник, який чітко під звукозапис оголошує паспортні дані особи, яка прибула в залу суду для участі в судовому засіданні з іншим судом.

Отже, факт удосконалення та прогресивності законодавства свідчить про сприяння втіленню принципів судочинства у життя. Для учасників справи створюються всі необхідні та водночас комфортні умови для якісного вирішення спору. Звісно з впровадженням новел знайдені й недоліки такої форми явки до зали судового засідання, але з напрацюванням практики це буде удосконалене і я сподіваюся, що невдовзі за допомогою такої форми будуть значні заощадження бюджетних коштів, як вже робиться в інших країнах.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусу [...] Закон України від 30.03.2020 № 540-IX.
3. Про внесення змін до Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському [...]. ДСА України; Наказ, Порядок, Вимоги [...] від 23.04.2020 № 196.
4. Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, під час [...]. ДСА України; Наказ, Інструкція, Акт [...] від 15.11.2012 № 155.
5. Рекомендація R (84) 5 Комітету міністрів державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення судової системи // Верховна Рада України. Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zeikon2.rada.gov.ua/laws/show/994_126

6. Sir Brahmaiah Maroju. Video Conferencing in Judicial Proceedings – An Innovative Practice // Centre for Innovations in Public Systems [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cips.org.in/public-sector-26systemsgovernment-innovations/documents/video-conferencing-in-judicial-proceedings-an-innovative-practice.pdf>

7. Покрокова інструкція з реєстрації в «Електронному суді». Офіційний веб-сайт Судової влади. URL : <https://zp.arbitr.gov.ua/sud5009/gromadyanam/elsud-reg/>

8. Зуб О.Ю. Відеоконференція як засіб спрощення цивільного судочинства [Текст] / О.Ю. Зуб // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2014. – № 1106. – С. 219–222.

УДК 347.44

Заїка Анна,
викладач ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»,
адвокат

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ

Договори перевезення займають щільне місце у господарській діяльності юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців (як надавачі/отримувачи послуг з перевезення), а також у повсякденному житті будь-якої фізичної особи (як користувачі послуг) в межах однієї країни або між державами.

У більшості країн транспорт є одним із визначних лакмусових папірців, який надає змогу визначити стан розвитку країни та охарактеризувати рівень економіки, оцінити перспективи для подальшого зростання економіки, підтримання престижу держави на міжнародному рівні. У зв'язку з чим виникає необхідність у визначенні сутності договору перевезення, виокремлення видів договору перевезення та інші правові питання, які можуть виникати під час застосування такої договірної конструкції як «договір перевезення».

Теоретичною основою дослідження становили праці таких юристів-науковців як О.В. Дзери, О.А. Беляневича, В.В. Луця, Н.О. Саніахметової, В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, Р.Й. Халфіної, В.С. Щербини, О.С. Іоффе, Р.Б. Сірка, О.В. Клепикової, Р.М. Мінченка, Т.В. Наконечна та інші.

Відповідно до частини 1 статті 908 Цивільного кодексу України (надалі ЦК України) зазначено, що перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти здійснюється за договором перевезення. У частині 1 статті 306 Господарського кодексу України (надалі ГК України) зазначено, що перевезенням вантажів у визнається господарська діяльність, пов'язана з переміщенням продукції виробни-

чо-технічного призначення та виробів народного споживання залізницями, автомобільними дорогами, водними та повітряними шляхами, а також транспортування продукції трубопроводами.

В юридичній літературі для позначення договорів з перевезення застосовують такі поняття як «транспортні договори», «договори перевезення», «договори у сфері транспорту».

Законодавець не надає узагальненого визначення поняттю «договір перевезення», а тільки надає характеристику договору перевезення вантажу, пасажирів та багажу. На думку В. Гречухи, поняття «транспортний договір» має більш теоретичне значення і такі договори укладаються з метою організації, забезпечення й здійснення перевезень. і регулює правовідносини, пов'язані із перевезенням вантажів, пасажирів багажу. Водночас, договори перевезення та транспортні договори мають різну правову природу і ознаки і відрізняються один від одного предметом, суб'єктом складом, змістом і формою [2, с. 72]. В.В. Миропольський вважає, що договір перевезення – це договір за яким одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату [4, с. 55]. Останнім часом все більш широкого поширення набувають перевезення вантажу та пасажирів за договором фрахтування (чартеру).

Необхідно зазначити, що відносини щодо перевезення вантажів, пасажирів та багажу мають свої особливості залежно від обраного виду транспорту для перевезення, в тому числі зважаючи на технологічні особливості процесу перевезення. Зважаючи на цей факт, виділяють основні договори з перевезення і ті, які забезпечують його успішне виконання (допоміжні або супутні).

За загальним правилом договір перевезення укладається в письмовій формі. Наприклад, укладення договору перевезення вантажу підтверджується складенням перевізних документів (транспортна накладна, коносамент). Натомість укладення договору перевезення пасажирів підтверджується проїзним документом (квитком), а здавання пасажиром багажу, вантажобагажу – відповідно багажними, вантажобагажними квитанціями [7, с. 529].

Сторонами договору перевезення є перевізник, вантажовідправник (замовник) та отримувач. Перевізником може виступати юридична особа або фізична особа-підприємець, адже для здійснення необхідно отримати ліцензію, яка підтверджує відповідність перевізника всім необхідним законодавчим вимогам (наприклад, залізниця, річкові та морські пароплавства, авіаційні підприємства, автогосподарства тощо), а відправником і отримувачем – юридич-

ні особи (отримане майно належить на праві господарського відання, оперативного управління або права власності), фізичні особи-підприємці, громадяни. Вантажовідправником (замовником, споживачем) у договорі перевезення вантажів автомобільним транспортом є будь-яка фізична чи юридична особа, яка звертається для одержання послуги перевезення вантажу із будь-якою метою, а також встановила, що суб'єктами (сторонами) зобов'язання є автоперевізник та вантажовідправник, а суб'єктами виконання можна визнати і автоперевізника, і вантажовідправника, і вантажоодержувача [8, с. 10].

Умови договору перевезення поділяються на універсальні (призначенні для перевезень будь-яким видом транспорту), які визначаються на підставі ГК України і ЦК України, та специфічні (характерні для перевезень певним видом транспорту), передбачені транспортними статутами (кодексами) чи укладеними на їх підставі договорами. Проте сторонам договору перевезення не заборонено передбачити в договорі також інші умови перевезення, що не суперечать законодавству та відповідальність за неналежне виконання договірних зобов'язань. У частині 5 статті 306 ГК України передбачено, що загальні умови перевезення вантажів, а також особливі умови перевезення окремих видів вантажів (вибухових речовин, зброї, отруйних, легкозаймистих, радіоактивних та інших небезпечних речовин тощо) визначаються ГК України і виданими транспортними кодексами, транспортними статутами та іншими нормативно-правовими актами. Ліцензійні умови з вимогами до перевізників залежать від виду перевезень, що здійснює суб'єкт господарювання. Наприклад, ліцензійні умови перевезення пасажирів та вантажу автомобільним транспортом врегульовані Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним транспортом, міжнародних перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом» від 02 грудня 2015 року № 1001.

Отже, дослідивши договір перевезення, зважаючи на стан наукових досліджень та на положення ЦК України щодо визначення загального поняття «договір перевезення» та його загальної характеристики без застосування різновидів договору перевезення, можна стверджувати, що в цій сфері існує безліч прогалин, які потребують подальшого вдосконалення, розроблення та доповнення.

Список використаних джерел:

1. Гражданское право : учебник для юридических школ / М.В. Зимелева, В.И. Серебровский, З.И. Шкундин ; под ред. С.Н. Братуся. Москва : Юридическое изд-во НКЮ СССР, 1945. 343 с.

2. Гречуха В. Понятие транспортных договоров и их классификация. Вопросы экономики и права. 2012. № 3. С. 71–74.

3. Луць В.В. Загальні положення про транспортні договори. Договірне право України. Особлива частина: навч. посіб. / Т. Боднар, О. Дзера, Н. Кузнецова та ін.: за ред. О. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2009. 1200 с.

4. Миропольский В.В., Карпенко Р.В. Відмінність договору перевезення від договору транспортної експедиції. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 4. 2019. С. 54–56.

5. Морозов С.Ю. Транспортное право : учебник для академического бакалавриата / С.Ю. Морозов. 5-е изд., перераб. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 305 с. (Бакалавр. Академический курс).

6. Наконечна Т.В. До питання співвідношення договору перевезення з іншими транспортними договорами за законодавством України та іноземних країни. Правова позиція, № 2 (27), 2020. С. 100–103.

7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. 2-е вид., перероб. і доп. / За ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2006. Т. II. 1088 с.

8. Свистун Л.Я. Договори перевезення вантажів автомобільним транспортом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Л.Я. Свистун. К., 2005. 14 с.

9. Транспортне право: навчальний посібник / М.В. Гаєвець, І.В. Горіславська, Ю.С. Канарик, Л.О. Панькова, Н.А. Поліно, О.П. Світличний К.: ЦП «КОМ-ПРИНТ», 2015. 368 с.

УДК 346.7

*Процишин Ірина,
студентка КУП НАН України*

СПЕЦІАЛЬНІ ВІЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Сьогодні Україна перебуває у досить складному економічному становищі, спричиненому пандемією коронавірусної інфекції COVID-19, а також бойовими діями на сході країни. Виникнення депресивних територій чи регіонів ставить проблему ширшого залучення інвестицій з метою подолання відставання у розвитку деяких територій. Світовий досвід доводить, що для вирішення цієї проблеми досить ефективним є створення так званих спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ) на окремих локальних територіях, формування яких засновується переважно на залученні іноземних інвестицій та наданні податкових, митних та інших пільг суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність на даній території. Дослідження даної теми набуло ще більшої актуальності після проведення всеукраїнського опитування від Офісу Президента України в день голосування на місцевих виборах

25 жовтня 2020 року, де одним із запитань було створення вільної економічної зони на Донбасі.

Метою дослідження є розкриття сутності та мети створення спеціальних економічних зон, аналіз міжнародного та вітчизняного досвіду їх функціонування.

Дослідження про СЕЗ/ВЕЗ проводили як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, серед яких М. Фразьє, Р. Рей, Р. Болін (США), О. Власюк, І. Волохова, В. Геєць, О. Єгорова, І. Іванович, І. Мамонтова, А. Слюсар, Ю. Уманців, О. Шаров, Ю. Швед та інші.

У Законі України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» № 2673-ХІІ від 13 жовтня 1992 року визначено поняття і мету створення спеціальної (вільної) економічної зони. Зокрема, спеціальна (вільна) економічна зона являє собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України. На території спеціальної (вільної) економічної зони запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних юридичних і фізичних осіб.

Метою створення спеціальних (вільних) економічних зон є залучення іноземних інвестицій та сприяння їм, активізація спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг, залучення і впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України [2].

Згідно із законодавством України, на території України можуть створюватись спеціальні (вільні) економічні зони різних функціональних типів: вільні митні зони і порти, експортні, транзитні зони, митні склади, технологічні парки, технополіси, комплексні виробничі зони, туристсько-рекреаційні, страхові, банківські тощо. Окремі зони можуть поєднувати в собі функції, властиві різним типам спеціальних (вільних) економічних зон [2].

До переліку цілей, що висуваються при застосуванні СЕЗ, як зазначає Ю.В. Гусєв, належать такі, як:

- вирішення проблем зайнятості та формування нових робочих місць;
- активізація зовнішніх економічних зв'язків (зокрема, у формі зовнішньої торгівлі, міжнародної виробничої кооперації, міжнародного руху капіталів, науково-технічного обміну);
- сприяння економічному розвитку території та структурним змінам;

- досягнення нової інноваційної якості економіки;
- розширення експортної бази або розвиток імпортозаміщення;
- ефективне використання місцевих ресурсів виробництва [4].

На сьогоднішній день в Україні існує 11 спеціальних (вільних) економічних зон і 9 територій пріоритетного розвитку.

Український досвід функціонування вільних економічних зон неоднозначно сприймається науковцями: з одного боку, вільні економічні зони сприяли залученню інвестицій, розвитку виробництва та зростанню кількості робочих місць, з іншого – створювались умови для імпорту продукції без сплати мита, перевищення наданих пільг над надходженнями в бюджет тощо.

Варто зазначити, що інтереси інвесторів часто не збігаються з пріоритетними напрямками розвитку економіки України. Наприклад, найцікавішими об'єктами для іноземних інвесторів є сільськогосподарська сировина, метал, деревина, продукція хімічної промисловості тощо. Якщо розглядати з погляду галузей, то найбільш привабливими для закордонних інвесторів є металургія, фінансова діяльність, хімічна промисловість та виробництво продуктів харчування, тоді як важливі для економічного розвитку галузі – машинобудування, приладобудування, будівництво, транспорт – залишаються недоінвестованими [5].

Світовий досвід функціонування спеціальних економічних зон має важливе значення для покращення інвестиційного клімату в Україні. Найбільший ефект від створення спеціальних економічних зон був досягнутий у Китаї, де завдяки спеціальним економічним зонам, акумульовано майже 80% загального припливу іноземних інвестицій. У 1980 р. у Китаї було сформовано чотири спеціальні економічні зони, які успішно функціонують і до сьогодні. Найвідоміша з них розташована у Шеньчжені. Темпи зростання економіки цієї зони були вражаючими: у 1980–2010 рр. ВРП спеціальної економічної зони Шеньчжень зріс у 4 852 рази. У липні 2012 р. Шеньчжень був названий одним із 12 найбільших мегаполісів Китаю [7].

У Польщі спеціальні економічні зони почали виникати в 90-х роках минулого століття, що мало на меті допомогти депресивним областям вийти з кризи, привабити закордонних інвесторів, а також зробити більш конкурентоспроможними щодо інших регіонів. На сьогодні в Польщі існує 14 спеціальних економічних зон. Загалом можна констатувати, що за 2005–2015 роки обсяги інвестицій у спеціальні економічні зони Польщі зросли з 19,9 до 101,0 млрд злотих, тобто на 407 % [5].

Інший приклад – створення у 2014-му вільної економічної зони в анексованому Криму. Там діє спеціальний режим економічної діяльності, не стягуються загальнодержавні податки і збори, тор-

гівля з півостровом відбувається за правилами імпорту-експорту, платити можна як у гривнях, так і в іноземних валютах. Проте згодом виявилось, що робота вільної митної зони дозволила масово ввозити в Крим, а звідти – до Росії – товари без мит [3].

Як зазначає О. Радчук, створення ВЕЗ на Донбасі може додати і нових проблем: пільговими умовами можуть скористатися фінансово промислові групи, які там ще залишаються. Умовами ВЕЗ можуть скористатися невизнані республіки (ДНР та ЛНР), бо регулятивна та адміністративна складова ВЕЗ на підконтрольних Україні територіях буде дуже вразлива до інфільтрації економічного впливу з непідконтрольних територій. Не виключається і ризик вимивання грошей з економіки, а також «законного» тотального ухиляння від сплати податків і зборів, і головна проблема – корупція, адже йдеться про фактично узаконені «лазівки» для тіньової торгівлі [6].

Пільгові податкові умови можуть призвести до того, що бізнес лише реєструватиметься на Донбасі, але грошей туди не вкладатиме, робочі місця там не створюватиме, залишаючи виробництво в інших регіонах, де комфортніше, вигідніше, безпечніше і ближче до споживача.

Противники ідеї створення ВЕЗ припускають, що вона не сприятиме інтеграції Донбасу. Навпаки, територія, де не діють закони України, не входить в єдиний господарський комплекс країни й житиме власним життям [6].

Таким чином, основні завдання спеціальних економічних територій: забезпечення зростання національної економіки завдяки активізації депресивних регіонів, використання наявного фінансового, людського, технологічного потенціалу, стимулювання експортної діяльності, залучення інвестицій. Проте перспективна і успішна для інших країн ідея спеціальних (вільних) економічних зон поки що для України виглядає перспективою з безліччю підводних каменів, реалізувати яку можливо лише після проведення системних реформ, утвердження верховенства права і припинення воєнних дій.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 № 26730-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12#Text>
3. Закон України «Про створення вільної економічної зони “Крим” та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» від 12.08.2014 № 1636-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1636-18#Text>

4. Гусев Ю.В. Поняття спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2015/13.pdf

5. Войцеховська В.В., Войцеховська Ю.В., Мавріна А.О. Спеціальні економічні зони: зарубіжний досвід та перспективи в Україні, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/2742/visnyk2016-42-48.pdf>

6. Радчук О. Ідея вільних економічних зон: навіщо вони Україні, 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2020/11/13/kolodka/aleksandr-radchuk/ekonomika/ideya-vilnyh-ekonomichnyh-zon-navishho-vony-ukrayini>

7. Федорчак О.В. Державне сприяння розвитку спеціальних економічних зон в Україні, 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dv.lvivacademy.com/article/download/181485/182721>

УДК 346.9

Синявська Альона,

*студентка 2 курсу магістратури за спеціальністю право
ПЗВО «Київський міжнародний університет»*

АНТИМОНОПОЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ДОСВІД США

В XVIII столітті вченими було визначено поняття конкуренції, а в XIX столітті бере свій початок формування антимонопольної політики в світі. Згідно Конституції України статті 43 – держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності [3]. Заборонено зловживати монопольним становищем на ринку, неправомірно обмежувати конкуренцію та заборонено недобросовісну конкуренцію. В законодавстві України термін конкуренція міститься в Законі України «Про захист економічної конкуренції», де під останньою слід розуміти змагання між суб'єктами, що здійснюють господарську діяльність, де останні мають за мету досягнення переваг у здійсненні господарської діяльності над іншими господарюючими суб'єктами, у результаті чого як суб'єкти господарювання так і споживачі мають можливість вибору між продавцями та покупцями [6].

Перше антимонопольне законодавство з'явилося в Сполучених Штатах Америки в кінці XIX- початку XX століття. Саме в той період часу в США відбувалось злиття організацій, які згодом перетворювались в великі трести та займали досить вигідне монопольне становище на ринку. Тому була зумовлена необхідність створення Закону Шермана, а згодом і Акту Клейтона. Закон Шермана був застосований проти обмежень свободи торгівлі, як в сере-

дині країни між штатами Америки так і на міжнародному рівні, в той час як Акт Клейтона був додатком попереднього закону з доповненням ще більших обмежень у антимонопольній діяльності [1]. І в 1950 році було прийнято закон Селлер-Кефовеера, як поправку до Акту Клейтона, де було уточнено що таке незаконне злиття та заборонялось одній компанії купувати активи інших. На сьогоднішній день, антимонопольне законодавство Сполучених Штатів базується саме на цих трьох законах, які доповнюють одне одного. Антитрестівське законодавство має на меті регулювання ринкових відносин, підвищення ефективності економіки та розвиток конкуренції на засадах рівності та змагальності сторін. В США порушити справу в сфері антимонопольної діяльності може як державний орган, а саме Федеральна торговельна комісія так і приватні компанії, що постраждали від монопольної практики. І в 2001 році справа «Гейтса» довела, що в США усі рівні перед законом, як приватний фермер так і багатій [4].

В Україні основним органом, який здійснює антимонопольну політику є Антимонопольний комітет України (далі – АМКУ), який функціонує практично з початку незалежності України. Основним завданням Антимонопольного комітету є забезпечення конкуренції на ринку та дотримання норм антимонопольного законодавства України.

До структури Антимонопольного комітету України відносять:

- безпосередньо Антимонопольний комітет України;
- адміністративну колегію Антимонопольного комітету України;
- комісії, що розглядають скарги про порушення законодавства у сфері публічних закупівель;
- державних уповноважених АМКУ;
- уповноважених, що безпосередньо розглядають скарги про порушення норм законодавства у сфері публічних закупівель;
- адміністративні колегії територіальних відділень АМКУ [5].

Антимонопольний комітет у своєму складі містить Голову та вісім державних уповноважених. Голова АМКУ має першого заступника та заступника Голови АМКУ, які призначаються з загальної кількості державних уповноважених. АМКУ не може залежати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та територіальних громад та здійснює свою діяльність відповідно до норм законодавства про антимонопольну політику.

Антимонопольний комітет має на меті наступні завдання:

- 1) сприяння розвитку конкуренції та вільному утворенню цін;
- 2) підтримувати зовнішню економічну діяльність;
- 3) боротьба з монополіями та сприяння конкуренції;

4) уникнення зловживання монопольною ситуацією на ринку [9].

У випадку порушення норм щодо захисту від недобросовісної конкуренції та про захист економічної конкуренції АМКУ має право порушувати справу з даних питань, вирішення яких регламентується чинним законодавством в сфері антимонопольної діяльності.

Антимонопольна діяльність має як свої переваги так і недоліки. Одним з проблематичних питань є діяльність, що пов'язана з державними закупівлями. Вони відбуваються через державну електронну систему «ProZorro». Кожного дня в такій системі оголошують понад 1000 тендерів. Проте, проблематикою такої системи є домовленість сторін про завчасну перемогу та корупційні моменти такої угоди. За даними звіту діяльності АМКУ в 2020 році було виявлено змови на загальну вартість понад 7 мільярдів гривень і розглянуто до 12 000 скарг. Тобто, для АМКУ у такому випадку, бажано було б передбачити ще більший контроль проведення державних закупівель та контроль діяльності масштабних замовлень, для уникнення монополії на ринку. Цікавим є те, що змова на торгах участі не передбачена як окреме кримінально-каране діяння і відповідальність є лише у вигляді санкцій [2].

Що стосується законодавства України, то на відміну від американського законодавства, юридичні механізми вітчизняного права розроблені досить не повно. Внаслідок прогалин в нормах конкурентного права, які мають певні винятки, у антимонопольного комітета є можливість на власний розсуд вирішувати справи щодо того, хто є монополістом та чи є потреба у накладенні санкцій. Саме тому безліч компаній до сих пір не визнані монополістами, навіть не зважаючи на володінні ринком понад 80%, наприклад, в вугільній промисловості компанії ДТЕК [8]. Тобто, на думку Маркова Б.М. дана проблема вирішена формально-адміністративним чином. Тому вирішення такого питання є одним першочергових для нашої країни [4].

У 2020 році економічний ефект від діяльності АМКУ складав 4,63 мільярди гривень, що в 19 раз перевищує безпосереднє фінансування самого органу. В той же час в 2019 році становив 4,33 мільярди, в 2018 році – 4 мільярди гривень, в 2017 році – 2,56 мільярда гривень. Згідно з 2020 роком, штрафів було сплачено на загальну суму понад 2,86 мільярдів гривень, що становить максимальний показник за всю історію України. Найголовнішою оплатою є сума в розмірі 2,5 мільярдів гривень, що була сплачена тютюновим дистриб'ютером «Тедіс». У тому ж році АМКУ припинив понад 1600 порушень конкурентного законодавства [2].

В роботі Антимонопольного комітету є як позитивний так і

негативний досвід. Однак не зважаючи на прогалини в законодавстві антимонопольна діяльність повинна лише розвиватися та створювати умови для розвитку конкуренції на засадах рівності та законності. Адже в Україні вже є створена законодавча база для здійснення антимонопольної політики, яку залишається вдосконалювати та впроваджувати як державними органами так і приватними особами, що зацікавлені в розвитку конкуренції.

Список використаних джерел:

1. Бакалінська О. Деякі аспекти формування конкурентного законодавства і права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 7. С. 40–43.
2. Звіт Антимонопольного комітету України за 2017-2020 роки. Дата звернення: 02.02.2021 р. URL: www.amcu.gov.ua
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Дата звернення: 29.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
4. Марков Б.М. Антимонопольне регулювання: Зарубіжний досвід та межі його адаптації до реалій України. Дата звернення: 02.04.2021 р. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2834>
5. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 р. № 3659-ХІІ. Дата звернення: 09.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>
6. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-ІІІ. Дата звернення: 03.02.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
7. Сайт Антимонопольного комітету України. Розділ історія. Дата звернення 02.02.2021 року. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/istoriya>
8. Савичук Олег. Антимонопольный комитет: реформируем не то, что надо. Дата звернення: 01.04.2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2020/03/3/657668/>
9. Яблонська А.С. Обмеження монополізму та захист економічної конкуренції за законодавством України. Сайт Міністерства Юстиції України. Дата звернення 31.03.2021 року. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_3815

Секція 1.3. Адміністративне право та процес, інформаційне право, фінансове право

УДК 342.9

Баранчук Анастасія,
магістр ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»

АПЕЛЯЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ ЯК ФОРМА ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Анотація. В роботі йдеться про апеляційне оскарження як форму перегляду судових рішень в адміністративному судочинстві України. Визначено сутність апеляції у судовому адміністративному провадженні. А також досліджено основні ознаки, види та функції апеляційного провадження. **Мета:** у статті досліджено апеляційне оскарження як форму перегляду судових рішень в адміністративному судочинстві України. **Методи дослідження:** використані методи аналізу. **Результати:** Апеляція – одна з форм оскарження судових рішень у цивільних, господарських, адміністративних і кримінальних справах до суду вищої (апеляційної) інстанції, що має право переглядати справу. Метою апеляційного розгляду є перевірка правильності рішення суду першої інстанції, а не повторний розгляд справи по суті.

Ключові слова: апеляційне оскарження, рішення суду, апеляційне провадження, процесуальні дії, адміністративне судочинство, апеляція.

Постановка проблем та її актуальність: Захист прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин, відповідно до Конституції України, здійснюється адміністративними судами. Згідно з п. 6 ч. 3 ст. 2 КАС України забезпечення права на апеляційний перегляд справи є однією із основних засад (принципів) адміністративного судочинства.

При цьому забезпечення права на апеляційне оскарження включає як забезпечення можливості оскарження судового рішення, так і обов'язок суду прийняти та розглянути подану апеляцію. Застосування на практиці КАС України показало, що ряд норм параграфу 3 «Апеляційне провадження» КАС України потребують вдосконалення та приведення у відповідність з іншими нормами цього Кодексу, що забезпечить правову визначеність як для суддів та суду під час апеляційного розгляду справи, так і для осіб, що звертаються за судовим захистом.

Аналіз досліджень і публікацій: Ю.Л. Шеренін, Р.П. Кайдашев, В.В. Кривенко.

Метою статті є дослідження апеляційне оскарження як форму перегляду судових рішень в адміністративному судочинстві України.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення апеляційного оскарження рішення суду є однією з основних засад судочинства [1. п. 8 ст. 129 Конституції України], хоча в адміністративному судочинстві його було впроваджено з прийняттям у 2005 році Кодексу адміністративного судочинства України. Процесуальний порядок розгляду адміністративних справ судом апеляційної інстанції побудований на тих же засадах, які діють у суді першої інстанції. Водночас апеляційне провадження має свої цілі, предмет судового розгляду, частини, що відрізняють його від інших проваджень та потребують детального дослідження.

Як вірно відмічає Ю.Л. Шеренін, кожен із видів проваджень, які здійснюються межах судового адміністративного процесу – провадження у суді першої інстанції, апеляційне провадження, касаційне провадження, провадження з перегляду рішень Верховним Судом України та провадження за нововиявленими обставинами – має власну, чітко визначену мету і завдання, що реалізуються у межах загальних мети і завдань усього процесу (адміністративного судочинства). На думку Ю.Л. Шереніна, мета апеляційного та касаційного провадження впливає з їх призначення як додаткових гарантій законності. Сутність апеляції у судовому адміністративному провадженні полягає у новому (повторному) розгляді й перевіршенні справи судом апеляційної інстанції [2, с. 10–11].

Р.П. Кайдашев наводить наступні ознаки, які притаманні апеляційному провадженню в адміністративному судочинстві:

1) складається з сукупності процесуальних дій адміністративного суду апеляційної інстанції, які є чітко регламентованими нормами КАС України; 2) кожна з таких процесуальних дій виконує проміжні цілі судового розгляду апеляційної скарги; 3) кожна зі складових апеляційного провадження розв’язує визначене коло питань; 4) кожна зі складових апеляційного провадження має самостійне завдання; 5) всі процесуальні дії та складові апеляційного провадження здійснюються послідовно як судом, так і учасниками адміністративного судового процесу [3, с. 114].

Аналіз положень КАС України, якими визначено інститут апеляційного провадження, дозволяє окреслити ознаки апеляції в адміністративному судочинстві: 1) апеляція виступає формою оскарження рішення адміністративного суду першої інстанції (постанови, ухвали), яке не вступило в законну силу; 2) обумовленість подачі апеляції неправильністю рішення суду першої інстанції, що пояснюється, на думку особи, яка подає апеляційну скаргу, або непра-

вильним установленням фактичних обставин справи або неправильним застосуванням закону; 3) вирішення при перегляді справи в апеляційному порядку як питання факту, так і питання права, що означає право перевірки апеляційним адміністративним судом як юридичної, так і фактичної сторони справи у тому обсязі, що й судом першої інстанції; 4) повторність розгляду справи (перевірення) з можливістю встановлення нових фактів, дослідження нових доказів, а також доказів, що досліджувалися судом першої інстанції з порушенням встановленого порядку; 5) наявність права суду апеляційної інстанції скасувати постанову суду першої інстанції та повернути справу на новий розгляд; 6) наявність права суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги своєю постановою змінити постанову суду першої інстанції або прийняти нову постанову, якими суд апеляційної інстанції задовольняє або не задовольняє позовні вимоги; 7) наявність права апеляційного адміністративного суду постановити окрему ухвалу, предмет якої стосується виявлення порушення закону під час розгляду справи з правовими наслідками для адресатів припису окремої ухвали; 8) зупинення виконання рішення, яке оскаржено в апеляційному порядку (крім випадків негайного виконання рішення); 9) обмеження повноважень апеляційного суду при перегляді справи доводами апеляційної скарги і предметом рішення суду першої інстанції. Нові вимоги, які не були предметом рішення суду першої інстанції, не можуть бути пред'явленими в апеляційному провадженні; 10) допущення апеляції у справі тільки один раз; 11) наявність особливостей апеляційного провадження по окремих категоріях справ адміністративної юрисдикції [3, с. 113].

Порівняльно-правовий аналіз засад адміністративного і цивільного процесів, положень доктрини цивільного процесу, а також врахування специфіки судової адміністративної юрисдикції дозволяє стверджувати, що апеляція у судовому адміністративному процесі означає форму оскарження судових рішень (постанов, ухвал) адміністративного суду першої інстанції (загального суду як адміністративного та окружного адміністративного суду) з метою забезпечення їх законності та обґрунтованості, захисту прав, свобод та інтересів особи (осіб), які беруть участь у судовому адміністративному провадженні, а також забезпечення однакового застосування адміністративними судами першої інстанції норм матеріального і процесуального права.

Висновки. Таким чином, апеляційне провадження виконує контрольну, превентивно охоронну, стимулюючу та виховну функцій. Охоронна функція проявляється у тому, що апеляційні суди здійснюють захист прав, свобод та інтересів фізичних, юридичних осіб, держави, виступають гарантом виправлення судових помилок. Сти-

мулююча функція полягає у тому, що апеляційне провадження сприяє прийняттю законних та обґрунтованих судових рішень, формуванню однакових підходів до застосування законодавства судами, заявленню обґрунтованих позовних вимог та заперечень, їх доведенню в суді першої інстанції. Виховна функція виявляється як вплив на духовну сферу учасників адміністративного судочинства, виховання поваги до права, підвищення авторитету суду.

Підсумовуючи викладене, варто наголосити на тому, що застосування КАС України на практиці показує наявність прогалин та суперечностей у правовому регулюванні певних процесуальних питань у процедурі апеляційного провадження, що відображається та якості та тривалості розгляду справ. Тому порібно внести низку змін до КАС України, які сприятимуть своєчасному, кваліфікованому апеляційному розгляду справи і вирішенню спору в цілому, з метою захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – П. 8 ст. 129.
2. Шеренін Ю.Л. Процесуальні форми перегляду судових рішень адміністративними судами України повноважень: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2012. 23 с.
3. Кайдашев Р.П. Юридична природа апеляційного провадження в адміністративному процесі України // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2015. № 17, т. 1. С. 112–114.

УДК 342.7

Бісюк Олена,
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри публічноправових дисциплін,
Навчально-наукового юридичного інституту
ПЗВО «Київський міжнародний університет»*

Сергійчук Лілія,
*здобувач вищої освіти третього (PhD) рівня
ПЗВО «Київський міжнародний університет»*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ: РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Наша судова практика кардинально зміниться в найближчі роки внаслідок можливостей інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ). Іншими словами, справедливість оцифровуєть-

ся. Використання ІКТ пропонує можливості для вдосконалення судової процедури, наприклад, обробляючи інформацію швидше та ефективніше. Однак використання ІКТ можливо також становить ризик для конфіденційності учасників процесу та належної ретельності ходу судового провадження. В ідеалі, ІКТ стануть можливостями, які пропонують якомога більше використання і якнайменше ризиків.

Щоб досягти ідеалу при використанні ІКТ, необхідне розуміння можливостей та ризиків використання ІКТ у судовому процесі та його значення для якості правосуддя.

На питання про те, чи може бути ефективним та якісним використання ІКТ у судовій практиці, навряд чи існує якась однозначна відповідь. Інновації в галузі ІКТ є відносно новими для судової влади і його наслідки залишаються незрозумілими в найближчі роки. Однак, його значення вже попередньо значуще, і думати над проблемами, коли процес оцифрування судової влади все ще перебуває у зародковому стані необхідно.

Протягом наступних кількох років судовий процес вже не характеризуватиметься паперовими записами, людськими діями та письмовим спілкуванням, а все більше буде електронним або автоматизованим.

Варто відзначити, що протягом останніх років у різних країнах світу електронне правосуддя першочергово впроваджується в практику в процесі відправлення правосуддя.

Згідно з рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи CM/Res (2009)1, державам-учасницям Ради Європи з електронної демократії від 18.02.2009 р., під електронним правосуддям розуміється використання ІКТ у реалізації правосуддя усіма зацікавленими сторонами в юридичній сфері з метою підвищення ефективності та якості державних служб, зокрема, для приватних осіб і підприємств. Воно включає в себе електронне спілкування та обмін даними, а також доступ до інформації судового характеру [1]. І саме це є основним рушієм на реалізацію головної мети – підвищення ефективності судової системи та якості правосуддя, оскільки доступ до правосуддя – це один з аспектів доступу до демократичних інститутів і процесів.

Інноваційні проекти, які в основному відбуваються завдяки пілотам, які, в основному, спрямовані на електронний обмін даними про справу між сторони та судом. Прикладом інноваційного проекту є використання відеоконференцій для заслуховування осіб у суді.

Електронне правосуддя представляє ідеальну ситуацію в багатьох відношеннях, оскільки судовий процес стає простішим як для учасників судового процесу, так і для судді. До того ж, і процедура

триває швидше та ефективніше. Питання, однак, полягає в тому, яке юридичне значення цього чи є ідеальною ситуація і з юридичної точки зору?

На такі запитання, як: «Які юридичні ризики пов'язані з електронним правосуддям?» та «Які можливості пропонують ІКТ для поліпшення якості правосуддя?», навряд чи є будь-які наукові дослідження. Багато в чому це пов'язано з тим, що ІТ-інновації є відносно новими для судової влади та їх наслідки доведеться аналізувати та доводити роками.

Електронне правосуддя є захоплюючою і значною мірою ще не дослідженою областю, де, навіть більше, ніж у державному управлінні, інформатика напряму стикається з правом.

Звичайно, що в сфері інформатизації судової системи України вже існують певні елементи ІКТ. Так, було розроблено офіційні веб-сайти всіх судових органів, завдяки яким забезпечується вільний доступ громадян до судової інформації. Також створено Єдиний державний реєстр судових рішень України, до якого заносяться всі судові рішення загальної юрисдикції, завдяки чому забезпечуються принципи відкритого судочинства та гласності судових процесів. Для організації та забезпечення процесів електронного документообігу використовуються автоматизовані комп'ютерні системи документообігу в українських судах. Запроваджено Єдину базу даних електронних адрес, номерів факсів (телефаксів) суб'єктів владних повноважень, що також, в свою чергу, ще більше надає можливості для реалізації громадянами захисту своїх прав. Для спілкування суддів та працівників апарату судів створено соціальну професійну мережу «Феміда».

Було затверджено наказ ДСА України № 227 від 07.11.2016 «Про затвердження Тимчасового регламенту надсилання судом електронних документів учасникам судового процесу, кримінального провадження» [2], який визначає порядок подання документів до суду в електронному вигляді, а також надсилання всім учасникам судового процесу процесуальних документів в електронному вигляді (паралельно з документами в паперовому вигляді). Для цього необхідно зареєструватися в системі обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу, роздрукувати заявку про отримання процесуальних документів в електронному вигляді у справі та подати її до суду. Це здійснюється у справах цивільного та кримінального судочинства відповідно до вимог ч. 1 ст. 135 Кримінального процесуального кодексу України та ч. 6 ст. 74 Цивільного процесуального кодексу України, в яких визначено, що повістка про виклик може бути повідомлена електронною поштою, факсом або за телефоном чи за допомогою інших засобів зв'язку, що забезпечують фіксацію виклику.

Проект «Електронний суд» створений для автоматизації процесів судового діловодства, забезпечення повноцінного поширення інформації щодо судового розгляду, правової інформації, узагальнення судової практики, публікації цієї інформації для громадян, а також забезпечення дотримання процесуальних строків. Тобто це сукупність ІКТ, які дозволяють здійснювати процесуальні дії в електронній формі.

Система електронного судочинства є одним з елементів електронного урядування, що сьогодні розглядається як спосіб організації державної влади за допомогою інформаційних мереж, що забезпечує функціонування органів влади в режимі реального часу та робить максимально простим і доступним щоденне спілкування з ними громадян, юридичних осіб, неурядових організацій. У цьому контексті важливим фактором підвищення ефективності, відкритості та прозорості правосуддя є використання у судочинстві ІКТ, що сприяє спрощенню судових процедур, скороченню термінів розгляду судових справ, процесуальних термінів та експлуатаційних витрат. Це передбачає автоматизацію та здійснення онлайн таких функцій, як подача позовної заяви, додатків до неї і надання відгуків на позови в електронному вигляді, доступ досудових актів, надання «електронних» доказів, розгляд справи онлайн, розсилка учасникам процесу через Інтернет або через sms-повідомлення інформації щодо поточної справи, функціонування сайтів судів, на яких можна знайти інформацію з конкретного розгляду [3].

Використання ІКТ пропонує низку можливостей для публічності та тягне за собою ризики, наприклад, щодо конфіденційності учасників процесу.

Щоб мати можливість гарантувати доступ громадськості та можливості, які пропонуються при використанні ІКТ, то такі ризики повинні бути максимально обмежені.

Принципи публічного електронного правосуддя забезпечують основу для подальшого обговорення ризиків та можливостей ІКТ для загального доступу судової практики.

Таким чином, для належного використання ІКТ в правосудді необхідно дотримуватись чотирьох основних принципів:

- свобода преси та захист приватного життя;
- публічна прозорість;
- Інтернет-видання;
- анонімність.

Вплив використання ІКТ не так часто обговорюється у судовій практиці. Тим не менше, ІКТ можуть пришвидшити судову процедуру в певних сферах. Однак, можливо і зворотне: що використання ІКТ у певних випадках фактично призводить до затримки процедури.

Підсумовуючи, зазначаємо, що в сьогодишніх умовах значну увагу потрібно приділити важливості взаємодії електронного простору та судового процесу у повсякденному соціальному житті, так як важливий гармонійний розвиток суспільства, зокрема, шляхом забезпечення можливостей громадян для захисту своїх прав, незалежно від фізичного місцезнаходження, епідеміологічної ситуації, стану здоров'я, тощо.

Перевага використання електронного простору очевидна. Використання судом електронного простору свідчить не лише про високий рівень послуг, але й про мотиви, завдяки яким з будь-якої можливості здійснювати різні процесуальні дії за допомогою використання електронного простору.

Список використаних джерел:

1. Рекомендація CM/Rec (2009) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо електронної демократії від 18.02.2009 р. URL: https://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Key-Texts/Recommendations/Recommendation_CM_Rec2009_1_en_PDF.pdf

2. Наказ ДСА України № 227 від 07.11.2016 «Про затвердження Тимчасового регламенту надсилання судом електронних документів учасникам судового процесу, кримінального провадження». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0227750-16#Text>

3. Кушакова-Костицька Н.В. Розвиток електронного судочинства в Україні: проблемні питання. Науково-інформ. Вісн. Право. 2013. № 7. С. 139–145.

УДК 347.998.85

*Задорожна Ірина,
студентка ПЗВО «Київського міжнародного університету»*

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ

Проблема формування дієвих способів захисту прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, а також юридичної особи стала нагальною для України з часів набуття нею незалежності. Розглядаючи досвід України поряд з досвідом держав сталої демократії (наприклад, Англія), можна сказати, що наша країна в порівнянні пройшла цілком нетривалий шлях запровадження і утвердження демократичних традицій і цінностей. За роки незалежності було здійснено значні кроки у цьому напрямку. Проте, проблема формування дієвих засобів і заходів захисту прав, свобод, законних інтересів все ще залишається актуальною для нас. З усіх засобів і

заходів захисту прав, свобод, законних інтересів особи найбільш дієвим та надійним на сьогоднішній день є судовий спосіб захисту [1, с. 4], а будь-яка система працює лише тоді, коли заснована на справедливих принципах та засадах. Дана тематика широко досліджувана вітчизняними та зарубіжними науковцями. Зокрема, в контексті теми варто згадати таких учених як: В.М. Бевзенко, Д.М. Бахрах, О.М. Бандурка, П.В. Діхтієвський та ін.

На сьогоднішній день в Україні функціонує окрема гілка спеціалізованих судів – адміністративні суди. Головним завданням таких судів є захист прав, свобод, законних інтересів особи від порушень з боку органів публічної влади. Кодекс адміністративного судочинства України (далі – Кодекс) врегульовує процесуальну форму здійснення такого судочинства [2]. Даний кодекс розроблено з урахуванням новітніх міжнародних стандартів правосуддя [1, с. 4]. Справді з боку органів державної влади може серйозно посягати на основоположні права людини та принципи правової держави. Саме адміністративне судочинство є одним із ключових елементів у механізмі їх захисту [3, с. 9]. Існуюча судова практика слугує доказом того, що вдосконалювати норми Кодексу дійсно потрібно.

Відповідно до статті 3 Конституції України визначено, що пріоритетним завданням функціонування держави є забезпечення та захист прав і свобод людини як головної соціальної цінності [4]. Таке нормативно-правове положення Конституції України встановлює спрямування реалізації функцій і методів публічного управління, а також змістовне функціональне призначення держави. Людина визначається найвищою соціальною цінністю. Саме це слугує підґрунтям для реалізації на належному рівні застосування механізму відповідальності держави, її інституцій перед особистістю. Застосування такого механізму можливе при поєднанні його конституційного закріплення, в, відповідно, розробці ефективних способів втілення закріпленої норми у реальність [5, с. 57].

Ми визначаємо адміністративне судочинство способом досягнення мети адміністративно-процесуального регулювання. Тому питання правильного порядку організації адміністративного процесу є важливим. А запорукою ефективності такого процесу являються в першу чергу принципи, оскільки вони є основними, вихідними ідеями.

Принцип права є загальнообов'язковим правилом поведінки. Воно розраховане на неодноразове застосування. Його особливостями варто назвати те, що: є стійким; втілює в собі найважливіші сутнісні риси та цінності тієї чи іншої системи права; носить загальний характер; має вплив на зміст багатьох норм права; породжується об'єктивною дійсністю; має регулятивне значення, незалежно від його нормативного закріплення [6, с. 134–135].

Найбільш поширеною класифікацією принципів адміністративного судочинства є класифікація за сферою їх поширення з розподілом їх на: загальні принципи права, міжгалузеві та галузеві принципи [6, с. 136]. Загальні принципи, в свою чергу, поширюються на всі без винятку галузі національного права. В той же час, міжгалузеві діють у межах кількох галузей права, а галузеві – діють у межах однієї галузі права.

Аналіз положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (з урахуванням практики Європейського суду з прав людини з її тлумачення та застосування), Кодексу та доктринальних джерел показав, що принципами адміністративного судочинства визнаються: верховенство права; законність; незалежність і неупередженість суддів, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; гласність і відкритість судового процесу; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом; пропорційність; обов'язковість судових рішень; офіційне з'ясування всіх обставин у справі; правова визначеність; передбачуваність застосування законодавства та недопустимість надмірного формалізму; єдність судової практики; доступність правосуддя; обґрунтованість судових рішень; розгляд справи у розумний строк; процесуальна економія [6, с. 135–136].

Принципів у теорії багато, проте їх застосування на практиці стоїть під великим питанням. Доказом не ідеальності даної системи є, наприклад, результати соціологічних досліджень, що вказують на суттєвий відсоток недовіри населення до судів по всій території України. Саме тому питання відновлення довіри суспільства до судової влади є одним із найважливіших на сьогоднішній день. Ще однією важливою проблемою виступає фрагментарність закріплення джерела принципу пропорційності в Кодексі. Також варто звернути увагу на проблемність у практичному його застосування в адміністративному судочинстві. Дана проблема існує через брак ґрунтовних, різнобічних, комплексних наукових праць, присвячених розумінню реальної його ролі та значенню [3, с. 9].

Отже, слід зазначити, що принципи надають судочинству якостей справедливого правосуддя в адміністративних справах. Засади адміністративного судочинства закріплюються на конституційному рівні. Вони є орієнтирами розвитку суспільства, держави та правосуддя в адміністративних справах в Україні [7, с. 63], саме тому правильність і безперечність їх застосування на практиці є необхідністю. На сьогоднішній день не можна стверджувати про ефективність та ідеальність дотримання даних засад при реалізації права на судових захист, проте можна зробити висновок про необхідність проведення адміністративних реформ.

Список використаних джерел:

1. Рибченко А.О. Верховенство права як принцип адміністративного судочинства : дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2013. 196 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
3. Лученко, М.М. Принцип пропорційності в адміністративному судочинстві. Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи. С. 9–10.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
5. Бояринцева М. Принципи адміністративного судочинства в Україні. Jurnalul juridic national: teorie și practică. 2019. 38.4. С. 57–60.
6. Мілієнко О.А. Принципи адміністративного судочинства та їх класифікація. Право і суспільство. 2016. № 2. С. 132–139.
7. Потапенко С.В. Сутність та призначення принципів адміністративного судочинства України. Право і безпека. 2010. № 2 (34). С. 60–64.

УДК 477.43

Крижна Людмила,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права,
ВНЗ «Національна академія внутрішніх справ»*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Розвиток превентивної діяльності в роботі поліції – це явище комплексне, яке виражається у різних напрямках. Ці напрями удосконалення превенції на сьогоднішній день можна виділити як у положеннях нормативно-правової бази, так і сторінках юридичної літератури. На рівні законодавства превентивна діяльність поліцейських органів Національної поліції України регламентується низкою нормативно-правових актів, зокрема: 1) Законами України – «Конституція України», «Про Національну поліцію України», «Кодексу цивільного захисту України» та ін.; 2) Постановами Кабінету Міністрів України – «Положення про Національну поліцію»; «Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків» та ін.

Також варто звернути увагу на такі важливі документи, які містять статті та норми відносно удосконалення превентивної та інших форм діяльності Національної поліції України. Так, наприклад, відмітимо проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року та Національного плану дій до 2020 року по впровадженню Стратегії

метою якої є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід держави на провідні позиції у світі.

Цілями Стратегії є створення безпечного середовища розвитку вільного суспільства, забезпечення високої ефективності діяльності органів системи МВС, зміцнення суспільної довіри до неї з урахуванням визначальної ролі громадянина у розбудові України як безпечної європейської держави. Забезпечення реалізації стратегії скеровано декількома підходами, частина з яких безпосередньо стосується превентивної сфери поліцейської діяльності, а саме: 1) служіння суспільству, що передбачає: – отримання і забезпечення прав людини і основних свобод як ключової цінності в діяльності органів системи МВС; – реалізацію органами системи МВС своїх функцій відповідно до потреб людини; 2) залучення суспільства до процесу створення безпечного середовища: – тісну співпрацю з територіальними громадами і суспільством у цілому; – створення механізмів партнерства з інститутами громадянського суспільства; 3) інформатизація діяльності передбачає підвищення ефективності роботи і взаємодії органів системи МВС шляхом максимального використання інформаційно-комунікаційних технологій тощо. Крім того, в положеннях Стратегії визначено пріоритетні напрями розвитку системи МВС, окремі з яких прямо пов'язано із удосконаленням превентивної діяльності поліції, наприклад: – створення механізмів залучення територіальних громад до виконання завдань органами системи МВС; – посилення взаємодії органів системи МВС з органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади, спільна підготовка програм профілактики правопорушень і програм забезпечення публічної безпеки; – розвиток інститутів дільничних офіцерів поліції та патрульної поліції як першої ланки співпраці з населенням; – удосконалення нормативно-правового регулювання і підвищення спроможностей органів системи МВС забезпечувати публічний порядок і безпеку під час масових заходів; – сприяння поширенню практики запобігання злочинності шляхом планування територій; підвищення рівня обізнаності і розвиток навичок населення, пов'язаних з належним реагуванням у надзвичайних ситуаціях і забезпеченням особистої безпеки; – забезпечення безпеки дорожнього руху [1].

Свого виразу на законодавчому рівні знайшов напрям удосконалення поліцейської превентивної діяльності ювенальної спрямованості. У Національній стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року одним з ключових завдань визначається підвищення рівня профілактики або ж попередження правопорушень серед дітей. В стратегії указується, що основними факторами, що впливають на формування протиправної поведінки дітей, є негативне (криміногенне, протиправне) оточуюче середо-

вище, в якому зростають діти та під впливом якого формується: їх світогляд, моральні цінності та особистість [2].

Здійснення превентивних заходів в більшості випадків орієнтована на співпрацю з громадянами, спілкування з ними та проведення роз'яснювальної роботи. У зв'язку із цим великого значення набувають психологічні та розумові якості працівників поліції, які необхідно не просто надавати, а повсякденно розвивати [3, с. 154].

Наряду з цим науковець до напрямів удосконалення правоохоронної системи, а також превентивної та інших видів діяльності поліції відносить: – оптимізацію та посилення демократичного контролю у сфері діяльності поліції та інших правоохоронних органів; – забезпечення гласності, відкритості та прозорості діяльності поліції та інших правоохоронних органів; – перехід до моделі партнерських відносин правоохоронних органів і громадськості; широке залучення громадськості до правоохоронної діяльності поліцейських та правоохоронних відомств; забезпечення домінуючого положення превентивної діяльності в роботі правоохоронних відомств, зокрема поліції; – посилення ролі положень міжнародно-правових актів та стандартів в системі правового регулювання усіх правоохоронних відомств нашої держави [4, с. 234].

Отже, розвиток превентивної діяльності органів поліції є вагомою частиною удосконалення правоохоронних органів нашої держави загалом. Що полягає в необхідності оновлення механізму правового регулювання в цілому й адміністративно-правового зокрема [5, с. 7]. А також поетапному створенні системи управління в галузі роботи правоохоронних органів, яка забезпечить становлення України як високорозвиненої європейської держави з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури та демократії. А головним пріоритетом її діяльності буде служіння народу, національним інтересам та взаємодії з населенням країни.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року: розпорядження, стратегія від 15.11.2017 № 1023-р // Офіційний вісник України 2018. № 23. Ст. 808.
2. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року: розпорядження, стратегія від 08.12.2018 № 1027-р // Офіційний вісник України. 2019. № 2. Ст. 58.
3. Лакійчук Я.О. Адміністративно-правове забезпечення превентивної діяльності поліції – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.
4. Соколенко О.Л. Перспективи розвитку системи та діяльності правоохоронних органів / О.Л. Соколенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. Випуск 22. Частина I. Том 2. С. 231–235.

5. Діденко М. Адміністративно-правові засади впровадження принципів публічної служби в діяльності органів внутрішніх справ України / М. Діденко // Державне управління та місцеве самоврядування: Збірник наукових праць. 2009. Вип.1(1). С. 1–11.

Секція 1.4. Кримінальне право і кримінологія, кримінально-виконавче право, кримінально- процесуальне право, криміналістика, юридична психологія

УДК 343.2

Британ Ярослава,
студентка ПЗВО «Київський міжнародний університет»
Науковий керівник: к. ю. н., Бісюк О.С.

ВІК, ЯК КРИТЕРІЙ ПРИТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Сьогодні в Україні, як і в усьому світі, найвищою цінністю визначено забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Особлива увага приділяється неповнолітнім, які є однією з найбільш вразливих верств населення, що обумовлює необхідність створення особливих умов для забезпечення та реалізації їх прав [1, с. 95–98].

Вивчення віку, в якому особа підлягає кримінальній відповідальності, є надзвичайно важливим, оскільки дозволяє визначити особливості та закономірності регулювання цієї загальної ознаки суб'єкта злочину.

Однак проблема злочинності неповнолітніх є однією з нагальних проблем українського суспільства, яку потрібно терміново вирішувати. Тому метою статті є ретельне дослідження віку, в якому особа підлягає кримінальній відповідальності.

Особливість неповнолітніх як особливого суб'єкта кримінальної відповідальності, насамперед, полягає у хронологічному віці, який визначає психічний та фізіологічний розвиток особистості, набуття певних знань, умінь та навичок, що дозволяє усвідомити соціальну небезпеку своїх дій та керувати ними.

Для розкриття характеристик суб'єкта злочину важливо встановити на законодавчому та правоохоронному рівнях вікові критерії, які дозволять зробити висновок про те, що особа належним чином сприймає свої дії та здатна керувати ними. Це не лише правильна

оцінка фактичних ознак конкретної життєвої ситуації, а й її соціальний аспект, зокрема, співвідношення вчинків людини та її оточення із встановленими морально-правовими нормами [2, с. 147–148].

Як відомо, досягнення певного віку є необхідною умовою кримінального переслідування. Таким чином, законодавець, беручи до уваги насамперед дані медицини, психології, педагогіки та ін. Науки при встановленні віку кримінальної відповідальності базуються на нормальних, типових для більшості підлітків умовах їх розвитку та формування на певних етапах їхнього життя. Слід зазначити, що віком називають періоди розвитку людини, які характеризуються якісними змінами у фізичних і психічних процесах і підпорядковуються особливим закономірностям у своєму перебігу [3].

Введення вікових обмежень щодо кримінальної відповідальності зумовлене існуючими в конкретному суспільстві уявленнями про набуття більшістю членів здатності розуміти соціальний характер своїх дій та їх наслідки (включаючи соціально небезпечні) з певного віку.

Відповідно до Кримінального кодексу України (далі – КК України) законодавець застосовує диференційований підхід до встановлення віку кримінальної відповідальності. Так, ст. 22 КК України зазначено, що особи, які до вчинення злочину досягли шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності, а за певні види злочинів (перелік яких чітко регламентований кримінальним законодавством) від відповідальності та покарання протягом останніх 14 років.

Слід зазначити, що перелік злочинів, відповідальність за які передбачена законодавством з 14 років законодавцем у Кримінальному кодексі України 2001 р., дещо уточнений та розширений.

Останнім часом ми спостерігаємо тенденцію зростання злочинності неповнолітніх, яка порушує питання про необхідність як зменшення, так і продовження віку кримінальної відповідальності. Деякі вчені-правознавці, враховуючи, що соціально небезпечні дії вчиняють особи, які не досягли 14-річного віку, пропонують переглянути положення кримінального законодавства України щодо віку кримінальної відповідальності [4, с. 85].

Так, В.Г. Павлов пропонує зменшити вікову межу кримінальної відповідальності до тринадцяти років осіб, які вчинили вбивство, умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, крадіжки, грабежі, крадіжки, хуліганство за обтяжуючих обставин [5, с. 35].

У свою чергу В.М. Бурдін пропонує розділити віковий поріг кримінальної відповідальності на чотири групи: діти до 11 років; підлітки 11–14 років; підлітки у віці 14–16 років та неповнолітні у віці 16–18 років. За його словами, діти віком до 11 років перебувають поза сферою кримінально-правового впливу і не можуть пере-

слідуватися; неповнолітніх віком від 11 до 14 років притягують до відповідальності лише за вичерпним переліком злочинів за умови, що висновок експертизи підтверджує відповідальність фактичного рівня розвитку їх хронологічного віку, достатнього для кримінальної відповідальності [6, с. 10].

На наш погляд, позиція законодавця, який встановив спеціальний (зменшений) вік, з якого настає кримінальна відповідальність з 14 років, є цілком обґрунтованою, оскільки неповнолітні у віці 11–13 років не в змозі повністю передбачити соціальний характер своїх дій, саме на рівні їх психофізичного розвитку.

Вивчаючи проблему вікової межі кримінального переслідування, не можна не відзначити, що вік як важлива ознака предмета злочину по-різному встановлювався в іноземному кримінальному праві різних держав на всіх стадіях свого розвитку і підлягав значно більші коливання порівняно з нашим внутрішнім кримінальним законодавством, звичайно, з урахуванням особливостей країни.

Слід зазначити, що в деяких країнах мінімальний вік взагалі не встановлений.

До прикладу, мінімальний вік кримінальної відповідальності 7 років встановлений в Австралії, Йорданії, Ірландії, Пакистані та загальне право в США (при цьому кожен штат додатково встановлює вік кримінальної відповідальності самостійно). У Кримінальному кодексі Колорадо та Луїзіани зазначено вік 10 років, у Кримінальному кодексі штату Джорджія та Іллінойс – 13 років, у Кримінальному кодексі Міннесоти – 14 років, у Техасі – 15 років, у Нью-Йорку – 16 років. Швейцарський кримінальний кодекс 1937 р. (ст. 82) передбачав, що «цей закон не поширюється на дитину віком до семи років», спеціальним указом у 2002 р. Вік юридичної відповідальності був збільшений до 10 років [7].

Слід погодитись, що національне кримінальне законодавство, яке регулює особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх, потребує подальшого вдосконалення та вдосконалення. Встановлюючи ці особливості, законодавець передбачав, що норми кримінального законодавства повинні враховувати вікові, соціально-психологічні, психофізичні та інші особливості розвитку неповнолітніх, які вчинили злочин. Труднощі у досягненні цих цілей зумовлені віковими соціально-психологічними рисами неповнолітніх. Перш за все, при вдосконаленні норм кримінального законодавства слід враховувати такі характеристики: незрілість мислення; адекватність соціального досвіду, психічна нестабільність; підвищена емоційність; підвищена сугестивність та самонавіювання; схильність до фантазій.

З огляду на вищевикладене, слід зазначити, що для нормально-го функціонування системи правосуддя у справах про кримінальне

переслідування неповнолітніх вона повинна охоплювати вік неповнолітнього; правові гарантії захисту прав та законних інтересів неповнолітніх; повнота індивідуального соціально-психологічного вивчення особистості неповнолітнього; вибір індивідуального заходу впливу та його здійснення.

Але у світлі подальшого вдосконалення кримінальної політики України щодо неповнолітніх не слід забувати про принцип, сформульований у ст. Відповідно до Конвенції про права дитини: «У всіх діях, що стосуються дітей, будь то державні чи приватні, соціальне забезпечення, суди, адміністративні чи законодавчі органи, найкращі інтереси дитини повинні бути першочерговими».

КК України встановлює диференційовані вікові межі притягнення особи до кримінальної відповідальності: загальний – 16 років та нижчий – 14 років за вчинення ряду особливо тяжких злочинів [8, с. 86]. Неповнолітні віком до 14 років, а також неповнолітні віком від 14 до 16 років, які вчинили злочини, не передбачені ч. 2 ст. 22 КК України, злочини не є суб'єктами кримінальних правопорушень та не підлягають кримінальній відповідальності. Однак до неповнолітніх, які вчинили соціально небезпечні дії, заборонені нормами Особливої частини КК України, до досягнення віку, з якого може настати кримінальна відповідальність, можуть застосовуватися заходи примусового характеру виховного характеру.

Встановлення у КК України віку кримінальної відповідальності не означає, що кримінальний закон визнає неповнолітніх, які досягли віку кримінальної відповідальності, повністю соціально зрілими. До 18 років вони залишаються неповнолітніми, а не дорослими. Відповідальність неповнолітніх, які вчинили кримінальне правопорушення, має свою специфіку, встановлену окремим розділом КК України.

Список використаних джерел:

1. Вечерова Е.Н. Некарательное уголовно-правовое воздействие на несовершеннолетних: аналитический дискурс: монография. Николаев: «Илион», 2012. 324 с.
2. Григор'єва М.Є. Звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з її дійовим каяттям: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків: 2017.
3. Палюх Л.М. З історії становлення та розвитку інституту застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх у кримінальному судочинстві України Науковий вісник Львівського юридичного інституту. Серія юридична. Збірник. Львів: Львівський юридичний інститут МВС України. 2015. 118–127 с.
4. Кутіщенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 128 с.
5. Головкін Б.М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері: монографія. Харків: Нове слово, 2014. 252 с.

6. Гончар Т.О. Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Одеса, 2015. 20 с.

7. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються правосуддя щодо неповнолітніх, від 29 листопада 1985 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_211

8. Хряпінський П.В. Дійове каяття як обставина звільнення від кримінальної відповідальності. Держава та регіони. Серія: Право. 2011. № 2. С. 86–93.

УДК 343.2

Буга Дар'я,
студентка КУП НАН України

ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Актуальність теми характерна тим що одним із найважливіших завдань правоохоронних органів сучасної Української держави і суспільства в цілому є забезпечення суворого додержання законності, викорінення будь-яких порушень громадського порядку, ліквідація злочинності, усунення причин та умов, що породжують та сприяють її розвитку. Докази є основною базою кримінального судочинства, що приводить в дію всі механізми розслідування кримінальної справи і вони є невід'ємною його складовою.

У відповідності до ч. 1 ст. 56 КПК України поряд з іншими правами, потеплілий має право подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду. Разом з цим, під час досудового розслідування потерпілий має право, в тому числі, подавати докази на підтвердження своєї заяви. [1]

Нормативне закріплення доказу надається у ч. 1 ст. 84 КПК, де вказано, що доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Не випадково визначає докази як фактичні дані, а не факти. Адже при розслідування та судовому розгляді будь-якого кримінального правопорушення суб'єкти доказування пізнають обставини, що мали місце у минулому. Тому у більшості випадків вони стикаються не з самими фактам, аз відомостями про них, які збереглися у пам'яті людей, або залишили сліди на предметах матеріального світу.

А тому, під «фактичними даними», про які йдеться у ч. 1 ст. 84 КПК, розуміється одержання з указаних у законі джерел відомос-

тей про факти, обставини кримінального провадження. Факти – це події, явища дійсності.

При доказуванні слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають справу з відомостями про ці події, явища, що зафіксовані у показаннях, документах та інших джерелах доказів. [2]

Процесуальними джерелами доказів, відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України, є: – показання; – речові докази; – документи; – висновки експертів за допомогою яких встановлюються фактичні дані.

У цих процесуальних джерелах містяться відомості про факти, вони є їх носіями. Тільки ті відомості, які є у зазначених джерелах, допускається використовувати в кримінальному провадженні як докази. Окрім цього, вказаний перелік процесуальних джерел доказів є вичерпним і поширювальному тлумаченню не підлягає. [1]

Процес доказування у кримінальному провадженні.

Відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК України доказування у кримінальному провадженні – це здійснювана у встановленому законом порядку діяльність, що полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. [1]

А тому елементами процесу доказування є збирання, перевірка та оцінка доказів.

Першим елементом процесу доказування є збирання доказів. Воно здійснюється: сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому КПК (ч. 1 ст. 93 КПК).

А тому, *збирання доказів* – це врегульована КПК України діяльність сторін кримінального провадження, потерпілих, яка полягає в пошуку, виявленні й фіксації у встановленому порядку матеріальних та ідеальних слідів кримінального правопорушення або інших фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження. [2]

Відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК України способами збирання доказів та їх процесуальних джерел для сторони обвинувачення є:

- проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;

- витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок;

- проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України. [1]

Серед способів збирання доказів стороною обвинувачення слідчі (розшукові) дії мають найбільшу питому вагу. Перелік таких дій наведений у главі 20 КПК. Це – допит (ст.ст. 224, 225, 226, 232), пред’явлення для впізнання (ст.ст. 228, 229, 230, 232), обшук (ст.ст. 234, 236), огляд (ст.ст. 237, 238, 239), слідчий експеримент (ст.240), освідчування особи (ст. 241), проведення експертизи (ст.ст. 242, 243).

Згідно із ч. 3 ст. 93 КПК України для сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження збирання способами збирання доказів є:

- ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій,
- витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок;
- здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Основним способом збирання доказів стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи є витребування та отримання від зазначених органів, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок. [2]

Наступним елементом доказування є перевірка, яка передує їх оцінці. Так, *перевірка доказів* – це діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду з ретельного, всебічного й об’єктивного визначення достовірності фактичних даних і доброякісності джерел їх отримання для правильного встановлення обставин кримінального провадження.

Окрім цього, докази перевіряються шляхом проведення нових чи повторних слідчих (розшукових) дій. Такими слідчими (розшуковими) діями є – одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з’ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях (ч. 9 ст. 224 КПК), слідчий експеримент (ст. 240 КПК), пред’явлення особи для впізнання (ст. 228 КПК), проведення експертизи (ст. 242 КПК). Також докази перевіряються і шляхом проведення повторних негласних слідчих (розшукових) дій – повторна експертиза.

Оцінка доказів – це розумова (логічна) діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, яка полягає в тому, що вони за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв’язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ч. 1 ст. 94 КПК).

Докази оцінюються за внутрішнім переконанням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду. *Внутрішнє переконання* – це тверда впевненість, що склалася у судді, слідчого судді, прокурора, слідчого в тому, що ними дано правильну оцінку всім наявним у кримінальному провадженні засобам доказування і всім встановленим фактам, і те що отриманий таким шляхом висновок з усіх питань, які виникли в кримінальному провадженні, є єдино правильним. [2]

Відповідно до ч. 1 ст. 94 КПК України кожен доказ оцінюється з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Таким чином, процес оцінки доказів включає визначення їх: 1) належності; 2) допустимості; 3) достовірності; 4) достатності.

Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів (ст. 85 КПК).

Допустимим визнається доказ, якщо він отриманий у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом (ч. 1 ст. 86 КПК).

Оцінка достовірності доказів виявляється в тому, що:

1) вивчається особа, яка є носієм відомостей про фактичні дані. Наприклад, досліджуючи показання свідка, слід взяти до уваги: – факт попереднього засудження за завідомо неправдиві показання; – фізичний та психічний стан свідка в момент сприйняття певної події; – його заінтересованість у вирішенні кримінального провадження;

2) аналізуються умови знаходження матеріального носія інформації;

3) досліджується зміст відомостей (послідовність та повнота викладення, наявність протиріч, неточностей та ін.);

4) інформація, яка отримана з даного процесуального джерела, співставляється з інформацією з інших джерел.

Ще одним критерієм оцінки доказів є достатність сукупності доказів для прийняття вірного процесуального рішення. [2]

Але хочу зазначити, що суд не завжди компетентно поводиться до певних кримінальних проваджень, а саме до ст. 152 ККУ. Насамперед суд маючи покази потерпілої особи, яка була допитана в якості потерпілої в залі судового засідання, протоколи слідчих дій за участі потерпілої особи із застосуванням відеофіксації (слідчий експеримент), протокол впізнання, під час чого було пред'явлення потерпілій особі, осіб для впізнання, під час чого було визнано потерпілою опізнано підозрюємого, як гвалтівника, та

протоколи інших слідчих дій, пов'язаних з вилученням речей потерпілою та їх подальшим дослідженням, та проведенням мед-експертизи щодо потеплілої.

Крім того суд не зазначив яку оцінку він надав кожному з вищеперелічених доказів з точки зору допустимості, достовірності та належності, а їх сукупності – з точки зору достатності та взаємозв'язку. Натомість, Суд обмежився твердженням, що оцінюючи представлені стороною обвинувачення докази, необхідно виключити епізод з обвинувачення у зв'язку з недоведеністю. Таким чином, у вироку Суд, в порушення вимог п. 1 ч. 3 ст. 374 КПК України, не зазначив мотиви, з яких ним було відкинуто докази обвинувачення.

А саме потерпілу лише одного разу за весь час судового розгляду було офіційно викликано до суду на засідання, де особа була допитана в якості потерпілої, а ні до цього засідання, ні на всі подальші засідання, в тому числі на проголошення вироку потерпіла не отримувала жодної повістки про виклик, повідомлення телефоном чи смс-повідомлення, потерпіла була позбавлена можливості реалізувати свої процесуальні права, в тому числі бути присутньою при допиті свідків, дослідженні письмових та речових доказів, заявляти клопотання про дослідження доказів, які на думку потерпілої підтверджують винуватість підозрюваного у згвалтуванні потерпілої особи, і саме вважаю, що Судом було допущено порушення, на які посилається п. 1 ч. 1 ст. 410 КПК України.

Відповідно до обвинувального акту, який було направлено прокурором на розгляд суду, підозрюваний обвинувачується у згвалтуванні 3 потерпілих, в тому числі особи яку виключили. Підтвердженням цього є сам обвинувальний акт, а також зазначення про це Судом в мотивувальній частині вироку.

До того ж, випадки, про які йдеться у ч. 1 ст. 337 КПК України, а саме передбачені частинами 2 та 3 ст. 337 КПК України процесуальні рішення прокурора та суду, під час судового розгляду та постановленні вироку не мали місце, оскільки прокурором обвинувачення не змінювалось, прокурор не відмовлявся від державного обвинувачення, обсяг обвинувачення не змінювався, а суд не змінював правову кваліфікацію кримінального правопорушення (в резолютивній частині вироку правова кваліфікація залишилась попередньою, згідно висунутого прокурором обвинувачення – ч. 1 ст. 152, ч. 2 ст. 152 КК України). Виключення з обвинувачення епізоду не може вважатись зміною правової кваліфікації.

До вищевказаних висновків потерпіла дійшла через те, що їй, як потерпілій у кримінальному провадженні, прокурором на виконання вимог ч. 2 ст. 338 КПК України не надавався новий обвинувальний акт (змінений), суддею на виконання вимог ч. 3 ст. 338 КПК України мені, як потерпілій, не роз'яснювалось право підтри-

мувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі. Крім того, прокурором та суддею особі, як потерпілій, на виконання вимог чч. 1, 2 ст. 340 КПК України не вручалась постанова про відмову від підтримання державного обвинувачення по епізоду, де особу визнано потерпілою, не роз'яснювалось право на підтримання державного обвинувачення особисто, не з'ясовувалась моя згода на це, тобто мені не надавалась судом можливість реалізувати мої права, передбачені ч. 4 ст. 340 КПК України.

Отже, можна зазначити те, що суд не завжди приймає повноту і достовірність фактів які надаються до суду. Не мають за важливе проводити досконале розслідування.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний Процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88).
2. https://arm.naiu.kiev.ua/books/public_html/lections/lection5_3.html

УДК 343.2

Гудзевич Юлія,
*студентка КУП НАН України,
головний спеціаліст відділу організації роботи Центральної
експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції
Департаменту експертного забезпечення правосуддя,
член постійного складу кваліфікаційної палати*

ПРОБЛЕМИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ОБМЕЖЕННЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ВИДІВ ЕКСПЕРТИЗ ФАХІВЦЯМИ, ЩО НЕ Є ПРАЦІВНИКАМИ ДЕРЖАВНИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ УСТАНОВ

В умовах сьогодення регулюванню судово-експертної діяльності на сучасному етапі притаманні окремі прогалини та недоліки, наявність яких не сприяє якісному виконанню експертиз та експертних досліджень. Така ситуація потребує невідкладного вирішення, зважаючи на особливу роль судово-експертної діяльності у контексті проведення судової реформи.

Однією із найважливіших проблем судово-експертної діяльності в Україні є проблема відсутності у приватних експертів права проводити криміналістичні види експертиз.

Щоб детальніше з'ясувати дане питання, з'ясуємо спочатку, хто ж такий судовий експерт.

Найпоширеніше визначення судового експерта витікає з визначення поняття судово експертиза, яке наводиться в Законі України «Про судову експертизу», відповідно до якого судово експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду, звідки експерт (судовий експерт) – особа, що володіє спеціальними знаннями, яку залучають органи досудового розслідування, суд для проведення експертизи. [1]

Дещо інше визначення містять процесуальні кодекси, де зазначено, що експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи.

Відбуваються зміни щодо тлумачення самого поняття «судово-експертна діяльність», яке часто ототожнювали виключно із проведенням експертиз. Однак це поняття набагато ширше, а тому Закон України «Про судову експертизу», як справедливо зазначає Н.І. Клименко, доцільно було б назвати Законом України «Про судово-експертну діяльність». [2]

Перелік суб'єктів судово-експертної діяльності визначається статтею 7 Закону України «Про судову експертизу». Зокрема, судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи та у випадках і на умовах, визначених цим Законом, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ.

Частина друга вказаної статті визначає вичерпний перелік державних спеціалізованих установ, що знаходяться у підпорядкуванні відповідних центральних органів виконавчої влади.

До державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

У сфері управління Міністерства юстиції здійснюють судово-експертну діяльність науково-дослідні установи судових експертиз до складу яких входять дванадцять відділень.

Державні спеціалізовані установи Міністерства охорони здоров'я України забезпечують правоохоронні органи і суди судово-медичними та судово-психіатричними експертизами. До вказаних установ належать бюро судово-медичних експертиз та судово-психіатричні установи.

Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України складається з Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, експертно-криміналістичних підроз-

ділів при головних управліннях, управліннях МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

Функції експертної установи Служби безпеки України покладено на Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України.

У сфері управління Державної прикордонної служби України судово-експертна діяльність здійснюється Головним експертно-криміналістичним центром та його підрозділами, які призначені для проведення судової експертизи та експертних досліджень паспортних документів, які згідно із законодавством використовуються під час перетинання державного кордону України, з метою запобігання, виявлення та розслідування кримінальних та інших правопорушень у сфері охорони державного кордону. [3]

Структура експертної служби Міністерства оборони України складається з Центру судових експертиз Міністерства оборони України та судово-медичних лабораторії оперативного командування Збройних Сил України.

У теперішній час експертними установами проводиться близько сорока видів експертиз, що налічують понад 80 експертних спеціальностей.

Щодо класифікації експертів в Україні, то Державний реєстр атестованих судових експертів містить два типи: тих, що є фахівцями державних спеціалізованих установ та тих, що не є фахівцями державних спеціалізованих установ (так званих приватних експертів).

Перелік видів експертиз, що мають право виконувати фахівці, що не є працівниками державних спеціалізованих установ регламентовано додатком 6 до Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів, затвердженого наказом Міністерства юстиції від 03.03.2015 № 301/5, де чітко визначено види судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими вони можуть присвоїти кваліфікацію судового експерта. [4]

З даного переліку випливає, що приватні експерти не можуть отримати кваліфікацію з правом проведення криміналістичних видів експертиз, таких як: почеркознавча, лінгвістична, трасологічна, вибухово-технічна, фототехнічна, портретна, біологічна, експертиза матеріалів, речовин та виробів, військові дослідження, дослідження подій на водному транспорті тощо.

Таким чином, щоб зменшити навантаженість фахівців державних спеціалізованих установ, тобто, державних експертів, врегулювати черги на експертизи та експертні дослідження, збільшити їх якість, необхідно залучати до проведення експертиз приватних судових експертів, надавши їм право здійснювати вищевказані види експертиз та чітко врегулювавши порядок їх допуску до скла-

дення кваліфікаційного іспиту з правом отримання свідоцтва судового експерта. Необхідно враховувати як практичний так і теоретичний досвід майбутніх здобувачів, дозволивши їм спрямувати набуті знання та навички на вдосконалення судово-експертної діяльності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про судову експертизу»: 25 лют. 1994 року № 4038-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
2. Клименко Н.І. Судова експертологія : навч. посіб. / Н.І. Клименко. – К. : ВД «Ін Юре», 2007. – 528 с.
3. Сайт Міністерства юстиції України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_46804
4. Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів затверджене наказом Міністерства юстиції України від 03.03 2015 № 301/5.

УДК 343.34

Демедюк Тетяна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК НАСЛІДОК ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасне інформаційне суспільство охоплює всі сфери життєдіяльності. Поставивши собі на службу сучасні надбання кіберсфери, людство не передбачало, які можливості для зловживання створюють ці технології. Саме з початку використання Інтернет технологій виник особливий клас загроз національній безпеці. Процес глобалізації інформаційних технологій має зворотній негативний бік, який напряду впливає на зростання кіберзлочинності, що, у свою чергу, підвищує ризик виникнення надзвичайних ситуацій, створює реальні загрози життєдіяльності людини, суспільства, держави, подальшому соціально-економічному розвитку та національній безпеці України.

Кіберзлочинність є неминучим наслідком глобалізації інформаційних процесів. Жертвами кіберзлочинців, можуть стати не лише окремі особи або підприємства, але й цілі держави, що безперечно є загрозою національній безпеці.

Дослідження відомого німецького оператора зв'язку Deutsche Telecom, підтверджують високий рівень загроз у кіберпросторі, у

результаті якого Україна займає четверте місце у світі серед країн-джерел кібернетичних атак.

За оцінками Інтерполу, кількість кіберзлочинів зростає пропорційно кількості комп'ютерних мереж, а темпи зростання правопорушень та злочинів у кіберпросторі є найшвидшими на планеті. Кожного дня жертвами кіберзлочинів стає біля мільйону європейських громадян, щорічно збитки складають більш ніж 300 млрд. євро.

Етимологічно поняття «кіберзлочин» утворено сполученням двох слів: «кібер» і «злочин». Термін «кібер» означає поняття кіберпростору («віртуальний простір», «віртуальний світ») та інформаційний простір, що моделюється за допомогою комп'ютера.

В Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 2017 року вперше на законодавчому рівні закріплено визначення основних понять протиправних посягань у кіберсфері:

- *кібербезпека* – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі;

- *кіберзагроза* – наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України у кіберпросторі, справляють негативний вплив на стан кібербезпеки держави, кібербезпеку та кіберзахист її об'єктів;

- *кіберзлочин (комп'ютерний злочин)* – суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України;

- *кіберзлочинність* – сукупність кіберзлочинів.

Основним елементом характеристики злочинів даного виду є *віртуальність*, яка пов'язується дослідниками з процесами обробки комп'ютерних даних наступним чином:

- комп'ютерні системи забезпечують функціонування штучного середовища (віртуального середовища), у якому відбувається процеси обробки (циркуляція) комп'ютерних даних, а також можуть вчинятися протиправні впливи на ці процеси;

- механізм протиправного впливу на процеси обробки комп'ютерних даних (як і протидії його розслідуванню) має віртуальну складову, пов'язану з використанням процедур обробки комп'ютерних даних зі злочинною метою;

- протиправний вплив на процеси обробки комп'ютерних даних залишає нетрадиційні сліди (віртуальні сліди), які проявля-

ються у: стані комп'ютерних даних, результатах їх обробки; режимах (характеристиках) процесів обробки комп'ютерних даних.

До кіберзлочинів відносять: кібертероризм (вплив на системи керування); хактивізм; зловживання у соціальних мережах (вплив на суспільство); атаки на банківські системи (викрадення грошей); атаки на електронний уряд; апаратні закладки у мікросхемах і прошивках комп'ютерного і мережного обладнання.

Деякі українські фахівці указують на зростання масштабів як традиційного картингу (вид шахрайства, пов'язаний із використанням платіжних карток або їхніх реквізитів.), так і більш складних кіберзлочинів. Крім того, й досі значними за обсягами та збитками залишаються такі злочини, як поширення порнографії, зокрема дитячої, порушення авторських прав.

Окрему групу кіберзлочинів становлять порушення в сфері функціонування комп'ютерних і телекомунікаційних систем (мереж) у процесі їх експлуатації. У сучасних умовах багато важливих систем промислового і оборонного сектора економіки, наприклад система управління повітряним сполученням, підприємствами енергетичної галузі та електромережі, що працюють на основі ІКТ, становлять потенційні об'єкти ризику по причині уразливості їх для вторгнення ззовні. Відсутність ефективного нормативно-правового та організаційного забезпечення, прорахунки в їх організації та реалізації, можуть призвести до порушення функціонування кібернетичних систем не тільки окремої особи, але й на рівні національної безпеки (порушення роботи соціальних та соціотехнічних систем, наприклад, електро-, водо-, газопостачання, систем дорожнього транспорту та ін.).

Значного поширення набула практика промислового шпигунства, крадіжки послуг, що надають Інтернет-провайдери, зокрема, вторгнення до телефонних мереж та незаконна торгівля послугами зв'язку; використання мережі Інтернет торгівцями піратським програмним забезпеченням, порнографією, зброєю та наркотиками, для ведення справ, обміну інформацією, координації дій та ін.

Особливої актуальності такі кіберзагрози набувають у сучасний період використання нових інформаційно-пропагандистських технологій, що може призводити до досить швидких змін режимів у різних країнах. Значної уваги потребує астротерфінг – штучне створення, формування громадської думки, фальшивих масових компаній, що створюють видимість вимоги великою кількістю громадян проведення певного політичного курсу або виступаючих проти нього.

Кіберзлочинами також є правопорушення економічного, політичного і етнодискримінаційного характеру, що виражаються у формі незаконної політичної боротьби (кібертероризмі, кіберекс-

тремізмі), скоєння шахрайських операцій у всіх сферах суспільної життєдіяльності, у т.ч. у вигляді розміщення в Інтернеті, ін. засобах електронної комунікації матеріалів, які пропагують радикальні ідеї національної та іншої переваги; інформації, що має свідомо шкідливий характер і стосується незаконної торгівлі зброєю, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями, їх виготовлення; торгівлі людьми, людськими органами, наркотичними засобами, психотропними та сильнодіючими речовинами, рецептами з їх виробництва.

Проте, у розділі XVI Кримінального кодексу України так і залишається відповідальність не за кіберзлочини, а за злочини «у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), їх систем чи комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку».

Прив'язка поняття «кіберзлочинність» тільки до сфери функціонування ЕОМ істотно збідає дану дефініцію і не дозволяє оцінювати кіберзлочини як правопорушення, учинені з використанням, наприклад, мобільних засобів зв'язку, що зокрема, виражаються в формі розповсюдження дитячої порнографії по мобільному зв'язку і шахрайства з оплатою послуг зв'язку. Кіберзлочини включають в себе «не тільки діяння, учинені в глобальній мережі Інтернет, а й в інформаційно-телекомунікаційній сфері, де інформація, інформаційні ресурси, техніка можуть виступати предметом злочинних посягань, середовищем, в якій скоєно правопорушення, і засобом або знаряддям злочину.

Під час удосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність назву розділу XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» Особливої частини КК України доцільно змінити на «Кіберзлочини», що дозволить більш точно визначати межі кримінального правопорушення та правильно кваліфікувати дії винних осіб.

Список використаних джерел:

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII // Відомості Верховної Ради України, 2017, № 45, ст. 403.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 15.03. 2016 № 96/2016.
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // Відомості Верховної Ради України, 2018, № 31, ст. 241.
4. Актуальні питання розслідування кіберзлочинів: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 10 груд. 2013 р. – 272 с.
5. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341> – Редакція від 31.03.2021.
6. Конвенція про кіберзлочинність, ратифікована Законом № 2824-IV від 07.09.2005. ВВР, 2006, N 5-6, ст. 71.

Огієнко Аніта,
студент ВЗВО «Київський міжнародний університет»

СПЕЦІАЛЬНІ ВИДИ ЗАМАХУ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Питання непридатного замаху на сьогодні достатньо важливе і актуальне, оскільки кримінальний закон не закріпив ні його поняття, ні види, ні особливостей щодо відповідальності та призначення покарання за непридатний замах.

Серед обставин (причин), як виникають поза волею і бажанням особи і які перешкоджають доведенню протиправної діяльності до стадії закінченого кримінального правопорушення, особливе місце займають випадки, коли навіть повне виконання дій не приводять до настання шкідливих наслідків. Це випадки так званого невдалого протиправного посягання, яке пов'язане з помилкою суб'єкта у виборі об'єкта і засобів (знарядь) посягання. У теорії кримінального права більшість вчених такий вид замаху називають «непридатний замах». Він поділяється на замах на непридатний об'єкт (предмет) і замах із непридатними засобами [1, с. 101; 2, с. 93].

КК України не містить спеціальної норми щодо відповідальності за «непридатний замах».

У кримінально-правовій доктрині були висловлені діаметрально протилежні точки зору відносно розв'язання проблеми «непридатного замаху», а тому С.В. Познишев не випадково вважав, що одним із спірних питань у вченні про замах є питання про замах із непридатними засобами і на непридатний об'єкт» [3, с. 363].

Однак більшість вчених правильно, на нашу думку, прийшли до висновку, що природа так званого «непридатного замаху» тотожна природі будь-якого іншого замаху на кримінальне правопорушення [4, с. 13–14].

Замах на непридатний об'єкт має місце тоді, коли об'єкт не має необхідних властивостей (ознак) або він зовсім відсутній, внаслідок чого винний не може довести кримінальне правопорушення до кінця. Це, наприклад, спроба крадіжки із порожнього сейфа чи порожньої кишені, постріл у труп, помилково прийнятий за живу людину; викрадення схожого предмета, помилково прийнятого за бойові припаси чи наркотики.

Другим видом непридатного замаху є замах із непридатними засобами. Такий вид замаху трапляється тоді, коли особа помилково чи через незнання застосовує засоби, за допомогою яких внаслідок їх об'єктивних властивостей, неможливо закінчити кримі-

нальне правопорушення. Вчиняючи замах, особа через помилку або незнання застосовує такі засоби, способи чи знаряддя, які не можуть призвести до закінченого кримінального правопорушення. Однак правопорушник вважає їх повністю придатними для реалізації протиправного умислу. Непридатність засобів, знарядь чи способів, за допомогою яких вчиняється кримінальне правопорушення, визначається тим, що вони не можуть призвести до вчинення закінченого кримінального правопорушення саме в даній обстановці. Наприклад, використання для проникнення у квартиру відмичок, якими не можна відімкнути замок.

Теорія кримінального права розрізняє декілька видів замаху з непридатними засобами:

1) коли особа, яка здійснює замах через помилку, використовує непридатний засіб замість придатного, наприклад, нешкідливий порошок замість отрути;

2) коли придатний у даному випадку засіб використано не в тій кількості, яка необхідна для спричинення шкідливого результату, наприклад, закладено замало вибухівки, щоб підірвати необхідний об'єкт;

3) коли придатний у даному випадку засіб використано не тим способом, який міг би викликати результат;

4) коли засіб у даному випадку не був достатньо ефективним.

В останніх трьох випадках ніяких специфічних питань не виникає. Посягання у більшості випадків не призводить до закінченого кримінального правопорушення саме внаслідок недостатності чи низької якості засобу, чи невмілого його використання. Це якраз те, що найхарактерніше для даного виду замаху.

Замах із непридатними засобами, як правило, характеризується суспільною небезпечністю і є кримінальнокараним, оскільки кримінальне правопорушення не доводиться до кінця через помилку винного, тобто через причини, які не залежать від його волі.

Від непридатного замаху треба відрізнити так званий замах з нікчемними засобами. Маються на увазі випадки, коли особа внаслідок надзвичайного неуктва або релігійних забобонів обирає засоби, об'єктивно неспроможні спричинити бажаний протиправний результат (апелювання до надзвичайних сил, ворожба, закляття). Звернення до вказаних засобів навіть за умови впевненості особи у їх ефективності розглядається як виявлення умислу і в кримінальному порядку не переслідується.

Отже, проведений аналіз непридатного замаху на кримінальне правопорушення, а також норми про замах у кримінальному законодавстві деяких країн, дозволяє зробити висновок про те, що концепцію непридатного замаху необхідно зберегти і в подальшому розвивати. В непридатному замаху можна виділити фактичну і

юридичну ознаки. Фактична ознака характеризує вчинене діяння як невдале, а юридична ознака дає можливість визначити, в яких випадках непридатний замах не карається.

Саме тому відсутність у законодавстві такої конструкції, як «непридатний замах», і порівняно рідкісні випадки такого замаху, які зустрічаються в судовій практиці, не дають підстав стверджувати, що поділ замаху на придатний і непридатний – теоретичний і практично необґрунтований. Такий поділ замаху допомагає зрозуміти юридичну природу вчиненого діяння. При вчиненні непридатного замаху на вбивство виникає питання про пом'якшення покарання винній особі. Керуючись правилами відповідальності за непридатний замах, суд отримує можливість здійснити всебічний юридичний аналіз кримінального правопорушення. Адже, як зазначалося раніше, може виникнути питання про звільнення від кримінальної відповідальності при вчиненні непридатного замаху, «коли особа внаслідок надзвичайного нещастя або релігійних забобів обирає засоби, об'єктивно неспроможні спричинити бажаний протиправний результат». Такий непридатний замах не охоплюється загальним поняттям замаху, а тому не є кримінальнокарним діянням. Оскільки в даному випадку відсутня будь-яка можливість досягнення протиправного наслідку.

Список використаних джерел:

1. Шевчук А.В. Незакінчений злочин: поняття, види та особливості кваліфікації. Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Вип. 236: Правознавство. Чернівці: Рута, 2004. С. 117–120.
2. Тихий В.П. Закінчений та незакінчений злочин. Кримінальна відповідальність за незакінчений злочин (коментар до статей 13, 16 Кримінального кодексу України). Вісник Конституційного Суду України. 2004. № 2. С.104 –109.
3. Познышев С.В. Учебник уголовного права. Москва: 1928. 236 с.
4. Иванов В.Д. Ответственность за покушение на совершение преступления по советскому уголовному праву: автореф. дисс. ... канд. юрид. Москва: 1968. 16 с.

Стрельцов Вадим,
студент ВЗВО «Київський міжнародний університет»

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СПОСОБИ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ, ЇХ ПЕРЕВІРКА ТА ОЦІНКА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальне процесуальне доказування – це діяльність суб'єктів кримінального провадження із збирання (формування), перевірки та оцінювання доказів, а також із формулювання на підставі цього певної тези (обвинувальної чи виправдувальної) та наведення аргументів для її обґрунтування.

Збирання (формування) доказів – це виконання суб'єктами доказування в межах їх повноважень процесуальних дій, спрямованих на виявлення, витребування, отримання та закріплення доказів в установленому законом порядку.

Відповідно до ч. 1 ст. 93 КПК України збирання доказів здійснюються сторонами кримінального провадження, потерпілим або представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому КПК України. Із змісту цієї норми випливає, що для кожної сторони закон установлює властиві їй способи збирання доказів.

Так, згідно з ч. 2 ст. 93 КПК України сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок і проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

Відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України сторона захисту, потерпілий або представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, збирає докази шляхом витребування й отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом учинення інших дій, здатних забезпечити надання суду належних і допустимих доказів.

Ініціювання стороною захисту, потерпілим або представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проведен-

ня слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчого, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому ст. 220 КПК України. Постанова слідчого чи прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій може бути оскаржена слідчому судді.

У відповідності до ст. 223 КПК України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Основним способом збирання доказів стороною обвинувачення є проведення слідчих (розшукових) дій та такого їх різновиду, як негласні слідчі (розшукові) дії. Це пов'язано, перш за все, з тим, що правом їх проведення наділено тільки слідчого, відповідні оперативні підрозділи за письмовим дорученням слідчого чи прокурора, прокурора, а також з тим, що слідчі дії спрямовано безпосередньо на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Сторона захисту, а також потерпілий під час збирання доказів не мають права проводити слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії та інші процесуальні дії, оскільки це є виключною компетенцією слідчого та прокурора, проте закон надає їм право ініціювати проведення вказаних дій шляхом подання слідчому чи прокурору відповідних клопотань, які повинні бути розглянуті в строк не більше трьох днів з моменту подання.

Сторона обвинувачення, сторона захисту або представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, також має право збирати докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків ревізій та актів перевірок. Цей спосіб збирання доказів не має такої чіткої процесуальної форми, як проведення слідчих (розшукових) дій.

Витребування – це звернення з вимогою про добровільне надання речей, документів чи відомостей, які мають значення для кримінального провадження.

Витребувати їх можливо, якщо достовірно відомо, що речі, документи або відомості перебувають чи зберігаються в органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях, у службових або фізичних осіб. У законі не вказано, в якій формі повинно відбуватися витребування – в письмовій чи усній. Уявляється, що як представникам сторони обвинувачення, так і стороні захисту перевагу необхідно надавати письмовій формі, оскільки, з одного боку, це дозволить надати

спілкуванню офіційної форми, яка відповідає вимогам діловодства, забезпечить повагу та інтереси органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб, а з іншого – сприятиме отриманню доказів, які відповідають вимогам допустимості.

Практика виробила форми звернення з вимогою про надання речей, документів або відомостей – для слідчого та прокурора це може бути постанова, яка є обов'язковою для виконання (ч. 5 ст. 40 КПК України), звернення, доручення, клопотання чи запит; для представників сторони захисту – заява або клопотання, а для захисника – також і адвокатський запит (п. 1 ч. 1 ст. 20, ст. 24 закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Сторони кримінального провадження здійснюють збирання доказів також шляхом їх отримання від органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб. Правова природа отримання доказів, на відміну від витребування, є іншою. Отримання полягає у прийманні того, що надсилається, надається або вручається. Тобто, в разі отримання певна особа добровільно передає, надає або представляє матеріали слідчому чи прокурору.

Способом збирання доказів є отримання сторонами, а також потерпілим висновків експертів. Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Відповідно до ч. 2, 3 ст. 93 КПК України сторони кримінального провадження, а також потерпілий або представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснюють збирання доказів шляхом отримання висновків ревізій та актів перевірок.

Буквальне тлумачення положень ст. 93 КПК України дає підставу дійти висновку, що сторони мають право отримувати висновки ревізій, які вже відбулися, вже були проведені. Але разом із тим слідчий та прокурор мають право не тільки отримати такий висновок, але й призначати ревізію та перевірку з метою отримання висновків.

До інших процесуальних дії, які є способами збирання стороною обвинувачення доказів, можна віднести будь-які передбачені КПК України процесуальні дії, які проводяться слідчим, прокурором або керівником органу досудового розслідування та спрямовані на отримання доказів, які сприяють усебічному, повному й неупередженому розслідуванню кримінального правопорушення та встановленню обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Сторона захисту, а також потерпілий мають право витребувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і службових осіб копії документів, відомостей, висновків ревізій та актів перевірок, що мають значення для кримінального провадження, не тільки на підставі ч. 3 ст. 93 КПК України, а також відповідно до вимог законів України «Про інформацію» й «Про доступ до публічної інформації».

Адвокат має право збирати докази відповідно до закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Способи збирання доказів, які передбачаються у ст. 93 КПК України, є вичерпними та розширеному тлумаченню не підлягають. Це положення має важливе значення для недопущення використання в доказуванні матеріалів так званих «нетрадиційних способів отримання доказів», до яких, зокрема, належать застосування поліграфа, допит під гіпнозом, використання здібностей екстрасенсів тощо. Такі дії не відповідають критеріям наукової достовірності та обґрунтованості, а тому отримані за їх допомогою відомості не можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні.

Такий елемент, як перевірка доказів, згадується в ч. 2 ст. 91 КПК України, але закон не розкриває змісту цього поняття, на відміну від збирання (формування) й оцінки доказів.

Перевірка доказів являє собою єдність практичної та розумової діяльності суб'єктів доказування. Вона передбачає широке застосування таких логічних прийомів, як аналіз і синтез установлених у кримінальному провадженні фактів та їх зіставлення. Жоден доказ не може бути покладений у підґрунтя висновків у кримінальному провадженні без перевірки.

Перевірка доказів здійснюється шляхом: 1) з'ясування змісту кожного окремо взятого доказу; 2) зіставлення його з обстановкою та іншими обставинами кримінального правопорушення; 3) зіставлення та порівняння його з іншими доказами, які є в кримінальному провадженні; 4) проведення додаткових, повторних і нових слідчих (розшукових) та/або негласних слідчих (розшукових) дій; 5) застосування тактичних прийомів та оперативно-розшукових заходів (непроцесуальні способи).

Оцінка доказів – це розумова (логічна) діяльність суб'єктів доказування, спрямована на визначення належності, допустимості й достовірності кожного доказу та достатності їх сукупності для встановлення обставин, які мають значення для правильного вирішення кримінального провадження.

Загальні правила оцінки доказів передбачено в ст. 94 КПК України: 1) слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням; 2) докази оцінюються в їх сукупності на підставі всебічного, повного й неупередженого

дослідження всіх обставин кримінального провадження; 3) службові особи, зазначені в ч. 1 ст. 94 КПК України, оцінюють докази, керуючись законом; 4) кожний доказ оцінюють з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення; 5) жоден доказ не має наперед встановленої сили (ч. 2 ст. 94 КПК України).

Список використаних джерел:

1. Грошевий Ю.М., Стахівський С.М. Докази і доказування у кримінальному процесі : наук.-практ. посіб. Київ: КНТ ; Вид. Фурса С.Я., 2006. 272 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 14.03.2021 р.).
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення 05.03.2021 р.).
4. Карлаш І.А. Процесуальний порядок подання доказів у кримінальному процесі. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2010р. № 2. С. 58.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. проф. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. С. 667.

Секція 1.6. Право інтелектуальної власності, правове регулювання трансферу технологій

УДК 342.951

*Дейнека Денис,
студент КУП НАН України*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗМИТНЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Велика частка порушень прав інтелектуальної власності відбувається саме під час перетину товарами митного кордону. У засобах масової інформації та соцмережах регулярно з'являється інформація про те, що до України масово імпортуються товари з порушенням прав інтелектуальної власності, а працівники митниці затримують рекордно великі партії контрафактних товарів.

Метою тез є окреслення проблемних моментів, які виникають при розмитненні об'єктів інтелектуальної власності.

Відповідно до Митного кодексу України митниці здійснюють повноваження щодо сприяння захисту прав інтелектуальної влас-

ності під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно Митного кодексу України на митні органи покладено контроль за порядком пропуску міжнародних експрес відправлень та оподаткування товарів, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності.

Митна служба веде митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону. До реєстру внесені, зокрема, такі торгові марки як: GUCCI, LEVI'S, SONY, BOSCH, DISNEY, PLAYSTATION, IPHONE, MEIZU, XIAOMI та інші. У разі якщо митниця, на підставі даних митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, виявляє ознаки порушення прав інтелектуальної власності щодо товарів, митне оформлення таких товарів тимчасово зупиняється. У день прийняття рішення про призупинення митного оформлення товарів митниця засобами факсимільного та/або електронного зв'язку повідомляє правовласника про факт пред'явлення цих товарів до митного оформлення. Якщо протягом перших 10 робочих днів після отримання повідомлення про призупинення митного оформлення товарів правовласник письмово не поінформує підрозділ митного оформлення про звернення до суду з метою забезпечення захисту прав інтелектуальної власності або не звернеться з письмовим вмотивованим клопотанням про продовження строку призупинення митного оформлення, то за відсутності ознак порушення митних правил товари, митне оформлення яких було призупинено, підлягають митному оформленню в установленому порядку. Таким чином, митне оформлення товарів, торгові марки яких внесено до митного реєстру прав інтелектуальної власності, може тривати від 10 до 20 робочих днів.

Законний правовласник, який має підстави вважати, що під час переміщення товарів через митний кордон України порушуються чи можуть бути порушені його права на об'єкт права інтелектуальної власності, має право подати заяву про сприяння захисту належних йому майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності шляхом унесення відповідних відомостей до Митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону. Інформація про об'єкти права інтелектуальної власності, зареєстровані в Митному реєстрі, надсилається до усіх митниць України.

Пашко П.В, Зьолка В.Л., Ляшук Р.М., зазначають, що ефективність функціонування системи охорони та захисту прав інтелектуальної власності залежить від чіткої зорієнтованості та стратегічної спрямованості усіх правових норм та заходів, спрямованих на врегулювання відносин у сфері інтелектуальної власності, а також на визнання та відновлення прав інтелектуальної власності у

випадку їх порушення. Забезпечити цю умову можна лише за визначеності переліку основоположних засад, тобто принципів охорони та захисту прав інтелектуальної власності та їх неухильного дотримання. Це створить підґрунтя для координування дій усіх суб'єктів, уповноважених здійснювати охорону та захист прав інтелектуальної власності, контролю за ними, послідовності виконання цими суб'єктами своїх функцій. Крім того, дотримання даних принципів сприятиме стимулюванню творчої інтелектуальної діяльності, формуванню креативного середовища у суспільстві, поліпшенню економічного та інвестиційного клімату у державі, пришвидшенню темпів науково-технічного прогресу тощо.

17.10.2019 був прийнятий закон «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України» № 202-IX. Він передбачає наближення митного законодавства України у сфері захисту інтелектуальної власності до стандартів та практики Європейського Союзу, що є зобов'язанням нашої держави в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Реалізація закону посилила боротьбу з контрафактними товарами, прискорила переміщення через митний кордон України та митне оформлення оригінальних товарів. Також це сприяє розвитку міжнародної торгівлі та підвищенню інвестиційної привабливості України.

Отже, в результаті виконання положень міжнародних нормативно-правових актів (договорів, угод тощо) українське законодавство суттєво наблизило національну сферу охорони та захисту прав інтелектуальної власності до міжнародних стандартів, і Україна демонструє у цьому стабільні позитивні тенденції розвитку. Проте, Україні на законодавчому та урядовому рівнях необхідно ще дуже багато зробити у досліджуваний сфері.

УДК 342.951

Загрішева Надія,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»*

ПРАВОВА ПРИРОДА ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

Ефективність здійснення інноваційного процесу визначається ефективністю його інструменту – трансферу технологій. Трансфер технологій, як і інноваційний процес у цілому, здійснюється на сучасному етапі розвитку міжнародної економіки не ізольовано, а в межах національних інноваційних систем, схильних до високої

інтернаціоналізації під впливом глобалізаційних тенденцій та наднаціональних і глобальних інноваційних систем, що формуються. На підтвердження цього наводимо наступне твердження. Відповідно до Регламенту Комісії регулювання (ЄС) № 772/2004 від 27 квітня 2004 р. про застосування статті 81 (3) Договору до категорій угод про передачу технологій, угоди про трансфер технологій стосуються ліцензування Технології. Такі угоди, як правило, поліпшують економічну ефективність і конкурентоздатність. Їх використання призводить до скорочення дублювання досліджень і розробок, посилює стимулювання початкових досліджень і розвитку, стимулює інновації сприяє дифузії і генерує конкуренцію продуктів на ринку.

У науковій і практичній сфері отримали поширення різні терміни щодо трансферу технології. Найбільш часто вживаються «міжнародний технологічний обмін», «міжнародний обмін результатами науково-технічної діяльності», «міжнародний обмін технологічними знаннями», «обмін технологіями», «трансфер технологій» та багато інших. Використання різними авторами в економічній та юридичній літературі, в документах міжнародних організацій (ЮНКТАД, ЮНІДО, ЮНЕСКО) тотожних термінів, що за правовою природою та своїм змістом відносяться до обміну науково-технічними знаннями між контрагентами різних країн, включаючи передачу між материнськими компаніями ТНК та їх закордонними дочірніми компаніями, призводить до неабиякої плутанини. Але існують дві суттєві риси, які дозволяють виокремити трансфер технологій як такий. По-перше, в якості предмета обміну між країнами виступають продукти інтелектуальної праці, виражені у формі товару. Це є істотною відмінністю від торгівлі в матеріально-речовій формі. До нематеріальних інтелектуальних товарів відносяться майнові права на винаходи, товарні знаки, промислові зразки тощо, які утворюють інститут права промислової власності, і які підлягають правовій охороні, як на національному, так і міжнародному рівні. Щодо технічних знань, досвіду та інженерно-технічних послуг, то їх правова охорона та втілення в матеріальному світі в якості об'єкту трансферу, виражається через узагальнене поняття, що на міжнародному та зарубіжному рівні відноситься до «комерційної таємниці», «ноу-хау», «секретів виробництва» тощо.

Визначивши правову природу технології, ми зустрічаємо різновекторність досліджень при подальшому дослідженні поняття трансферу технології. Підходячи до вивчення, дослідники називають цей процес по-різному. Часто зустрічається використання дефініції «передача» технології. Деякі автори застосовують дефініцію «обмін» технологією або «міжнародне співробітництво, в основі якого лежить передача технології».

На думку Валдайцева, юридична природа дефініції «передача технології» відноситься виключно до форми, а не до змісту технології. Автор дотримується думки, в необхідності і можливості використання нових технологій, створених в одній країні, іншою країною. Питання використання матеріальної складової технології означає: експортування виробів, що містять нововведення, будівництво заводів, розрахованих на застосування нових технологічних процесів і обладнання. Трансфер інформаційної складової технології (або нематеріальна передача технології) полягає в передачі іншій країні результатів досліджень і розробок, технічної документації, досвіду освоєння і т.д. Персоніфікована передача технології виробництва здійснюється за допомогою консультацій, навчання, обміну досвідом, стажувань тощо. Передача організаційної складової технології – це навчання новим методам організації та управління виробництвом, контролю за якістю, передача організаційно-методичної документації тощо.

Трансфер технологій, по суті, являє собою процес передачі, обміну технології як об'єкта товарного обороту. За своєю правовою природою він може бути, як одне стороннім, але частіше проявляється як універсальна категорія з безліччю осіб: дво-, багатостороння. Процес трансферу складається з безлічі елементів – стадій, кожна з яких є унікальною і притаманною тільки тих правовідносин, які виникають в результаті переговорів сторін договору щодо конкретної технології, предмета та змісту договору. Що ж конкретно необхідно відносити до трансферу технологій. В першу чергу, звісно, складові технології: об'єкти промислової власності, авторського права та комерційні позначення. В другу чергу в трансфер технологій включаються учреджені форми, які супроводжують або втілюють у матеріальному світі технологію та, які можуть бути об'єктом поіменованих договорів: машини та устаткування, верстати, технологічні лінії, обладнання тощо.

Звичайно міжнародній літературі ми зустрічаємося з таким договорами у сфері трансферу технологій, як договори про купівлі-продажу, оренди, фінансового лізингу, найму тощо. Жодний вид зобов'язань не іменується «трансфер». Постає питання правової природи договору трансферу технологій. В цьому випадку ми зустрічаємося з нестандартним юридичним явищем. Договори про трансфер технологій групуються не за змістом правових відносин, а за об'єктом. А сенсом дефініції «трансфер» стають різні види обов'язків: купівлі-продаж, інжиніринг, фінансовий лізинг тощо. Тому договір про трансфер технологій – це не один інститут господарського права, а сукупність декількох правових інститутів, що регулюють один і той самий об'єкт правовідносин.

Це явище стає можливим за умови специфічного, багатогранного предмету договору – технології. Через унікальну правову природу технологія потребує більш пильного правового регулювання. За часів практики, договори трансферу технологій набули все більш специфічних рис, які притаманні лише їм (порядок розрахунків, передачі прав тощо). Вони відрізняються не тільки за об'єктом відносин, але й за змістом. Стає справедливим виокремлення договорів з передачі технологій в окрему групу, яка повинна мати більш ретельне правове регулювання. Зазначені договори конкретні і за об'єктом, і за видами зобов'язань, і мають бути об'єднані під однією назвою.

Секція 1.7. Міжнародне право

УДК 341.2

*Даценко Ірина,
студентка КУП НАН України*

УКРАЇНА ЯК ЧЛЕН МІЖНАРОДНИХ МИТНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Зміни у світовій торговельній політиці та внутрішньодержавному митному регулюванні наприкінці ХХ ст., результатом яких стало очевидне поглиблення міжнародного митного співробітництва, в тому числі з міжнародними організаціями універсального та регіонального характеру. Крім того, до останнього часу не приділялося належної уваги відносно комплексного системного дослідження становлення та розвитку співробітництва України з міжнародними організаціями універсального та регіонального характеру у митній сфері, міжнародній діяльності центрального органу виконавчої влади України, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, правовим формам співробітництва України з міжнародними організаціями у митній сфері, правового статусу Всесвітньої митної організації як інституційної основи міжнародного співробітництва з Україною у митній сфері тощо. Вивчення процесів співробітництва України з міжнародними організаціями у митній сфері стало актуальним не лише з огляду на потреби науки міжнародного права, але й у контексті розвитку митного права України та певних економічних наук.

Мета статті полягає в комплексному дослідженні сутності міжнародного співробітництва України у митній справі, вивченні основних форм, перспектив розвитку, проблемних питань та шляхів удосконалення такого співробітництва.

Окремі аспекти співробітництва України з міжнародними організаціями у митній сфері вивчали такі вітчизняні й зарубіжні науковці, як І.Г. Бережнюк, Н.Е. Буваєва, Г.К. Борисов, О.В. Вотченікова, С.В. Галько, О.П. Гребельник, Я. Гудов, Г.О. Дегтяр, Є.В. Додін, А.В. Духневич, М.М. Каленський, В.Т. Камзюк, С.В. Ківалов, В.В. Коваленко, К.І. Куценко, Б.В. Кормич, А.І. Кредісов, Л.В. Лавренюк, В.В. Мицик, В.М. Мовчан, Г.Г. Мокров, М.В. Новикова, В.Ф. Опришко, Н.В. Осадча, В.Ю. Палагнюк, О.П. Пасічна, П.В. Пашко, С.М. Перепьолкін, К.К. Сандровський, В.В. Суворов, С.С. Терещенко, Т.В. Філіпенко, В.В. Філатов, В.В. Ченцов та ін.

Міжнародне митне співробітництво – це один із видів спільної діяльності держав, міжнародних митних організацій та інших суб'єктів, спрямованої на узгодження їхніх інтересів та досягнення спільних цілей у вирішенні особистих та спільних проблем у митній справі на основі загально визнаних принципів і норм міжнародного права. Відповідно, співробітництво України з міжнародними організаціями у митній сфері є складовою частиною міжнародного митного співробітництва як такого, оскільки воно є ширшим за змістом та за своєю суттю охоплює більш ширші форми такого співробітництва. Саме тому співробітництво України з міжнародними організаціями у митній сфері ми розглядаємо через призму міжнародного митного співробітництва. Основною метою міжнародного співробітництва у сфері митної справи є вдосконалення правового регулювання організації та здійснення відповідних форм, методів та засобів взаємодії митних адміністрацій різних країн, а також досягнення узгодженості дій митних та правоохоронних органів з відповідними структурами інших держав у сфері запобігання порушенню митних правил та контрабанді.

Міжнародне співробітництво в галузі митної справи здійснюється в певних формах. Під формами співпраці розуміються ті межі, в яких здійснюється співробітництво між державами [3].

Можна виділити такі основні форми міжнародного співробітництва в галузі митної справи:

- 1) співробітництво в межах міжнародних організацій;
- 2) співробітництво шляхом укладання міжнародних угод;
- 3) співробітництво шляхом укладання міждержавних угод або союзів держав (ЄС, ГУАМ, Великобританія тощо);
- 4) співробітництво в межах міжнародних конференцій.

Україна є учасником у таких міжнародних організаціях, як Всесвітня митна організація, Світова організація торгівлі, Організація Об'єднаних Націй, що стало основним стимулом для її приєднання до міжнародних договорів у сфері спрощення та гармонізації національних митних процедур. Посилення співробітництва України зі Всесвітньою митною організацією уявляється нагаль-

ним засобом, який дасть змогу Україні подолати шлях реформування національного законодавства найменш болісно і створить правове підґрунтя для економічного зростання. Крім того, це є й одним із тих кроків, які необхідно зробити Україні для імплементації угоди, укладеної з Європейським Союзом, та виконання зобов'язань перед іншими міжнародними організаціями. Завданням Всесвітньої митної організації є усунення перешкод під час здійснення міжнародних економічних чи торговельних відносин шляхом уніфікації та гармонізації національних митних систем. Саме правовий статус відображає вплив організації на держав-членів в плані координації дотримання єдиних стандартів у сфері міжнародних митних відносин.

Найбільш значним досягненням у напрямі впровадження Україною міжнародних стандартів оновленої Кіотської конвенції стало прийняття 13.03.2012 р. нової редакції Митного кодексу України (далі – МКУ), який набрав чинності 01.06.2012 р. [2].

Другим значним кроком у напрямі спрощення та гармонізації національних митних процедур є вступ України до Світової Організації Торгівлі (далі – СОТ) [5]. Згідно з процедурами СОТ, із 16 травня 2008 року Україна набула членство у цій міжнародній організації [4].

Вступ до СОТ означає для України: інтеграцію до міжнародної ринкової економіки, створення правових засад для стабільного і передбачуваного ведення бізнесу і міжнародної торгівлі; доступ до міжнародного механізму врегулювання торговельних спорів; створення сприятливого клімату для іноземних інвестицій; більш широкий вибір товарів і послуг, отримання Україною статусу повноправного учасника міжнародної торгівлі, що збільшить її можливості брати участь у регіональних союзах і об'єднаннях [4; 5].

Серед глобальних міжнародних організацій, в яких Україна є повноправним членом, необхідно відмітити ООН та організації системи ООН. Україна бере активну участь у всіх напрямках діяльності ООН, найважливішими з яких є: підтримання міжнародного миру та безпеки та зміцнення верховенства права у міжнародних відносинах, розвиток співробітництва у вирішенні проблем соціально-економічного та гуманітарного характеру, забезпечення прав людини.

Слід зазначити, що Україна використовує активні засоби для пошуку своєї ніші у системі міжнародного та зовнішньоекономічного співробітництва, вживає заходів щодо забезпечення даного співробітництва відповідною нормативною базою. На сьогоднішній момент, її основні напрямки визначаються та регулюються укладеними міжнародними нормативно-правовими актами, договорами та внутрішнім законодавством. Зокрема, в ст. 13 Закону

України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року зазначається, що Україна самостійно здійснює митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності на своїй території. Митну політику України визначає Верховна Рада України. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється згідно з цим Законом, Митним кодексом України, законами України про митне регулювання, Єдиним митним тарифом України та міжнародними договорами України. Територія України становить єдиний митний простір, на якому діють митні правила України, з додержанням зобов'язань, що випливають з міжнародних договорів України [6]. В той же час, Закон України «Про міжнародні договори України» від 22 грудня 1993 р. регулює широкий спектр питань, що стосуються укладення і виконання міжнародних договорів з участю нашої держави [7].

Отже, сучасні тенденції розширення міжнародного співробітництва держав у сфері зовнішньоекономічної діяльності в умовах лібералізації торговельно-економічних відносин і зростання економічної інтеграції з неминучістю тягнуть за собою розширення і поглиблення міжнародного співробітництва у галузі митної справи в його різних формах, у тому числі і в межах міжнародних організацій. Встановлення широких та стабільних зовнішньоекономічних зв'язків, створення сприятливих умов для міжнародної торгівлі неможливе без скоординованих зусиль світового співтовариства. Митна справа, яка є невід'ємною складовою частиною міжнародної торгівлі, безпосередньо впливає на світові процеси товарообміну. Діяльність митних органів, здійснення ними митних формальностей і процедур стає або бар'єром на шляху міжнародної торгівлі, або засобом сприяння торговельним зв'язкам.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 27.03.2021).
2. Митний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.03.2012 № 4495-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4495-17> (дата звернення: 27.03.2021).
3. І. Квеліашвілі. Гармонізація національної митної політики з міжнародними нормами і стандартами в митній сфері. Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. Вип. 1(28). С. 74–80.
4. Нижникова В.В. Співробітництво України з міжнародними організаціями у сфері митної справи. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Правознавство. 2015. Т. 20. Вип. 2 (27). С. 121–128.
5. Щодо міжнародних договорів з питань співробітництва у митній сфері : Лист; Держмитслужба України від 27.10.2009 № 22/1-1010 // База даних «Законодавство

України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v1010342-09> (дата звернення: 27.03.2021).

6. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/959-12> (дата звернення: 27.03.2021).

7. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1906-15> (дата звернення: 27.03.2021).

УДК 341.2

*Курченко Владислав,
студент КУП НАН України*

ГАРМОНІЗАЦІЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Гармонізація митних процедур інтерпретується як спрощення та прискорення здійснення митних процедур та документації для міжнародної торгівлі. Особливу важливість в контексті дотримання міжнародних правил торгівлі відіграє Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (Київська конвенція), приєднавшись до якої, держави-члени мають привести норми митного регулювання у відповідність зі стандартами Конвенції з метою спрощення та гармонізації митних процедур без шкоди при цьому для правил митного контролю шляхом внесення змін до митного законодавства.

Метою дослідження є вивчення основних положень Київської конвенції про спрощення та гармонізацію національних митних процедур та їх реалізацію в діяльності національних митних органів.

Можна погодитись з думкою Н.Е. Буваєвої, яка зазначає, що відмінності в правовому регулюванні митних формальностей у національних правових системах держав істотно ускладнюють транскордонні переміщення товарів у процесі міжнародної торгівлі. Складність митних формальностей, витратність їх проходження учасниками зовнішньоторговельної діяльності є серйозним нетарифним бар'єром для міжнародної торгівлі. Митні формальності стають перешкодою в міжнародній торгівлі, оскільки здатні уповільнити здійснення зовнішньоторгових операцій, а останні неможливі без проходження митних формальностей. Оптимізація часу на проведення митних формальностей сприятиме міжнародному товарообміну. Митні формальності повинні бути максимально простими і створювати якомога менше незручностей для міжнародної торгівлі.

Все це обумовлює необхідність зближення правового регулювання митних формальностей у правових системах держав з метою спрощення і прискорення процесу їх проходження [5, 61].

Для усунення цих ускладнень було прийнято Міжнародну конвенцію про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18.05.1973 в редакції Протоколу 1999 р. (оновлена Кіотська конвенція) [1] та низку інших міжнародних угод, які встановлюють базові правила спрощення трьох основних елементів національних митних процедур: митного контролю, митного оформлення та сплати митних платежів.

Дані стандартні правила спрямовані на усунення ускладнень і перешкод проходженню митних процедур, у першу чергу, на скорочення часу, що однак не знижує їх ефективності.

На даний час Україна є договірною стороною Кіотської конвенції. Відповідно до Закону України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур у зміненій редакції згідно з Додатком I до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур» від 05.10.2006 № 227-V Україна приєдналася до зазначеної конвенції та всіх її додатків [4], але для усунення певних процедурних невідповідностей 15.02.2011 Верховною Радою України до даного Закону були внесені зміни, які остаточно усунули (зняли) перешкоди у наданні Україні повноцінного статусу договірної сторони оновленої Кіотської конвенції. Остаточно конвенція набула чинності для України з 15.09.2011 [3]. Україна отримала статус договірної сторони Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур лише у 2011 р., що, на мою думку, гальмувало темпи входження України до систем міжнародного митного співробітництва, що, у свою чергу, згубно вплинуло на стан зовнішньоекономічної діяльності українських суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності. Найбільшим значним досягненням щодо впровадження Україною міжнародних стандартів оновленої Кіотської конвенції у сфері спрощення та гармонізації митних процедур стало прийняття у 13.03.2012 нової редакції Митного кодексу України (МКУ), який набрав чинності з 01.06.2012 [2] і містить максимальну кількість норм прямої дії, які приведені у відповідність до вимог оновленої Кіотської конвенції. Разом з тим, слід зазначити, що на сьогодні є необхідність удосконалення окремих положень чинного МКУ, які не відповідають вимогам міжнародних договорів. Так, на даний час положення розділу III «Митна вартість товарів та методи її визначення» МКУ не відповідають вимогам ст. VII ГАТТ.

Отже, Кіотська конвенція спрямована на спрощення та гармонізацію митних процедур та зменшення кількості необхідних для

митного оформлення документів. Це має сприяти веденню зовнішньої торгівлі та гармонізувати митні формальності в межах національних митних нормах. Кіотська конвенція містить в собі як обов'язкові для держав, що приєдналися, норми, так і ті, що надають право вибору правової поведінки чи відносять прийняття відповідного правового рішення до компетенції національного митного органу. В цьому і виявляється поєднання імперативності та диспозитивності норм цієї конвенції.

Список використаної літератури:

1. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) від 18.05.1973 // zakon.rada.gov.ua
2. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI // zakon.rada.gov.ua
3. Про внесення змін до Закону України «Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур»: Закон України від 15.02.2011 № 3018-VI // zakon.rada.gov.ua
4. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур у змінній редакції згідно з Додатком I до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур.
5. Буваева Н.Э. Правовая характеристика и классификация таможенных формальностей // Сборник трудов молодых ученых, аспирантов и участников Студенческого научного кружка кафедры административного и таможенного права / Под общ. ред. ст. преподавателя, к.ю.н. Е.С. Недосековой. – М.: Российская таможенная академия, 2012. – Вып. 2. – С. 58–66.

УДК 341.2

Кучерява Дарія,
студентка КУП НАН України

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО МИТНОГО ПРАВА

Актуальність теми. Тривалий час вчені прагнуть з'ясувати, що являє собою міжнародне митне право, які його природа та сутність. Представники юридичної науки намагаються комплексно підходити до розробки теорії міжнародного митного права та прогнозування його розвитку в перспективі. Роблять вони це переважно на основі тенденцій, властивих правовому регулюванню міжнародних митних відносин на сучасному етапі розвитку цивілізації, забуваючи, що без врахування закономірностей історичного розвитку міжнародного митного права запропоновані висновки можуть містити істотні суперечності або бути хибними. Тому дуже актуальним і цікавим на сьогоднішній момент з'ясувати історію

розвитку та становлення міжнародного митного права, щоб зрозуміти його природу та сутність.

Метою тези є дослідження закономірностей історичного розвитку міжнародного митного права. Адже аналіз історії його формування є необхідним для розуміння сучасного стану міжнародного митного права, причин існування тих або інших юридичних механізмів та визначення ключових тенденцій розвитку.

Виникнення міжнародного митного права дослідники пов'язують з підписанням Генеральної угоди з тарифів і торгівлі та діяльністю Всесвітньої митної організації, але історичні періоди його розвитку були ще раніше. Про це свідчить й проведений аналіз досліджень і публікацій. Досліджуючи історію виникнення міжнародного митного права та періодизацію його розвитку, проаналізувавши праці багатьох науковців, слід згадати такі прізвища як С.Т. Алібеков, К.Г. Борисов, Н.Е. Буваєва, Л.І. Волова, С.С. Жамкоч'ян, Б.А. Кормич, М. Люкс, В.В. Мицик, С.М. Овчінников, А.Ю. Райкова, К.К. Сандровський, О.В. Шорніков, Н.В. Живенко та інші.

Більш за все увагу привертає до себе опублікований Н.Е. Буваєвою підручник «Міжнародне митне право», у змісті якого було здійснено спробу розглянути історію виникнення та розвитку міжнародного митного права. Автор зосередила увагу на дослідженні поняття, форм та етапів становлення і розвитку міжнародного митного співробітництва, згадуючи про історію міжнародного митного права лише опосередковано, в контексті її зв'язку з історією міжнародного митного співробітництва.

Різні науковці звертали увагу на питання виникнення міжнародних митних відносин та закономірності історичного розвитку міжнародного митного права від давніх віків до заснування першої міжнародної митної організації, а також аналізували епоху універсального міжнародного митного права.

Як зазначає Сергій Перепьолкін, перехід до універсального міжнародного митного права в цілому залежав від інституціоналізації форм правового регулювання міжнародних митних відносин, зокрема й заснування першої міжнародної митної організації – Міжнародного союзу з публікації митних тарифів. Мета його заснування полягала у здійсненні перекладу та опублікуванні митних тарифів різних держав земної кулі, а також законодавчих чи адміністративних постанов, які вноситимуть до них зміни у майбутньому. Відповідне формулювання мети було обумовлено постійним загостренням міжнародних відносин в галузі митного регулювання між державами з різних континентів, які час від часу призводили до виникнення митних війн. У разі настання останніх економіки конфліктуючих держав несли великих збитків через змі-

ни митних тарифів сусідів, що в свою чергу призводило до застосування аналогічних заходів у відповідь. Наприклад, неочікуване підвищення митних тарифів без їхнього опублікування практикували Аргентина та Бразилія. У підсумку, іноземні імпортери дізнавалися про підвищення тарифів лише під час вивантаження привезених товарів на бразильську або аргентинську територію.

Треба зазначити, що політика держав стосовно відстоювання власних митних інтересів для домінування у зовнішній торгівлі та розвитку власної промисловості, за рахунок постійного підвищення ставок митного тарифу та введення нових видів нетарифних обмежень, отримала найбільшого прояву саме наприкінці XIX ст. Лише у період з 1891 по 1896 рр. в Європі тривали митні війни між Іспанією та Францією, Іспанією та Німеччиною, Францією та Швейцарією, Італією і Францією, Німеччиною та Росією.

Отже, інформаційна діяльність Міжнародного союзу з публікації митних тарифів не одразу вплинула на настання відчутних змін у практиці правового регулювання міжнародних митних відносин. Але після завершення Першої світової війни, держави знову повернулися до здійснення спільної діяльності у напрямку універсалізації норм міжнародного митного права. З цією метою під егідою Ліги Націй постійно скликались міжнародні конференції. Однак досягти мети скликання більшості з таких конференцій державам вдавалося крайнє рідко. Тому з поміж багатьох міжнародних конференцій, що проходили під егідою Ліги Націй, на особливу увагу заслуговують Женевські митні конференції 1923 та 1928 рр.

Також, результати роботи окремих міжнародних конференцій Ліги Націй використовувалися державами з метою координації власних дій у напрямку зниження митних тарифів та максимального скорочення нетарифних торговельних бар'єрів на регіональному рівні. Так, 22 грудня 1930 р. в м. Осло, Данія, Норвегія, Швеція, Голландія, Бельгія і Люксембург підписали Конвенцію про економічне зближення, основні положення якої країни «групи Осло» запозичили з проекту економічної конференції Ліги Націй 1930 р. До внеску Ліги Націй у розвиток міжнародного митного права, слід також віднести поповнення його джерельної бази декількома прикладами міжнародної судової практики з питань митного регулювання.

Після формальної ліквідації Ліги Націй подальше формування системи міжнародного митного права відбувалося виключно на багатосторонній основі з урахуванням принципів Генеральної угоди з тарифів і торгівлі від 30 жовтня 1947 р. та положень міжнародних конвенцій і міжнародно-правових актів в сфері митної діяльності, підготовлених Всесвітньою митною організацією та Європейською економічною комісією Організації Об'єднаних

Націй. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (далі – ГАТТ), як зазначили з цього приводу французькі дослідники міжнародного економічного права Д. Карро і П. Жюйар, «являє собою справжній кодекс застосування мит». Численні її приписи, які суттєво вплинули на прогресивний розвиток міжнародного митного права, зберігають свою актуальність і на початку третього тисячоліття. Наприклад, після цієї угоди поміж існуючих методів захисту національних ринків було легалізовано використання лише митних тарифів, а всі нетарифні бар'єри у торгівлі, зокрема, всі кількісні обмеження, заборонялися. При цьому, кінцевою метою ГАТТ проголошувалося прагнення до повного усунення мит, шляхом їхнього поступового зниження.

В сфері митної діяльності також існують такі міжнародні організації як, Міжнародний союз з публікації митних тарифів та заснована у 1950 р. під назвою «Рада митного співробітництва» Всесвітня митна організація. Треба зазначити, що розпочавши свою діяльність у складі лише сімнадцяти європейських держав, Рада митного співробітництва достатньо швидко перетворилася на світовий центр систематизації та вдосконалення норм міжнародного митного права. У 1994 р., універсальний міжнародно-правовий статус Ради митного співробітництва було визнано всіма її державами-членами шляхом запровадження другої неофіційної назви – «Всесвітня митна організація». Нині в діяльності організації бере участь 179 учасників міжнародних митних відносин, зокрема, такі з них як Гонконг та Макао. Органи ВМО готують проекти кодифікаційних актів і поправок до вже діючих міжнародних конвенцій, розробляють рекомендації, декларації та резолюції з різноманітних питань митного регулювання. Прикладами таких актів є Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18 травня 1973 р., Міжнародна конвенція про гармонізовану систему опису та кодування товарів від 14 червня 1983 р., Міжнародна конвенція про тимчасове ввезення від 26 червня 1990 р., Арушська декларація з професійної етики від 7 липня 1993 р. (переглянута у червні 2003 р.), Резолюція щодо Рамкових стандартів безпеки і сприяння світовій торгівлі від 23 червня 2005 р. і багато інших.

Звісно, успішна нормотворча діяльність ВМО з питань міжнародно-правового регулювання міжнародних митних відносин значною мірою залежить від діяльності у цій сфері й інших міжнародних організацій та підтримання постійного співробітництва з ними. Головною з них, безперечно, є Організація Об'єднаних Націй, представлена одним з найстаріших власних органів – Європейською економічною комісією. Розроблені на сесіях її спеціального органу – Робочої групи з митних питань, пов'язаних з транс-

портом, який діє в Женеві як допоміжний орган Економічної та Соціальної Ради ООН, рекомендації і резолюції з питань спрощення митних формальностей та уніфікації документів, що застосовуються у міжнародному товарообігу, неодноразово використовувалися у роботі з кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного митного права в рамках Всесвітньої митної організації.

Висновок. Таким чином, міжнародне митне право розпочинає свій перехід до напрацювання норм універсального характеру, з початком діяльності Міжнародного союзу з публікації митних тарифів. Також, важливу роль у розвитку універсального міжнародного митного права відіграли багатосторонні міжнародні конференції Ліги Націй. Після Другої світової війни формування системи сучасного міжнародного митного права відбувалося на основі положень Генеральної угоди з тарифів і торгівлі від 30 жовтня 1947 р. та міжнародних конвенцій і міжнародно-правових актів в сфері митної діяльності, підготовлених Всесвітньою митною організацією та Європейською економічною комісією Організації Об'єднаних Націй. Визнання та тривале застосування багатьма державами, міждержавними інтеграційними об'єднаннями та міжнародними організаціями принципів, стандартів та норм міжнародного митного права, забезпечує на початку ХХІ ст. злагожене здійснення універсального, регіонального, локального і партикулярного регулювання міжнародних митних відносин. Тому з урахуванням актуальних потреб та практики міжнародних відносин, дослідження історії формування та розвитку міжнародного митного права є дуже важливим для його прогресивного розвитку.

УДК 341.2

Подсєвалова Наталія,
студентка ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»
наук. керівник: к.ю.н., доц. Загрішева Н.В.

АРАБСЬКА ХАРТІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

الميثاق العربي لحقوق الإنسان

Вступ. Питання захисту громадянських і політичних прав і свобод людини та їх реалізація державами Арабського Сходу до цих пір відноситься до числа малодосліджених і одночасно є актуальною проблемою. Вона привернула і привертає увагу багатьох дослідників, серед яких можна виділити низку робіт наступних авторів: Ібрагіма Алі Бадів, Хусейна Гамель, Бха-Адден Хасана, Імама Хасанаіна, Набель Мустафи Халіла, Мухаммеда Фаїка, Ал-

Міхлафі М.А, Мухаммеда Ахмеда Алі, Абдулварес Мухаммед Салех Анаам [7]. Об'єктом дослідження є відносини держав і міжнародних організацій, а саме ООН і ЛАД по імплементації міжнародно-правових норм про захист цивільних і політичних прав людини в арабських державах. Предметом дослідження виступають загальновизнані норми про захист цивільних і політичних прав людини, положення Арабської хартії прав людини.

Виклад основного матеріалу. Ліга арабських держав (далі – ЛАД), яка об'єднує нині 22 держави, субрегіон, на який поширюється компетенція ЛАД, довгий час залишався без власного механізму захисту прав людини. Разом із тим у цьому регіоні, за прогнозами до 2020 року, повинно проживати більше 400 млн осіб, для яких наявність міжарабського регіонального механізму захисту прав людини зміцнило б гарантії дотримання їхніх прав і свобод [11]. Ще у 1982 році професор Бутрос Бутрос Галі (із 1992 по 1996 роки був Генеральним секретарем ООН), намагаючись дати відповідь на питання про причини відсутності міжарабського регіонального механізму захисту прав людини, зазначав, що «проблема демократії і захисту прав людини в арабських країнах не є настільки гострою, у порівнянні із проблемами розвитку, оновлення і зміцнення національного суверенітету і безпеки» [10]. Перш за все звертається увага на той факт, що суто ісламський підхід до прав людини перешкоджає участі арабських держав у міжнародних угодах із прав людини. Такої позиції відкрито дотримується ряд арабських країн, розташованих у зоні Перської затоки. Для політичних систем країн Арабського Сходу із моменту набуття ними незалежності характерна наявність двох протилежних політико-ідеологічних напрямків: націоналістичного і релігійного. Обидва напрямки ставлять перед собою завдання створити єдине унітарне об'єднання [4].

Ініціаторами вироблення міжарабського механізму захисту прав людини є арабські неурядові організації на чолі із Союзом арабських адвокатів, із ініціативи якого була скликана Багдадська конференція із прав людини в арабському світі, у ході якої був прийнятий ряд рекомендацій усім державам – членам ЛАД, у тому числі почати процес вироблення проекту міжарабського міжурядової угоди із прав людини. Арабська Хартія прав людини – міжнародний договір, прийнятий Лігою арабських держав у 2004 і набув чинності у 2008 році (перша версія Хартії була прийнята у 1994 році, але була підписана лише Іраком, за іншими даними – ратифікована лише Йорданією, а в силу так і не вступила) – Йорданією (першою), Бахрейном, Лівією, Алжиром, Об'єднаними Арабськими Еміратами, Палестиною і Єменом (за іншими даними – не Єменом, а Сирією). За інформацією на кінець 2008 року,

Хартію ратифікували усі вісім цих країн, а також Катар. За даними на кінець 2010 року Хартію ратифікувала також Саудівська Аравія. Основою Хартії є ісламські норми [11].

Управління Верховного комісара ООН із прав людини Луїза Арбур вітала вступ Хартії в силу, але, згодом, після листа протесту від «UN Watch» [13], висловила критику Хартії за те, що вона прирівнює сіонізм до расизму, за підхід до прав жінок та іноземців а також за допущення смертної кари відносно неповнолітніх [5]. Також Хартія критикується «Міжнародною амністією» і Міжнародною комісією юристів. У березні 2003 року Рада Ліги прийняла рішення переглянути і оновити цей текст щодо міжнародного стандарту захисту прав людини. Це завдання було покладено на Постійну комісію із прав людини. Статут у новій редакції був більш орієнтований на відповідність із міжнародними нормами. У ньому також представлені деякі новаторські особливості: принцип недискримінації, рівності між підлеглими, заборона на рабство, примусова праця усіх форм експлуатації, право на справедливий судовий розгляд і право на здорове довкілля. Тим не менш, певні проблеми усе ще зберігаються у рамках міжнародних організацій у зв'язку із дискримінацією щодо жінок та дітей. Висока комісія із прав людини також виступила проти прирівнювання сіонізму до расизму, яка зроблена у Статуті [6].

Нині, Хартія складається із Преамбули і 53 статей. У Преамбулі Статуту Хартії встановлюється певна кількість таких принципів, як свобода, рівність і братерство між людьми. Вона проголошує набір прав народів: право народів на самовизначення, розпоряджатися своїм багатством і природними ресурсами, право визначати свою політичну систему, і право на забезпечення їх економічного, соціального і культурного розвитку. Крім того, Статут засуджує расизм, сіонізм, іноземну окупацію та іноземне панування. Він визнає окремі громадянські свободи і права, такі як право на життя, свободу і безпеку особистості, право на повагу до приватного і сімейного життя, право на вступ у шлюб, захист сім'ї, право на приватну власність, вільне пересування осіб, право на громадянство, і право на політичний притулок.

В області правосуддя, вона закріплює принцип презумпції невинуватості, принцип кримінального законодавства, принцип законності кримінального покарання, і гарантує право на справедливий судовий розгляд компетентним, незалежним і безстороннім судом, і заборонає довільні арешти. Більше того, вона забороняє тортури і неправильне лікування. Вона також визнає політичні права і свободи: свободу віросповідання, думки і релігії, право на інформацію, свободу вираження думок, право на свободу зборів, свободу мирних асоціацій, право на створення профспілок і право

на страйк. В області економічних, соціальних і культурних правах, Хартія посиляється на право на здоров'я, право на працю і право на достатній життєвий рівень, і визнає набір прав для осіб із обмеженими можливостями.

Висновки. Таким чином, права, визнані у Хартії показують прогрес у захисті прав людини. Однак текст містить певні обмеження, зокрема, відсутність посилання на деякі права і свободи. Вона також не скасовує смертну кару. Що стосується останнього пункту, важливо додати, що у статті 7.а) Хартії вказується, що: «смертна кара не повинна застосовуватися до людини у віці до 18 років, якщо інше прямо не зазначено у законах, діючих на момент вчинення злочину». Це положення суперечить міжнародним нормам і стандартам, а зокрема, статті 37 Конвенції про права дитини [2] та статті 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [1], які встановлюють, що смертна кара не може бути застосована за злочини, вчинені особами у віці до 18 років. У 2014 році країни Ліги арабських держав розробили додатковий договір – Статут Арабського суду із прав людини, щоб дозволити міждержавним судам розглядати порушення Хартії. Статут набере чинності після 7 ратифікацій. Першою країною, яка ратифікувала його, стала Саудівська Аравія, у 2016 році. Юрисдикція Суду поширюється на усі судові справи, що впливають із здійснення і тлумачення Хартії або будь-якої іншої Арабської Конвенції в області прав людини.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
2. Конвенція про права дитини. 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
3. Compass – Manual for human rights education with young people – Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/16804adf73>
4. Mervat Rishmawi, “The revised Arab Charter on Human Rights: a step forward?”, Human Rights Law Review, vol. 5, No. 2 (January 2005).
5. Незалежна Постійна комісія з прав людини (IPHRC) Організації ісламського співробітництва (OIC). URL: <http://www.oic-iphrc.org/en/about>
6. Доповідь Міжнародної федерації з прав людини та інших організацій про семінар, відбувся в Каїрі в лютому 2013 року, під назвою “The Arab League and human rights: challenges ahead” (May 2013).
7. Абдулварес Мухаммед Салех Анаам. Регіональні міжнародно-правові норми про захист цивільних і політичних прав людини та їх здійснення в республіці Ємен. Автореферат.
8. Офіційний веб-сайт Амманської декларації. URL: <http://ammanmessage.com/>
9. Офіційний веб-сайт Комітету по правам людини. URL: <https://www.ohchr.org/RU/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIndex.aspx>

10. Офіційний веб-сайт Організації об'єднаних Націй. URL: <https://www.un.org/>
11. Офіційний веб-сайт Ліги Арабських держав. URL: <http://www.lasportal.org/>
12. Офіційний веб-сайт Організації Ісламського Співробітництва. URL: <https://www.oic-oci.org/home/?lan=en>
13. Офіційний веб-сайт UN Watch. URL: <https://unwatch.org/>

УДК 341.2

Солод Анастасія,
студентка КУП НАН України

СИСТЕМА ДЖЕРЕЛ МІЖНАРОДНОГО МИТНОГО ПРАВА

Актуальність теми: Система джерел міжнародного митного права є одним із найголовніших категорій як для міжнародного права, так і для внутрішнього державного права. Реалізація державної митної справи, пов'язано із встановленням порядку і умовами переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон, їх митний контроль та митне оформлення, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією і т.д. Національне митне законодавство слідує принципам міжнародного митного права та тенденціям, і тому це є важливою темою для поняття джерел міжнародного митного права.

Мета тез: дослідження розуміння поняття «джерел міжнародного митного права».

Основний зміст тез: К.К. Сандровський зазначав, що міжнародно-правовий звичай є першим за появою у наш час, після міжнародного договору, основним джерелом міжнародного митного права. Інші джерела міжнародного митного права, до переліку яких увійшли за аналогією з приблизним офіційним переліком джерел міжнародного права, ст. 38. Статуту Міжнародного суду ООН, загальні принципи права, визнані цивілізованими націями, під якими автор розумів як загальні принципи міжнародного права, так і принципи національних правових систем, судові рішення, доктрина міжнародного права, регламенти, що приймаються Міжнародною Організацією цивільної авіації або Всесвітнім поштовим союзом та стосуються різних питань діяльності митних служб держав.

Як окреме джерело міжнародного митного права автор виділяв, можливість Міжнародного суду ООН, відповідно до пункту 2 статті 38 Статуту, вирішувати передану на розгляд справу ех аequo et bono, виходячі із засад справедливості та доброго сумління, якщо сторони згодні [1, 46–52].

На думку В.В. Мицика, зазначав що, джерелами міжнародного митного права є багатосторонні та двосторонні угоди, загальні принципи міжнародного права, а також загальні принципи міжнародного права. Міжнародний звичай як джерело не характерний для сучасного міжнародного митного права, зазначає автор, оскільки держави приділяють важливе значення документально та точно зафіксованим угодам у галузі митного співробітництва [2, 80–81].

Г.В. Матвієнко і О.Ю. Бакаєва зазначають, що до джерел міжнародного митного права належать: загальновизнані принципи міжнародного права, міжнародні договори, міжнародний звичай, акти конференцій і організацій ООН (резолюції, рекомендації, регламенти), резолюції міжнародних організацій, зокрема Ради митного співробітництва, а також Всесвітньої митної організації. Специфічні принципи міжнародного митного права, прецеденти міжнародних відносин, зокрема судові, практика діяльності митних органів окремих держав розглядаються авторами як такі, що мають важливе значення під час розробки і прийняття міжнародних договорів та угод. Норми національного законодавства Г.В. Матвієнко і О.Ю. Бакаєва зараховують до джерел міжнародного митного права умовно, оскільки вони є лише основною для майбутнього узагальнення практики, що складається в галузі митної справи [3, 476].

На думку Є.Г. Моїсєєва та К.А. Бекашева, вони виділяють тільки основні джерела міжнародного митного права та зараховують до них міжнародний договір, міжнародний звичай, обов'язкові рішення міжнародних організацій [4, 280].

С.Т. Алібекова зазначає, що основними джерелами міжнародного митного права є тільки міжнародні договори та міжнародно-правові звичаї, а резолюції міжнародних організацій мають допоміжний характер [5, 13].

Висновок: Отже, виходячи із вищезазначеного, науковці визнають джерела міжнародного митного права у формально-юридичному значенні. Система джерел міжнародного права опосередковується рівнем розвитку суспільних відносин. На даний момент до системи джерел міжнародного права входять: міжнародний звичай, визнаний як правова норма; міжнародні конвенції та договори; судові рішення та доктрини найбільш кваліфікованих фахівців із міжнародного права; загальновизначені принципи права.

Список використаних джерел:

1. Сандровський К.К. Міжнародне митне право : підручник / Сандровський К.К. 2 -ге видав., К: Знання, КОО, 2001. 461 с.
2. Мицик В.В. Поняття, місце і роль сучасного митного права та його складових: міжнародного, національного і позитивного митного права країни / В.В. Мицик // Укр. часоп. міжнар. Права. 1994. № 1. С. 73–82.

3. Бакаєва О.Ю. Митне право : підручник / О.Ю. Бакаєва, Г.В. Матвієнко ; М: Юрист, 2007. 504 с.

4. Бекашев К.А. Митне право: підручник / К.А. Бекашев, Є.Г. Моїсєєв. 2-ге видав., Проспект, 2007. 360 с.

5. Алібеков С.Т. Міжнародне митне право [Електронний ресурс] / Алмати: Казумоимья ім. Абилайхана, 2012. 1454 с.

УДК 341.2

Стоянова Олександра,
студентка КУП НАН України

МИТНІ ЗОНИ НА ТЕРИТОРІЇ ЄВРОПИ

Минуле століття характеризується активним створенням економічних інтеграційних угруповань. Прикладом економічної інтеграції, яка не має аналогів, став Європейський Союз, що поєднує в єдиній митній, торговій, правовій і економічній політиці двадцять вісім європейських держав. Саме утворення, відповідно до договорів ЄС, стало стартовим майданчиком для процесу європейської інтеграції й початком створення єдиної Європи. Україна має найдовший в Європі кордон (19 із 25 областей є прикордонними).

Мета роботи полягає в пізнанні основ митного регулювання в Європейському Союзі та покращенню зв'язку митних відносин з Україною.

Митний союз – це заміна двох або більше територій на одну митну територію таким чином, що мита й інші обмежувальні засоби регулювання торгівлі скасовуються щодо основної частини торгівлі товарами, які походять з таких територій, а також ведуть єдину митну політику стосовно торгівлі товарами з територіями, не включеними в союзи.

Правові акти ЄС, що приймаються з метою реалізації статутних договорів щодо створення і функціонування митного союзу, мають наднаціональний характер й обов'язкову силу в державах-членах, а також вони наділені прямою дією та юрисдикційним захистом Суду ЄС і національних судових органів.

Термін «митне право Європейського Союзу» охоплює широке коло правових норм ЄС, що регламентують внутрішні й зовнішні аспекти функціонування митного союзу, а також норми, прийняті в рамках 2 та 3-ї опор Європейського Союзу (співробітництво в боротьбі з контрабандою, незаконним обігом наркотиків та ін.).

Однак останні не мають характерних рис норм права ЄС, оскільки вони не здійснюють прямої дії й потребують імплементації в національному праві держав членів, а також не користуються

судовим захистом. Водночас, за межами регулювання ЄС залишаються правовідносини пов'язані з відповідальністю за митні правопорушення й злочини, та на рівні національних законодавств регламентується інституційна основа митної служби, система і структура митних органів та статус їх службовців.

Завдання митних органів визначається у ст. 3 Митного кодексу ЄС, а саме :

Митні органи передусім несуть відповідальність за нагляд за міжнародною торгівлею Союзу, таким чином сприяючи добросовісній і відкритій торгівлі, виконанню зовнішніх аспектів внутрішнього ринку, спільної торговельної політики та інших спільних політик Союзу, що мають вплив на торгівлю, а також загальній безпеці ланцюга постачання. Митні органи повинні вживати заходів, що спрямовані, зокрема, на таке:

- (а) захист фінансових інтересів Союзу та його держав-членів;
- (б) захист Союзу від недобросовісної та незаконної торгівлі і водночас підтримка законної комерційної діяльності;
- (с) забезпечення захисту та безпеки Союзу та його резидентів, а також охорона довкілля, якщо необхідно – у тісній співпраці з іншими органами; та
- (д) підтримання належного балансу між митним контролем і сприянням законній торгівлі.

Кажучи про становлення митного права ЄС, слід згадати про його зв'язок не лише з національним, а й з міжнародним правом, бо діяльність міжнародних організацій та їхніх органів, зокрема ВМО, ГАТТ-СОТ, Європейської економічної комісії ООН, що пов'язана з встановленням нових стандартів і розробленням норм, спрямованих на врегулювання митних відносин, значно вплинула на розвиток митного права ЄС.

Діяльність Всесвітньої митної організації (ВМО) спрямована на гармонізацію здійснення митної справи державами-членами. Важливою складовою цієї роботи є рекомендаційна уніфікація митного законодавства. Одна з основних функцій вищезазначеної міжнародної організації – це підготовка проектів конвенцій та поправок до конвенцій, а також розробка рекомендацій, що забезпечують одноманітне тлумачення і застосування конвенцій. Всі держави-члени ЄС є членами ВМО, а також сторонами міжнародних угод, укладених під її егідою, згоду на обов'язковість яких надали в межах єдиної митної політики ЄС.

Таким чином, у правилах ГАТТ/СОТ містяться положення щодо митної справи, зокрема: митно-тарифне регулювання; митне оцінювання; антидемпінгові й компенсаційні мита; митні союзи та зони вільної торгівлі; збори й формальності, пов'язані з імпортом

та експортом; заборона імпорту й експорту; контингентування імпорту та експорту й ін.

Порівняно з вищезазначеними універсальними організаціями, є ще спеціальний орган – Робоча група з митних питань Європейської економічної комісії (ЄЕК), що діє в Женеві як допоміжний орган Економічної та Соціальної ради ООН. Європейська економічна комісія – це одна з п'яти регіональних економічних комісій, до її складу входять всі європейські держави, а також США і Канада. ЄЕК має п'ятнадцять головних органів, одним із них є Комітет з внутрішнього транспорту, який займається питаннями автомобільного, залізничного та річкового транспорту. Комітетом було підготовлено глосарій міжнародних митних термінів, який уніфікує митну термінологію і визначення митних операцій європейських держав.

На думку Н. Осадчої потрібно створити певний механізм реалізації імпорту та експорту, який би дозволив створити позитивний графік торговельного балансу та включав би заходи щодо стимулювання експорту, а за необхідності – сповільнював імпорт. Глобалізаційні режими включають основні режими, регламентовані Митним кодексом ЄС у розділі спеціальних. До них доцільно включити: транзит; зберігання; тимчасове ввезення; переробку; вільні зони; реекспорт, реімпорт. До режимів, використання яких зумовлено необхідністю розвитку національної економіки, можна віднести ті режими, у яких країна має потребу для захисту своїх економічних інтересів. У цю групу можуть бути включені такі режими, як безмитна торгівля, знищення та руйнування, відмова на користь держави. Цей перелік може бути доповнений і розширений у разі виникнення необхідності.

Отже, важливим напрямом удосконалення правового регулювання митних відносин є адаптація українського законодавства до вимог ЄС, що пов'язано із впровадженням численних змін у митній сфері. До очікуваних результатів процесу адаптації належать: спрощення митних процедур і сприяння торгівлі; впровадження сучасних технологій митного контролю, спрощених процедур відпуску товарів і контролю після розмитнення; суттєве спрощення митних формальностей для підприємств із високим ступенем довіри; спрощення руху товарів між Україною та ЄС; приєднання України до Конвенції про єдиний режим транзиту.

*Щокіна Орина,
студентка КУП НАН України*

РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЇ В МИТНІЙ СФЕРІ В КРАЇНАХ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

Актуальність теми: на сьогоднішній день найпотужнішою організацією об'єднань світу є Північноамериканська асоціація вільної торгівлі НАФТА, країнами-учасницями якої є США, Канада та Мексика. НАФТА є найбільшим регіональним інтеграційним об'єднанням світу за величиною ВВП (майже 19 трлн. дол. на рік) і поступається лише ЄС за обсягами експортно-імпортних операцій. Тому розгляд такої теми на сам перед є поштовхом до розвитку всіх країн.

Мета тез: розглянути процес розвитку інтеграції в митній сфері в країнах Північної Америки та порівняти з ситуацією на сьогоднішній день.

Об'єктивною передумовою північноамериканської інтеграції слугували тривалі економічні зв'язки між країнами регіону, передусім між США та Канадою, які зумовили їх тісну взаємозалежність. Зокрема на початку 1990-х рр. майже 80% канадського експорту спрямовувалося до США, а 70% імпорту Канади становили американські товари. Розвиток торговельних відносин супроводжувався інтенсивним проникненням в канадську та мексиканську економіку транснаціональних корпорацій США.

Угода про вільну торгівлю (НАФТА) між урядами Сполучених Штатів Америки, Канади і Мексиканських Сполучених Штатів була підписана у 1992 р. і набула чинності у 1994 р. У 1993 р. були укладені додаткові угоди про співпрацю у сферах охорони навколишнього середовища та трудових відносин. Пізніше, у 2005 р., країни також підписали угоду «Партнерство щодо безпеки та процвітання Північної Америки». Угода про вільну торгівлю передбачала: скасування тарифів на більшість сільськогосподарської та промислової продукції протягом 10 років, гармонізацію нетарифних обмежень, лібералізацію взаємної торгівлі послугами, в тому числі фінансовими та банківськими, ліквідацію обмежень щодо взаємних інвестицій, надання національного режиму та режиму найбільшого сприяння 20 країнам-партнерам, створення механізму з вирішення спорів, проведення спільної політики у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

Для практичної реалізації угод була створена інституційна структура НАФТА, яка включала: Комісію з вільної торгівлі на рів-

ні міністрів і заступників міністрів торгівлі, Секретаріат із трьома національними секціями і шість комітетів: з торгівлі промисловими товарами, з торгівлі сільськогосподарською продукцією, із санітарного контролю, зі стандартів, з малого бізнесу, з фінансів. Також у рамках НАФТА діють робочі групи: з правил визначення країни походження товару, із субсидування сільського господарства, з торгівлі, з конкуренції та ін., а також двосторонні робочі групи: Мексика – США, Канада – Мексика.

Північноамериканська зона вільної торгівлі має ряд характерних особливостей:

- це єдине інтеграційне угруповання, що охоплює цілий континент;

- країни-члени НАФТА суттєво відрізняються за рівнем економічного розвитку (США – супердержава, Канада – промислово розвинена країна, Мексика – велика країна, що розвивається);

- лише НАФТА має яскраво виражений центр – США: основні торговельні та інвестиційні потоки спрямовані переважно від США і до США; канадсько-мексиканські торговельні та інвестиційні зв'язки залишаються відносно слабкими;

- НАФТА – це переважно економічний блок, який орієнтується на максимальну економічну відкритість та забезпечення високих та стійких темпів економічного зростання;

- для НАФТА характерна інтеграція „знизу”: інтеграційні процеси тут розвивались переважно на корпоративному та галузевому рівнях за рахунок великомасштабного переливу капіталу північноамериканських ТНК;

- НАФТА не має наднаціональних органів, рішення яких є обов'язковими для країн-учасниць, та має мінімальну кількість міждержавних спеціалізованих організацій з консультативними та рекомендаційними функціями;

- країни-члени НАФТА є водночас атлантичними і тихоокеанськими, вони майже однаково віддалені від Західної Європи та Азійсько-Тихоокеанського регіону, що дає можливість рівномірно розвивати економічні відносини з двома іншими світовими економічними центрами;

- усі країни-учасниці НАФТА є федераціями, на які регіональна інтеграція чинить суперечливий вплив: з одного боку, в країнах-учасницях починають виділятися і усвідомлювати свої специфічні інтереси субрегіони (у Канаді – це Онтаріо, Квебек, частково Альберта та Нью-Брансуїк), з іншого – вздовж спільних кордонів формується низка міжнародних економічних регіонів, які складаються, наприклад, з канадських провінцій та американських штатів.

Вступаючи до НАФТА, кожна з країн-учасниць переслідувала власні цілі та національні економічні інтереси.

Спільні цілі НАФТА, які враховували також інтереси кожної з країн-учасниць, були визначені в ст. 102 Угоди про вільну торгівлю: скасування бар'єрів у торгівлі і сприяння вільному руху товарів і послуг між країнами; встановлення справедливих умов конкуренції у рамках зони вільної торгівлі; значне збільшення можливостей для інвестицій у країнах-членах НАФТА; забезпечення необхідного і ефективного захисту прав інтелектуальної власності у кожній з країн-учасниць; ефективне виконання і використання даної угоди для врегулювання суперечок; встановлення рамок для майбутньої багатосторонньої регіональної співпраці з метою розширення і посилення переваги даної угоди.

Лібералізація торговельного режиму у зоні НАФТА здійснювалася в чотири етапи:

- на першому етапі (одразу при набранні угодою НАФТА чинності) США скасували 79% тарифів на канадський і 84% тарифів на мексиканський експорт (окрім нафти), Мексика відмінила 43% тарифних обмежень на американські і 41% тарифів на канадські товари;

- на другому етапі США і Канада ліквідували тарифи на 1200 видів товарів (включаючи продукцію автомобільної і текстильної промисловості), Мексика зняла обмеження на 2500 товарів, що становили 20% експорту США і Канади;

- на третьому етапі, у 2004 р., були скасовані тарифні обмеження на мексиканський нафтовий експорт, у свою чергу, Мексика зобов'язалася зняти тарифи з 48% американського і канадського експорту;

- четвертий етап передбачав усунення тарифних обмежень на «особливо чутливі» сільськогосподарські товари (зерно, порошкове молоко, квасоллю та ін.).

Отже, в результаті можемо дійти висновку, що інтеграція передбачає об'єднання держав з метою досягнення більш високих економічних результатів, налагодження відносин з сусідами або ж власної та світової безпеки. Процес інтеграції розподіляється на етапи взаємовигідної торгівлі і до повної інтеграції, що передбачає взаємодію на всіх рівнях: економічному, суспільному політичному тощо.

СЕКЦІЯ «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ»

Секція 2.1. Фундаментальні категорії та закони економічної теорії

УДК 316.34

Мудрак Руслан,
д.е.н., професор,
завідувач кафедри економіки,
Уманський національний університет садівництва
ORCID: 0000-0003-1189-5463

Костюк Віра,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки,
Уманський національний університет садівництва

НЕРІВНІСТЬ ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ ВИКЛИК СЬОГОДЕННЯ

В сучасному світі при загальному рості ВВП та ВВП на душу населення відбувається посилення соціально-економічної нерівності, що не обминуло ні багаті, ні бідні країни. В багатьох випадках створюється враження, що економіка працює набагато краще, ніж це відчують громадяни. Соціальне становище багатьох людей не лише не покращується, а й погіршується, росте бідність, появляються види нерівності нового типу, насамперед, в доступі до сучасних соціальних благ. У МВФ вказують, що нерівність доходів погіршилась за останні 3 десятиліття, особливо у розвинених та великих економіках, що розвиваються. Відповідно до звіту МВФ, минулого року 95 млн людей опустились за межу екстремальної бідності [1]. Хоч найбільш наочним проявом економічної нерівності є нерівність за доходами, проте вона може спричиняти (і зазвичай спричиняє) нерівність доступу до якісного медичного обслуговування, до реалізації свого основного права – права на здоров'я, до освіти, культури, занять спортом та інше. І той, хто опиняється на крайній нижній межі нерівності – поповнює ряди бідних даного суспільства. Більшість бідних знаходяться в полоні порочного кола. Низький рівень доходів населення породжує замкнуте коло бідності, оскільки він є причиною недостатнього рівня заощаджень та інвестицій, а це, в свою чергу, зумовлює низькі тем-

пи нагромадження капіталу, низьку продуктивність праці, і знову – низький рівень доходів.

Проблема соціальної нерівності потребує комплексного й усебічного осмислення, передусім із погляду економічної науки, що фіксує чіткими кількісними методами реальний стан майнового розшарування й оцінює ймовірність його подальшої динаміки. Головна проблема капіталізму – зростання нерівності. За даними опитування, проведеного агентством Harris, 40% американців сказали, що хотіли б жити не в капіталістичній, а в соціалістичній державі. Серед жінок віком 18–55 років ця цифра сягає 55% [2].

Понад те, окрім нерівності майнової, ХХІ століття зумовило й продовжує зумовлювати нові форми соціальної нерівності, наприклад, у сфері охорони здоров'я. Це яскраво демонструє COVID-19. Також інформаційна революція породила нерівність цифрову, яка різко обмежує практично всі значущі життєві шанси для людей, відірваних від віртуальної реальності, інформаційних масивів і потоків, що дають змогу користуватися певними медичними благами сучасної цивілізації. Це особливо важливо з огляду на «нові потреби» ХХІ століття, такі як доступ до інтернету, який допомагає нам скористатися перевагами онлайн-освіти, онлайн-медицини та можливості дистанційної роботи з дому.

Можна вказати й на низку інших форм соціальної нерівності, але всі вони разом утворюють складне, багатовимірне поле різних життєвих шансів, різних можливостей, які поляризують долі груп та індивідів, протиставляють їх один одному, зіштовхують у реальних і потенційних конфліктах.

Давоський форум провідних вчених-економістів, політиків і бізнесменів визначив на сьогодні три головні проблеми, що стоять перед сучасними суспільствами:

- ковід-19 і охорона здоров'я;
- бідність і нерівність як окремих країн так і всередині кожної країни;
- кліматичні зміни.

Чим менша нерівність розподілу доходів, тим вищий добробут нації. Добробут не можна вимірювати лише фінансовими категоріями, необхідно також враховувати умови життя.

У 2020 році може знизитись уперше з часу запровадження у 1990 році рівень людського розвитку у країнах світу, що вимірюється на основі показників у сфері освіти, охорони здоров'я та рівня життя. За ці останні 30 років у світі відбулося чимало криз, включаючи глобальну фінансову кризу 2007–2009 рр. Кожна з них завдала сильного удару по людському розвитку, але в цілому з року в рік можна було спостерігати приріст показників у сфері розвитку в усьому світі. А на сьогодні занепад у ключових сферах людського

розвитку спостерігається у більшості країн – як у бідних, так і в заможних – у всіх без винятку частинах світу. Це пов'язано з пандемією COVID-19. Спалах коронавірусної інфекції COVID-19 (пневмонія нового типу) почався наприкінці грудня 2019 року. 3 січня 2020 року ВООЗ визнала спалах нового коронавірусу надзвичайною ситуацією в області громадської охорони здоров'я, що має міжнародне значення, а з 11 лютого 2020 року захворювання отримало назву нової коронавірусної пневмонії – COVID-19.

Загальна кількість людських втрат через пандемію COVID-19 перевищила на середину березня 2021 року 2667 тис. людей, натомисть глобальні показники доходів на душу населення в 2020 році, як прогнозується, зменшаться на 4% [3].

Нерівність, яка посилюється через пандемію коронавірусу, може призвести до поляризації, ерозії довіри до урядів та соціальних заворушень. Це ускладнює прийняття здорової економічної політики та створює ризики для макроекономічної стабільності та функціонування суспільства. Пандемія послаблює державні бюджети, і багатьом країнам будуть потрібні додаткові доходи, їм також доведеться витрачати кошти ефективніше. *За підрахунками МВФ, для допомоги у відновленні світової економіки внаслідок пандемії необхідні 650 мільярдів доларів.*

Пошук шляхів боротьби з нерівністю підводить до необхідності осмислення всіх сучасних проблем цивілізації. Рішучі, орієнтовані на забезпечення рівності кроки можуть допомогти економікам і суспільствам згуртуватися, пом'якшуючи серйозні наслідки пандемії COVID-19. ООН пропонує п'ять пріоритетних напрямків діяльності для подолання кризи: захист сфери охорони здоров'я; підвищення рівня соціального захисту населення; збереження робочих місць та допомога малому і середньому бізнесу, а також працівникам неформального сектору економіки; забезпечення роботи макроекономічної політики задля блага усіх; сприяння миру, доброму врядуванню й довірі задля зміцнення соціальної згуртованості.

Насамперед, необхідно розглянути кроки для подолання зростаючої нерівності, включно з реформуванням податкової політики та зміцненням соціальних служб, таких як системи охорона здоров'я, освіти, доступ до інтернету. Наприклад, за підрахунками ПРООН, на забезпечення всіх людей у країнах з низьким і середнім рівнем доходу доступним інтернетом, достатньо витратити лише 1% коштів, які світова спільнота планує виділити на подолання наслідків COVID-19.

Проте ці реформи не дешеві. В МВФ підраховали, що 121 країні, які розвиваються, знадобиться три трильйони доларів, щоб забезпечити базові послуги. Поліпшити ситуацію з нерівністю

допоможуть цифрові технології, відкриті кордони і мультикультуралізм. Як наслідок, буде з'являтися більше компаній, які ростуть завдяки виручці, одержаній за кордоном.

Важливим є вливання Сполученими Штатами трильйонів доларів на відновлення національної економіки, що в кінцевому рахунку допомагає цілому світу, однак для стійкого глобального прогресу потрібно забезпечити рівні шанси відновлення для всіх країн.

Для того, щоб громадяни і цілі суспільства надалі не залишались поза увагою світової спільноти і її лідерів, необхідно включати питання рівності до набору політичних інструментів урядів кожної країни.

Список використаних джерел:

1. МВФ попереджає про можливі протести через зростання нерівності, викликаной пандемією <https://www.epravda.com.ua/news/2021/04/2/672605/>
2. Давос-2020: що обговорювали наймогутніші люди світу і чим здивувала Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/01/24/656210/>
3. Коронавірус COVID-19: загальна статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/>

Секція 2.2. Концепція розвитку галузей народного господарства

УДК 338.43:633.1

Боднар Ольга,
*доктор економічних наук, старший науковий
співробітник, професор кафедри
маркетингу та управління бізнесом
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
ORCID: 0000-0002-4188-2965*

СТАБІЛІЗАЦІЯ РИНКУ ЗЕРНА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ: ДОСВІД УКРАЇНИ

Стабільність внутрішнього ринку зерна в кризових умовах є одним з важливих завдань урядів багатьох країн. Причиною є те, що загострюється проблема продовольчого забезпечення населення, доступності та достатності основних продуктів харчування. При цьому питання стабільності ринків в більшості випадків розглядається через цінову волатильність. Слід зазначити, що мінливість ринкових цін є невід'ємною частиною нормального функціо-

нування ринку, але, якщо зміни цінової динаміки є непередбачуваними і значними, відбувається дестабілізація ринку, та виникають негативні наслідки для всіх ланок продовольчого ланцюга створення вартості.

Як свідчить досвід, в період найбільшої волатильності цін на продукцію зернових культур, зокрема в 2007–2008 рр., уряди деяких країн задіяли обмежувальні заходи щодо експорту зернових, особливо пшениці, щоб уникнути зростання внутрішніх цін на продовольство. Наприклад, в Україні в 2006/07 МР, 2007/08 МР і 2010/11 МР були введено квотування експорту пшениці, жита, кукурудзи і ячменю, а в 2011/12 МР – експортні мита на ці культури. Більш детальна хронологія і аналіз наслідків введення експортних обмежень на ринках зернових України представлені в дослідженнях ФАО та Інституту економічних досліджень і політичних консультацій в Україні [2–3].

В цілому такі заходи вплинули на динаміку внутрішніх цін на досліджувані види продукції, волатильність яких була значно нижче в порівнянні з тенденціями на зовнішньому ринку. Однак обмеження експорту призвели до суттєвих збитків сільськогосподарських виробників. Також доведено, що в цілому колективне застосування таких заходів країнами-експортерами зернової продукції як інструменту політики стабілізації навпаки привели до дестабілізації міжнародних ринків і посилення цінової волатильності [1].

Подібні обмеження експорту продукції зернових культур були введені окремими країнами експортерами в період кризи, пов'язаної з пандемією COVID в другій половині 2019/20 МР, в результаті підвищення волатильності внаслідок зростання цін на внутрішніх ринках. Наприклад, уряди Російської Федерації і Казахстану для гарантування необхідного обсягу зерна на внутрішньому ринку і попередження різкого зростання цін на ринку соціально-значимих продуктів харчування ввели кількісні обмеження на експорт ряду зернових культур і продуктів їх переробки [8–9].

З огляду на досвід 2007–2008 і 2011 рр., Україна не вводила кількісних обмежень на вивезення продукції зернових культур в цей період, оскільки їх введення суперечить зобов'язанням взятим при вступі до СОТ. Також Україна приєдналася до Спільної заяви членів СОТ щодо забезпечення відкритої і передбачуваної торгівлі сільськогосподарською продукцією і продовольством під час пандемії. Таким чином, була зайнята позиція не вводити невиправдані обмеження експорту, які можуть дестабілізувати формування глобальних ланцюгів поставок продовольства.

Починаючи з 2012 року, Україна має досвід узгодження процесів формування національної політики в сільському господарстві та торгівлі через підписання Меморандуму між Міністерством еко-

номічного розвитку, торгівлі та сільського господарства з одного боку і учасниками зернового ринку з іншого. Цим документом уряд і бізнес узгоджують граничні обсяги експорту пшениці, кукурудзи, ячменю. Слід зазначити, що такі домовленості є добровільними. Це дає можливість державі уникнути прийняття офіційних рішень про обмеження обсягів вивезення продукції за межі країни, таких як заборони, експортні квоти або мита. Як показує досвід, в Меморандум можуть вноситися зміни протягом усього маркетингового періоду. Якщо, наприклад, результати постійного моніторингу ринкових цін і запасів зерна, оцінка прогнозного балансу попиту і пропозиції свідчать про можливість підвищення обсягів експорту, їх гранична межа переглядається. При цьому також враховується думка представників борошномельної промисловості і сектора тваринництва.

В кінці березня 2020 року в зв'язку з дестабілізацією ринку через пандемію, після ретельного моніторингу ринку зерна, було підписано черговий Меморандум (попередній – в жовтні 2019 р.), якими було погоджено максимальний (індикативний) обсяг експорту пшениці в 2019/20 МГ – 20,2 млн тонн. Слід зазначити, що цей рівень був навіть вище, ніж жовтневі прогнози. Підписантами в 2020 році були Американська торгова палата в Україні, Українська зернова асоціація, Європейська бізнес асоціація, GAFTA, ГС “Всеукраїнський аграрний форум”, ГС “Борошномели України”, які об'єднують більшість експортерів зерна на ринку України. Таким чином, цей механізм дає можливість через взаємодію держави та учасників ринку забезпечувати його стабільність і вживати необхідних заходів для гарантування продовольчої безпеки.

Результати аналізу волатильності цін на окремі види продукції зернових культур в січні-червні 2020 р. свідчать, що в Україні розмах коливання цін на пшеницю і кукурудзу був значно нижче, ніж в Росії і Казахстані, де були введені обмежувальні заходи при експорті.

Таким чином, найбільш прийнятними заходами, які створюють умови для зменшення волатильності цін на продукцію зернових є постійний і ретельний моніторинг запасів цієї продукції в розрізі якісних характеристик (наприклад, пшениця по класах), а також складання оперативних балансів попиту і пропозиції для більш об'єктивної оцінки та гнучкого прийняття рішень щодо введення регуляторних заходів. Крім того, значний вплив має створення ефективного двостороннього діалогу між державою та бізнесом, який забезпечує взаєморозуміння і узгодженість дій на ринках, як це має місце при підписанні Меморандуму між Міністерством економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства і учасниками зернового ринку України.

Список використаних джерел:

1. Martin, W. and Anderson, K. 2012. Export Restrictions and Price Insulation during Commodity Price Booms. The World Bank Development Research Group Agriculture and Rural Development Team. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/3409/WPS5645.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Кобута, И., Сикачина, А., Жигadlo, В. 2012. Экономика экспорта пшеницы в Украине. ФАО. Региональное бюро по Европе и Центральной Азии. URL: http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/reu/europe/documents/PS/Ukraine_wheat_2012_ru.pdf
3. Крамон, С., Райзер, М. 2006. Квоти на экспорт зерна в Украине: недіючі, неефективні та непрозорі. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/Agriculture_dialogue/2006/AgP_P10_ukr.pdf
4. Постановление Правительства Российской Федерации от 31 марта 2020 года № 385 «О введении временного количественного ограничения на вывоз зерновых культур за пределы территории Российской Федерации в государства, не являющиеся членами Евразийского экономического союза». URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_349218/
5. Приказ Министра сельского хозяйства Республики Казахстан от 2 апреля 2020 года № 111 «О некоторых вопросах вывоза отдельных товаров с территории Республики Казахстан». URL: https://online.zakon.kz/m/Document/?doc_id=39670123

УДК 65.338.4/68:63

Ганущак Тетяна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки та фінансів підприємства,

доцент Київського національного торговельно-економічного

університету

ORCID: 0000-0002-7391-3308

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Останніми роками все більше піднімається питання екологізації харчової промисловості в процесі розвитку підприємницької діяльності. Пандемія, яка застала нас зненацька і перевернула нашу свідомість, змусила замислитися над питанням здоров'я, а відтак, і екологічного напрямку харчової промисловості. Безумовно, якість харчових продуктів залежить від відсутності у їх складі шкідливих речовин. Використання екологізації виробництва має сприяти екологічно чистому виробництву та призвести до розвитку економічної безпеки підприємства, зростання економіки.

Кількість викидів в атмосферне повітря в 2019 році у порівнянні з 2018 роком в Україні зросла на 3%. [1]

На думку Коваленка Н.П., Шерстюк О.Л., основними напрямками організації ефективного техногенного ресурсного циклу на підприємствах харчової промисловості є: досягнення найбільшого виходу цільового продукту за мінімальних витрат сировини, енергії та допоміжних матеріалів; виготовлення високоякісної екологічно безпечної харчової продукції; мінімальне утворення неутілізованих відходів; забезпечення мінімальних викидів забруднень в атмосферне повітря і скидів зі стічними водами. [2]

В кожній країні своя законодавча база та свої особливості впровадження і забезпечення екологізації в Україні є:

Законодавчою базою екологізації в Україні є:

Податковий кодекс України [3], відповідно до якого регулюється екологічний податок в Україні, тобто порядок обчислення, порядок подання податкової звітності та сплати податку. Відповідно до кодексу сплата екологічного податку розподіляється таким чином: 45% надходить до загального фонду державного бюджету, а 55% до спеціального фонду місцевих бюджетів.

Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [4], який регламентує діяльність на ринку харчових продуктів.

Поглянемо на законодавчу базу розвинених країн світу. Зокрема, США має не дуже розвинену систему вимог законодавства щодо екологізації харчової промисловості. Причиною є максимальна свобода підприємництва й мінімальне втручання держави в цю сферу та ще й своє правове регулювання у кожному штаті. У Швейцарії задля екологізації виробництва продуктів харчування популяризується програма використання місцевих продуктів регіону – для зменшення викидів, необхідних для доставки продуктів з іншої місцевості. [5, с. 102]

Важливим принципом на підприємствах України є дотримання екологізації виробництва, особливо останніми роками, з постійним зростанням забруднення навколишнього середовища. Вплив викидів забруднюючих речовин на забруднення атмосферного повітря від стаціонарних джерел забруднення у розрізі видів економічної діяльності, відбувався в 2019 році у різному співвідношенні, зокрема: добувна промисловість і розроблення кар'єрів 88,46%; переробна промисловість 6,97%; сільське, лісове та рибне господарство 1,35%; будівництво 0,04%; інші види економічної діяльності 1,65%. [1] Тобто, харчова промисловість займає 1,35% від загальних викидів в атмосферне повітря за відповідний період.

Найбільшими компаніями у всьому світі, які ведуть «зелений бізнес» у виробництві харчової промисловості є: Unilever – британсько-нідерландська компанія по виробництву харчових продуктів (зменшення використання енергії та води) та Nestlé – швейцар-

ська транснаціональна корпорація (виробник екологічночисті про-дукції дитячого харчування). [6] Загальновідомі провідні міжна-родні компанії Nestlé та Unilever, які спільно працюють над пере-ходом до більш стійкого світу та сприяють сталому розвитку, ста-ють більш успішними.

Отже, ланцюг харчування ускладнився із збільшенням доходу середньостатистичного населення. Населення з низьким рівнем доходу їсть те, що може собі дозволити. Коли населення стає заможнішим, критерії вибору їжі зростають, і на вибір їжі дедалі більше впливають такі фактори, як безпека харчових продуктів, хороший смак, тривалий термін зберігання. Розвиток екологізації харчової промисловості може стати новою концепцією для вирі-шення викликів на майбутнє. Це дасть можливість: захистити як навколишнє середовище, так і споживачів; посилити конкуренцію галузі економіки; сприятиме інноваційному прогресу; підвищить економічний потенціал країни. На забруднення навколишнього середовища підприємствами впливають наступні фактори, а саме: застаріла технологія виробництва і обладнання, висока матеріало-місткість, відсутність належних очисних пристроїв.

Можемо зробити наступні пропозиції: необхідно формувати механізм державного управління у сфері впровадження систем екологічних інновацій в харчовій промисловості України; потрібно зробити децентралізацію у перерозподілі доходів від екологічного податку у напрямку збільшення до спеціального фонду місцевих бюджетів; кошти, які будуть надходити до місцевого бюджету, цілеспрямовано використовувати на екологізацію у містах; ство-рювати об'єднання по розробленню питань екологізації харчової промисловості із залученням молоді; об'єднуватися підприєм-ствам харчової промисловості для прийняття ефективніших біз-нес-рішень у найскладніших питаннях стійкості; підвищувати scho-ронність даних щодо виробничо-господарських процесів, але це вимагає від підприємств більшої пильності на шляху до захисту інформації і потребує додаткових витрат; необхідно ретельно під-бирати персонал; особливо важливі роботи здійснювати однією особою; удосконалювати законодавство в Індустрії 4.0; здійснюва-ти імплементацію зарубіжного досвіду в площині екологізації хар-чової промисловості у напрямку зростання економічної безпеки підприємства.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 21.04.2021).
2. Екологізація харчової промисловості як запорука збереження фізичного здо-ров'я нації URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream> (дата звернення 21.04.2021).

3. Податковий кодекс України URL: <http://sfs.gov.ua/nk/rozdil-viii—ekologichniy-poda/> (дата звернення 26.04.2021).

4. Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 21.04.2021).

5. Льїна О.В. Світовий досвід у сфері правового регулювання екологізації підприємств харчової промисловості: історія та перспективи впровадження в Україні, 2016. № 4 (63), С. 99–103.

6. 10 global companies that are environmentally friendly URL: <https://www.virgin.com/virgin-unite/latest/10-global-companies-that-are-environmentally-friendly> (дата звернення 27.03.2021).

УДК 339:656.6

Коваленко Юлія,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності підприємств
Національного авіаційного університету,*

Оксенюк Маргарита,
аспірантка Київського університету ринкових відносин

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується інтенсифікацією процесів підвищення ефективності виробничої структури, розвитку внутрішнього ринку та експортної діяльності, перебіг яких має відбуватися з огляду на стратегію інноваційної конкурентоспроможності країн світової спільноти. Виробничо-економічні трансформації найефективніше відбуваються в результаті реалізації інноваційної моделі розвитку національного господарства. Інноваційна система, що є складовою економічного середовища, у широкому розумінні формується під впливом численної кількості чинників, зокрема: території, наявності природних і трудових ресурсів, особливостей історичного розвитку інститутів держави й форм підприємницької діяльності, специфіки та інтенсивності участі у зовнішньоекономічній діяльності, інфраструктурної специфіки [1].

Інтенсивний розвиток зовнішньоекономічної взаємодії в сучасному форматі реалізації співпраці між країнами світу, регіонами, в межах кожного з них стає неможливим без належного забезпечення

раціонального перебігу всіх запланованих процесів. В цьому зв'язку особлива роль відведена транспорту, який виконує інфраструктурну роль в світовому господарстві в цілому та в економічному розвитку окремих країн, слугує матеріально-економічною базою міжнародного співробітництва. Разом з тим, першочергове значення транспорту в господарстві країни визначається тим, що завдяки йому структурується простір, що, в свою чергу, вимагає побудови ефективних ланцюгів забезпечення ефективної взаємодії між структурними одиницями. Це зумовлює необхідність використання логістичних прийомів з метою організації раціональної активності.

Для України розвиток транспортно-логістичних систем є важливою складовою розвитку національної економіки. Але сучасний етап цивілізаційного розвитку вимагає не лише забезпечення функціонування всіх складових структури національних господарств країн світу. Більше того, з метою утримання конкурентних позицій на світовому ринку держави змушені шукати та активно застосовувати інноваційні підходи до реалізації різновекторних торговельно-виробничих, фінансово-економічних та інших ініціатив. Йдеться про те, що створення в Україні соціально орієнтованої та внутрішньо збалансованої національної економіки, що може інтегруватися в систему міжнародного поділу праці та посісти відповідне місце серед розвинених країн світу як активний суб'єкт зовнішньоекономічної взаємодії стає можливим лише за умов впровадження обґрунтованої державної політики структурної переорієнтації економіки, що має інноваційно-інвестиційну неоіндустріальну спрямованість. А, отже, всі галузі господарювання, в тому числі транспортне забезпечення господарської діяльності на національному, регіональному, інтеграційному рівнях, має здійснюватися з урахуванням необхідності застосування нових технологій та інноваційних підходів.

Специфіка розвитку транспортно-логістичних систем залежить значною мірою від виду транспорту та специфіки його розвитку в країні. В Україні на перевезення водним транспортом припадає близько 0,4 % транспортувань. Не зважаючи на низьку частку у загальному обсязі водний транспорт є важливою складовою інфраструктурно-економічного розвитку України. Морський транспортний комплекс України є багатофункціональною структурою, що задовольняє потреби національної економіки у транспортному забезпеченні. Морські порти є складовою частиною транспортної і виробничої інфраструктури держави з огляду на їх розташування на напрямках міжнародних транспортних коридорів.

Слід зауважити, що в Україні наразі спостерігається зростання попиту на перевезення внутрішнім водним транспортом. Вантажовласники в умовах економічної нестабільності, зростання цін на

пальне, намагаються скоротити транспортні витрати та покращити логістику перевезень, зокрема, за рахунок використання річкового транспорту. Внутрішній водний транспорт вже в найближчій перспективі може відновити втрачені позиції і скласти серйозну конкуренцію залізничному та автомобільному транспорту. Слід також зауважити, що сучасний річковий транспорт є найбільш екологічним, що значно підвищує його конкурентоспроможність з огляду на тенденцію до екологізації світового господарства та впровадження відповідних стандартів.

Суттєвий вплив на розвиток транспортно-логістичних систем здійснює ситуація із пандемією COVID-19. В наслідок цього обсяги вантажних перевезень значно знизились в 2020 році. Така ситуація вимагає в тому числі розробки інноваційних підходів до розвитку транспортно-логістичних систем, орієнтованих на сучасну ситуацію і здатних протистояти негативним зовнішнім викликам. Зокрема, вони мають бути пов'язані з використанням інформаційно-інноваційних можливостей сучасного світу.

У Національній транспортній стратегії України на період до 2030 року водному транспорту та інноваційним аспектам його розвитку відведена важлива роль [2]. Йдеться, насамперед, про створення Морського «єдиного вікна» в усіх українських портах (інформаційної системи, що дасть можливість впорядковано збирати і аналізувати дані про судна); оптимізацію тарифів на перевезення; створення сприятливих логістичних умов; збільшення обсягів перевезень вантажів Дніпром та іншими річками до 50 млн. тон на рік; збільшення частки вантажів, які обслуговують українські порти, у чорноморському басейні до 30% [3]. Це стане можливим за рахунок реалізації наступних напрямів. По-перше, створення конкурентоспроможної та ефективної транспортної системи, що передбачає заходи з підсилення інституційної спроможності органів виконавчої влади в транспортній галузі; із забезпечення розвитку транспортної інфраструктури відповідно до стандартів ЄС, зменшення транспортних витрат та збільшення ефективності транспорту; підвищення ефективності внутрішніх логістичних операцій вантажного транспорту, вдосконалення відповідної інфраструктури, а також її поєднання з міжнародною та Транс'європейською транспортною мережею (TEN-T). По-друге, інноваційний розвиток транспортної галузі та глобальні інвестиційні проекти, зокрема, у галузі водного транспорту. По-третє, створення безпечного для суспільства, екологічно чистого та енергоефективного транспорту. По-четверте, забезпечення безперешкодної мобільності та міжрегіональної інтеграції. По-п'яте, застосування інноваційних методів організації логістичної діяльності в галузі водного транспорту.

В цілому для водного господарства застосування новітніх транспортно-логістичних проєктів є необхідною умовою подальшого функціонування в умовах постійно змінюваного зовнішнього середовища. В Україні ця галузь має потужний потенціал, і саме ефективна транспортна логістика є раціональним підґрунтям для його реалізації.

Список використаних джерел:

1. Денисенко М.П., Михайлова Л.І., Грищенко І.М., Гречан А.П. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід : монографія. Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. 1050 с.
2. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 № 43-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#n13>
3. Обсяг перевезених вантажів за видами транспорту. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/tr/tr_rik/tr_rik_u/kp_pas_vt_u.htm

УДК 338.2

Кожемякіна Світлана,
доктор економічних наук,
професор кафедри управління,
Київський університет імені Бориса Грінченка
ORCID: 0000-0002-1314-0841

НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В ОСВІТІ

Наукове обґрунтування сутності та необхідності розвитку державно-приватного партнерства приводиться у працях таких відомих вчених, як В. Андрущенко, Н. Балабанова, Н. Бондарчук, В. Варнавська, О. Грішнова, Т. Дерев'ягіна, Т. Єфіменко, Є. Черевіков, Г. Задорожний, А. Колот, Ю. Семенець, А. Федулін. Незважаючи на численні дослідження проблем розвитку державно-приватного партнерства, механізми взаємодії держави і бізнесу в освіті залишаються недостатньо вивченими.

До основних переваг державно-приватного партнерства (ДПП) належать фінансові вигоди для органів державної влади та органів місцевого самоврядування, соціально-економічні вигоди для територіальної громади, а також політичні переваги. Окремі рентабельні проєкти ДПП можуть виступати джерелом надходження нових фінансових ресурсів завдяки розподілу прибутку між приватним оператором (партнером) та органами влади. Таким чином, проєкт може реалізовуватись, не створюючи тягара для бюджету, а вивіль-

нені бюджетні ресурси можуть спрямовуватись на інші цілі, такі як охорона здоров'я, освіта та інші соціальні проекти. Прискорена реалізація проектів дозволить швидше отримати ефект для громади від впровадження нових послуг чи підвищення якості існуючих та сприятиме збільшенню приватних інвестицій та економічному розвитку регіону. ДПП змінює роль уповноважених органів державної влади чи органу місцевого самоврядування з органу, який володіє та експлуатує, в орган, який адмініструє і контролює. Це дозволяє органам влади державного/місцевого бюджету, у т.ч. витрати людських ресурсів на надання цих послуг.

За даними центральних та місцевих органів виконавчої влади в Україні станом на 01.01.2017 року на засадах ДПП було реалізовано 186 проектів¹ (укладено 153 договорів концесії, 32 договори про спільну діяльність, 1 договір державно-приватного партнерства). 13. Понад 60% проектів ДПП від загальної кількості було реалізовано в сфері оброблення відходів, 20% у сфері збору, очищення та розподілення води, понад 8% в сфері інфраструктури та понад 3% в сфері виробництва, транспортування і постачання тепла [1].

Державно-приватне партнерство (ДПП) в Україні має стати каталізатором активності, тим аттрактором (за термінологією теорії синергізму) утворення партнерських структур, що сприятиме інвестуванню соціального сектору. У рамках виконання Плану дій щодо поглиблення співробітництва між Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та Урядом України, розробленого з метою реалізації заходів, передбачених Меморандумом про взаєморозуміння між Організацією економічного співробітництва та розвитку і Урядом України щодо поглиблення співробітництва від 07.10.2014, здійснюються заходи щодо приєднання України до Декларації ОЕСР про міжнародне інвестування та багатонаціональні підприємства. Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.03.2017р. № 130-р схвалено проект Угоди (у формі обміну листами) між Урядом України та Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо приєднання до Декларації про міжнародні інвестиції і багатонаціональні підприємства, відповідних Рекомендацій та процедурних Рішень Ради Організації економічного співробітництва та розвитку.

У 2017 р. Міністерством економічного розвитку і торгівлі України було підписано Угоду (у формі обміну листами) між Урядом України та Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо приєднання до Декларації про міжнародні інвестиції і багатонаціональні підприємства. Приєднання України до Декларації ОЕСР про міжнародні інвестиції і багатонаціональні підприємства та набуття членства в Інвестиційному комітеті ОЕСР надасть

такі суттєві переваги для країни і державному сектору в тому числі, а саме: свідчитиме про запровадження Україною міжнародних стандартів здійснення інвестиційної діяльності; сприятиме залученню прямих іноземних інвестицій шляхом усунення обмежень щодо секторів, в яких іноземне інвестування заборонено; сприятиме поліпшенню конкурентного середовища та впливу на впровадження та розповсюдження інновацій; сприятиме реалізації принципів та стандартів соціальної відповідальності бізнесу згідно з керівними принципами ОЕСР щодо ведення відповідального бізнесу [2].

Для розвитку державно-приватного партнерства в освіті, необхідно: врегулювання застосування законодавчих норм, які регламентують діяльність державно-приватного партнерства (ДПП); розробка та впровадження концепції реалізації проектів ДПП; визначення секторів системи освіти і науки, які мають найвищий потенціал до реалізації проекту ДПП, а також найбільше потребують інноваційно-інвестиційних ресурсів; визначення можливості створення різних форм ДПП – договірних, інституційних та суспільної взаємодії; запровадження типових договорів ДПП; розробка методичних рекомендацій щодо вибору та використання різних фінансових моделей реалізації проектів ДПП, прийнятних для освіти і науки; узгодження практики бюджетного планування з механізмом надання державної підтримки за договорами ДПП, з подальшим їх урахуванням у процесі середньострокового бюджетного планування і соціально-економічного прогнозування; відображення загальних напрямів і сфери ДПП, види і обсяги освітніх послуг, які будуть надаватися у вигляді ДПП, передбачувані форми партнерств; пріоритетність інтересів держави, ефективний розподіл ризиків між сторонами, політична підтримка держави, партнерський, рівноправний і транспарентний характер відносин; економічна (соціальна) ефективність реалізації проектів ДПП [2, с. 87].

Ми згодні з думкою, що головним ефектом від реалізації ДПП у сфері вищої освіти є: зростання якості освітніх послуг; підвищення ефективності процесу апробації професійних компетенцій студентів під час учбової, виробничої та переддипломної практик; підвищення рівня затребуваності випускників закладів вищої освіти бізнес-структурами; розвиток їх інноваційної діяльності; комерціалізація результатів НДДКР, які виконуються закладами вищої освіти. Для приватного бізнесу – підвищення якості трудових ресурсів; зростання інноваційної активності бізнесу на основі формування та розвитку стійких довготривалих зв'язків із закладами у системі “наука-виробництво”; забезпечення доступу бізнесу до результатів наукових досліджень та дослідно-конструкторських розробок, які виконуються у державному секторі вищої освіти;

використання інфраструктури інноваційної діяльності, яка є у наявності ЗВО з метою реалізації завдань інноваційного оновлення бізнесу [3, с. 87].

Список використаних джерел

1. Державно-приватне партнерство як механізм реалізації нової регіональної політики: можливості застосування та практичні аспекти підготовки і впровадження інвестиційних проєктів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://rdpa.regionet.org.ua>
2. Реформа освіти в Україні: інформаційно-аналітичне забезпечення. І міжнародна науково-практична конференція 29 листопада 2017 року. Київ. ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2017. С. 85–87 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2018/02/Conf.pdf>
3. Бондарчук Н.В. Роль державно-приватного партнерства у розвитку системи вищої освіти. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 8. С. 98.
4. Семенець Ю. Партнерство бізнесу, держави та університетів як стратегічний ресурс інноваційного розвитку України (фахове видання). Ефективна економіка. 2016. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4798>
5. Державно-приватне партнерство в системі регулювання економіки: монографія / [Єфименко Т.І., Черевиков Є.Л., Павлюк К.В. та ін.]; за заг. ред. чл.-кор. НАНУ Т.І. Єфименко; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. К., 2012. 372 с.

УДК 352.075

Левківський Іван,
аспірант, ВНЗ “Київський університет ринкових відносин”

СИСТЕМА МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Реформа децентралізації та адміністративно-територіального устрою України має на меті в кінцевому результаті виробити ефективніші механізми системи міжбюджетних відносин на рівні державного бюджету й бюджетів об'єднаних територіальних громад.

Система міжбюджетних відносин в Україні містить такі форми:

- міжбюджетні трансферти;
- бюджетні позики (короткотермінові запозичення для покриття тимчасових касових розривів через порушення ритмічності виконання дохідної частини бюджету та обов'язковості проведення витрат з місцевого бюджету у встановлені терміни);
- запозичення до державного бюджету для покриття витрат фінансування інвестиційних проєктів за рахунок фінансових ресурсів іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій. Тобто, під міжбюджетними від-

носіями розуміють систему економічних відносин між суб'єктами бюджетного процесу (органами управління різного рівня) з приводу розмежування повноважень, видаткових зобов'язань і дохідних джерел у цілях забезпечення фінансової підтримки регіонів [4, с. 25].

Відповідно існує необхідність удосконалення міжбюджетних відносин, зокрема перерахування коштів міжбюджетних трансфертів, на місцевому рівні – на рівні районів і сіл, селищ, міст районного підпорядкування.

Метою бюджетного регулювання є встановлення чітких правил визначення обсягу фінансових ресурсів, порядку їх розрахунків, шляхів переміщення фінансових потоків між бюджетами для досягнення їх збалансованості. У процесах бюджетного регулювання необхідно розрізняти два підходи: вертикальне та горизонтальне бюджетне регулювання. Вертикальне бюджетне регулювання – це надання необхідних джерел доходів для бюджетів різних рівнів відповідно до чинного порядку розмежування повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування та органами самоврядування, що діють у державі, для покриття витрат, необхідних для здійснення цих повноважень. Горизонтальне вирівнювання бюджету має на меті усунення бюджетних дисбалансів за територіальним критерієм і полягає у фінансовому вирівнюванні бюджетів окремих міських, сільських, селищних бюджетів та бюджетів об'єднаних територіальних громад.

Для здійснення бюджетного регулювання використовуються такі методи:

- метод відсоткових відрахувань від загальнодержавних податків і зборів, які надходять до місцевого бюджету;
- надання прямого фінансування в обсязі певної суми за цільовим використанням у вигляді міжбюджетних трансфертів.

Вирівнювання бюджету має на меті забезпечити рівність в отриманні суб'єктами господарювання різних адміністративних утворень однакової кількості гарантованих державою суспільних благ при певному рівні податкового навантаження [1].

Для формування системи міжбюджетних відносин застосовується формульний підхід, зокрема [2, с. 20]:

- вирівнювання фінансової спроможності на одну особу населення;
- вирівнювання видаткових потреб громад на одну особу населення.

Перший підхід – розрахунок податкоспроможності на одну особу населення, який ґрунтується на податковій базі громади та враховує її фіскальне навантаження. Позитивним є те, що формула проста та зрозуміла, оскільки обчислюється лише на основі подат-

ку на доходи фізичних осіб, однак досягається фінансування лише обмеженого переліку завдань.

Другий підхід – система вирівнювання базується на відмінностях видаткових потреб у розрахунку на одного мешканця, що враховує демографічні, соціально-економічні та інші відмінності між громадами. У цьому разі формула вирівнювання складніша, але враховується виконання більшого кола завдань. Система фінансового вирівнювання має враховувати можливість органів місцевої влади забезпечувати зростання бази оподаткування.

Розробляючи норми та нормативи для розрахунку величини видатків за конкретними статтями, які враховуються під час фінансового вирівнювання, необхідно максимально забезпечити всі види послуг, що входять до компетенції органів місцевого самоврядування, не забуваючи водночас про необхідність сталого розвитку населених пунктів для майбутніх поколінь. Результати аналізу переваг і недоліків, які отримали громади через зміну підходів до балансування місцевих бюджетів, мають стати основою для пошуку можливостей удосконалення міжбюджетних відносин під час децентралізації [3, с. 7–18]. Однак через системне невиконання плану власних доходів з різних причин (завищені планові показники, незадовільний стан підприємництва, зупинка роботи підприємств тощо) територіальна громада не має потенціалу розвитку, що може призвести навіть до згорання деяких програм і проєктів.

Успіх реформування органів місцевого самоврядування у напрямі фіскальної децентралізації тісно пов'язаний з розподілом відповідальності держави та територіальних органів влади. Основна мета міжбюджетних відносин полягає у справедливому та неупередженому розподілі публічних фінансів, що має забезпечити адекватне фінансування повноважень відповідно до законодавства України.

Отже, ураховуючи позитивні і негативні сторони сучасної системи міжбюджетних відносин в Україні, варто вказати, що розподіл міжбюджетних трансфертів необхідно проводити із застосуванням формульного підходу. Методика розрахунку формул, нормативи та норми витрат мають бути стабільними протягом тривалого часу. Можливо передбачити лише окремі зміни, враховуючи об'єктивні фактори, непередбачувані ситуації, які можуть виникати впродовж невизначеного періоду. У разі необхідності внесення змін до порядку розрахунку трансфертів доцільним буде застосування механізму цільових субвенцій на виконання окремих програм, які не мають системного характеру, не змінюючи механізму формульних розрахунків.

Список використаних джерел:

1. Василенко Д. Бюджетна децентралізація як спосіб реалізації бюджетної політики. Науковий блог Острозької академії: сайт. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2015> (дата звернення: 15.04.2021).
2. Возняк Г. Особливості міжбюджетних відносин в контексті досягнення фінансової спроможності територіальних громад. Світ фінансів. 2017. Вип. 2(51). С. 17–28.
3. Крупка М.І., Кульчицький М.І., Коваленко В.М. Трансформація ролі доходів місцевих бюджетів як інструменту бюджетного механізму в контексті децентралізації. Світ фінансів. 2018. № 3(56). С. 7–18.
4. Письменний В.В. Міжбюджетні трансферти як інструмент фінансового вирівнювання територій. Економіка та держава. 2017. № 6. С. 24–30.

УДК 330.342

Патика Наталія,
доктор економічних наук доцент,
завідувач відділу соціально-економічного розвитку
сільських територій, Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»
ORCID: 0000-0003-0062-7631

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕФОРМ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У вересні 1989 р. в Польщі відбулися перші демократичні вибори і цей рік прийнято вважати початком реформ. В перші роки реформування економіки Польща стикнулася з низкою проблем. Зокрема, ВВП суттєво знизився – темпи зниження реального ВВП в 1990 р. становили 17,2%, в 1991 р. – 7%, і лише з 1992 р. започаткувався підвищувальний тренд. Річна інфляція в 1989 р. становила 251,1%, а вже в 1990 р. досягла 585,8%, і хоча в наступні роки її значення були нижчі, проте все рівно залишалися на досить високому рівні (70,3% у 1991 р., 43 у 1992 р., 35,3 у 1993 р., 32,2 у 1994 р., 10,1% у 2000 р.). Реальна заробітна плата в 1990 р. знизилася в порівнянні з 1989 р. на 24,4 в. п. і продовжувала знижуватися протягом наступних років і лише з початку 2000-х років почалося поступове її зростання.

Однак, подальший розвиток подій свідчить про ефективність впроваджень. А прагнення стати членом СOT, а надалі і ЄС стимулювало уряд Польщі не тільки не зупиняти реформи, а й нарощувати їх темпи. Таким чином, на сьогодні економіка Польщі демонструє одні з найкращих показників розвитку серед країн ЄС. Зокрема, за період 2004–2019 рр. (2004 р. – рік вступу Польщі до ЄС)

покрашилися всі макроекономічні та соціальні показники (табл. 1). Так, в 2,7 раза зросла мінімальна заробітна плата, майже вдвічі зросла середня заробітна плата, середнє значення темпів зростання реальної заробітної плати становить 103,5%, вдвічі підвищилися пенсії, рівень безробіття знизився в понад 6 разів.

Таблиця 1

Окремі макроекономічні та соціальні показники Польщі

Показник	од. вим.	Окремі роки періоду 2004–2019 рр.						2019р. до 2004р., %
		2004	2010	2015	2017	2018	2019	
Середня зарплата	злотих	2410	3430	4121	4530	4852	4785	198,6
Мінімальна зарплата	злотих	824	1317	1750	2000	2100	2250	273,1
Зміна реальної заробітної плати	%	100,7	101,4	104,5	103,7	105,4	104,8	4,1
Зміна реальних доходів населення	%	100,7	101,9	104,1	103,2	103,1	105,9	5,2
Середній розмір місячної пенсії	злотих	747	955	1180	1200	1227	1500	200,7
Рівень безробіття	%	18	9,3	6,9	4,5	3,8	2,9	-15,1
ВВП на душу населення	дол. США	6688	12443	12417	13705	15235	15684	234,5
Інфляція	%	3,5	2,6	-0,9	2,0	1,6	2,3	-1,2 в.п.
Капітальні інвестиції	млн злоті	120467	217287	271839	257881	302675	320937	266,4
Іноземні інвестиції, щорічний приплив	млрд дол. США	4,6	13	14,3	15,7	3,1	0,3	6,5
Експорт товарів та послуг всього	млн дол. США	75047	159724	199124	234364	264786	267063	355,9
Імпорт товарів та послуг всього	млн дол. США	89696	178049	196473	233812	270158	265759	296,3
Ціни на природний газ для споживачів	злотих за 1 GCV	24,5	42,3	47,17	41,2	41,9	н/д	171,0

Показник	од. вим.	Окремі роки періоду 2004–2019 рр.						2019 р. до 2004 р., %
		2004	2010	2015	2017	2018	2019	
Ціни на електроенергію для споживачів	злотих за 1 кВт·год	0,33	0,43	0,47	0,41	0,38	0,37	112,4
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство	% до попереднього року	104,3	102,6	103,0	104,8	104,3	104,0	-0,3 в.п.
Частка витрат на сплату комунальних послуг	%	21,3	22,8	21,5	20,5	20,2	20,0	-1,3 в.п.

Джерело: сформовано автором за даними Центрального статистичного офісу Польщі [1].

Незважаючи на те, що ціни на природний газ, постачання електроенергії для населення зросли (на 70,9% і 12,4% відповідно), на структуру витрат домогосподарств це не вплинуло, навіть відбулося деяке скорочення на 1,3 в.п. Позитивні зміни відбуваються і в економіці в цілому – реальний ВВП зростав в середньому на 4 в. п. щороку, дефіцит держбюджету зменшився на 3,8 в. п., ВВП на душу населення зріс понад вдвічі, інфляція скоротилася на 1,2 в.п. до рівня 2,3% у 2019 р., обсяги зовнішньої торгівлі зросли більш ніж втричі, що позитивно позначилося на курсі польського злота – спостерігається його зміцнення по відношенню до долара США, активізувалися надходження іноземних інвестицій в країну.

В Україні активні процеси реформування почалися значно пізніше, орієнтовно в 2014 р. В Україні, як і в Польщі, була проведена децентралізація влади, впроваджені ринкові ціни на комунальні послуги. В 2017 р. розпочалася медична реформа. Були створені антикорупційні органи, запроваджені електронні декларації для державних посадових осіб, запровадження державних закупівель он-лайн тощо. Результатом проведених реформ стало покращення в першу чергу показників соціального розвитку країни за період 2014–2019 рр. – це зростання середньої і мінімальної заробітних плат (в 3,0 та 3,4 рази відповідно), покращення на 24,9 в.п. реальної заробітної плати, підвищення на 62,5% середнього розміру пенсій. Зріс реальний ВВП – на 7,8 в. п., суттєво скоротилися темпи інфляції – з 43,3% у 2015 р. до 4,1% у 2019 р. (табл. 2).

**Окремі макроекономічні та соціальні показники України,
2014–2019 рр.**

Показник	од. вим.	Рік						2019 до 2014, %
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Середня зарплата	грн	4012	5230	6475	8777	10573	12264	305,7
Мінімальна зарплата	грн	1218	1378	1450	3200	3723	4173	342,6
Зміна реальної заробітної плати	%	-13,5	-9,9	6,5	18,9	9,7	11,4	24,9 в.п.
Зміна реальних доходів населення	%	-11,5	-20,4	2,0	10,9	10,9	6,5	18,0 в.п.
Середній розмір призна-ченої місячної пенсії	грн	1526	1582	1670	1828	2479	н/д	162,5
Рівень безробіття	%	9,7	9,5	9,7	9,9	9,1	8,2	-1,5 в.п.
ВВП на душу населення	тис грн	35,8	46,2	55,9	70,2	84,2	94,6	264,2
Інфляція	%	24,9	43,3	12,4	13,7	9,8	4,1	-20,8 в.п.
Капітальні інвестиції	млрд. грн	219,4	273,1	359,2	448,5	578,7	624,0	284,4
Іноземні інвестиції	млн дол. США	53704	38357	32123	31230	31606	32810	61,1
Експорт товарів та послуг всього	млн дол. США	65423	47864	45993	53711	59095	65684	100,4
Імпорт товарів та послуг всього	млн дол. США	60802	43040	44577	55083	62948	67742	111,4
Ціни на природний газ для споживачів	грн за 1 тис.м ³	1182	7188	6879	6956	8134	6416	542,8
Ціни на електроенергію для споживачів	грн за 1 кВт·год	0,624	0,81	1,076	1,28	1,29	1,23	197,1
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство	грн	3980	4985	5331	6561	7350	8712	218,9
Частка витрат на сплату комунальних послуг	%	8,1	10,2	14,7	15,4	13,9	13,0	4,9

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [2].

Отже, як видно з наведених даних, позитивні зміни в Україні спостерігаються вже в перші роки їх проведення, в той час як у

Польщі така динаміка вже стала більш помітною перед вступом країни до ЄС. Крім того, позитивні зрушення відбувалися навіть темпами вищими, ніж в Польщі.

Однак крім позитивних моментів реформування економіки України, варто відмітити й певні негативні тренди. Зокрема реформа ринку енергоносіїв призвела до суттєвого зростання тарифів на електроенергію (майже вдвічі) та природний газ (в 5,4 раза) для побутових споживачів, що звісно ж негативно відбилося на структурі споживчих витрат. Так, частка витрат на сплату комунальних послуг в Україні зросла на 4,9 в. п. до рівня 13,0% у 2019 р., хоча й залишається значно меншою в порівнянні з Польщею (20,7%).

Занепокоєння викликає досить повільне зниження рівня безробіття в Україні – лише на 1,5 в. п. за період 2014-2019 рр. (до 8,2%). Для порівняння: в Польщі рівень безробіття в 2019 р. становив 2,9%, що на 5,2 в. п. нижче рівня 2014 р. Це свідчить про те, що реформи в Польщі в першу чергу були спрямовані на подолання безробіття через стимулювання розвитку промисловості, сільсько-го господарства, інфраструктури, активізацію ділової активності, підтримку розвитку малого і середнього бізнесу, тобто на створення нових робочих місць. На підтвердження такого висновку свідчить і динаміка інвестування – в Польщі спостерігається щорічний приріст капітальних вкладень й іноземних інвестицій в економіку, натомість в Україні відбувається їх зменшення. Так, відтік іноземних інвестицій на 61,1% за аналізований період свідчить про наявність в українській економіці ризиків і низьку довіру інвесторів до реформ, що проводяться.

Таким чином, реформи в Україні мають бути спрямовані на розробку та впровадження низки довгострокових комплексних програм соціально-економічного розвитку, які сформують правові засади для забезпечення зайнятості населення шляхом створення якісно нових робочих місць з гідними умовами праці та рівнем заробітної плати; забезпечення фінансування у повному обсязі розвитку економіки України, зокрема, збільшити обсяги бюджетного фінансування підтримки розвитку малого і середнього бізнесу, шляхом державного кредитування, субсидування, надання компенсаційних чи страхових виплат; включення до регіональних та місцевих програм (у тому числі, для об'єднаних територіальних громад) соціально-економічного розвитку та програм зайнятості населення низки заходів, що стосуються інвестицій у техніко-технологічну модернізацію існуючих і створення якісно нових робочих місць; здійснення комплексу організаційних, правових та економічних заходів щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності та відтворення трудового потенціалу населення та зменшення відтоку економічно активного населення з країни тощо. Для

залучення іноземних інвестицій необхідно, насамперед, розв'язати проблеми макроекономічної стабілізації й активізувати дію усіх важелів економічного регулювання інвестиційної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Статистична інформація. Центральний статистичний офіс Польщі. URL: <https://stat.gov.pl/>
2. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html

Секція 2.3. Фінансова та інвестиційна діяльність суб'єктів господарювання в площині Індустрії 4.0

УДК 338.24:339.924

Bezpalenko Olha,

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Finance,
Kyiv University for Market Relations
ORCID: 0000-0002-8944-4673*

**THE ROLE OF ENTREPRENEURSHIP IN THE
CONTEXT OF GLOBAL ECONOMIC INTEGRATION**

Economic growth is closely interconnected with business development. Entrepreneurship is gaining momentum in a successfully functioning market economy, but in the context of globalization, economic and social instability, the world pandemic there is its partial slowdown or decline. There is a problem in supplying high-quality raw materials, there are failures in the production, the demand for sold products is decreasing, the need for working capital is increasing. These and other issues determine further steps to improve business climate in Ukraine, both from practical and theoretical points of view.

In accordance with the current legislation, “Entrepreneurship is an independent, initiative, systematic, at its own risk economic activity carried out by business entities (entrepreneurs) in order to achieve economic and social results and profits” [1]. The Constitution of Ukraine consolidates the right to entrepreneurial activity [2].

A significant role in the study of this problem and a proper place in substantiating the economic nature of entrepreneurship is assigned to such well-known economists – the founders of the theory of economics as : A. Smith, D. Ricardo, Zh.-B. Sey, A. Marshall. At the same time D. Ricardo and J.-B. Sey had their own business, which allowed them

to form their own concepts and make appropriate conclusions, taking into account their practical experience.

Modern scientists O. Baranovsky, Z. Varnaliy, A. Kiselyov, T. Kovalchuk, S. Mocherniy devoted their works to the study of the role of entrepreneurship in the economic system, its essence, main characteristics, development of entrepreneurial activity. In the works of other researchers attention is paid to the legal characteristics, economic content of entrepreneurial activity [3]; problems and prospects for business development in Ukraine and specific regions [4], [5], [6]. However, entrepreneurial activity remains insufficiently analyzed in the context of European integration and globalization.

Entrepreneurship is an instrument of saving, distribution of material and labor resources, an important indicator of structural changes in the economy, a stimulator of economic progress. Globalization processes orient business towards meeting the needs of the society, taking into account global economic trends.

An important factor for promoting Ukrainian business into the world and European economic space is a timely, reliable and complete assessment of business environment in Ukraine and the world. To determine the success and favorableness of doing business the world organizations conduct research represented, for example, by the Global Competitiveness Index (GCI), which has been calculated and published annually by the World Economic Forum since 2004. According to the main indicators, such as macroeconomic stability; efficiency of goods and service markets; labor market; financial market; level of technological development; competitiveness of companies and others in 2019 Ukraine ranked 85th [7], but since 2012 it has worsened its positions from the 73rd, while other countries are moving forward. At the same time, in another rating “Doing Business” on investment attractiveness in 2020 Ukraine rose to 64th place among 190 countries [8].

The growth rate of the Ukrainian economy lags behind other countries, as evidenced by the Global Economic Index. Globalization processes stimulate interaction of economies when creating economic benefits and improving competitiveness indicators, efficiency of financial markets, goods and service markets, innovative potential, technological development.

By the volume of produced and sold products and the number of employees the enterprises are divided into large, medium-sized, small and microenterprises. Small and medium-sized enterprises are mainly in the field of trade, repair, lease, while large enterprises cover mainly the industrial sphere. Small and medium business bring 55% of Gross Domestic Product to the country's economy, the share of small business is, in particular, 16% of GDP [9].

Table 1

Share of Distribution of Enterprises by Size, Number of Employees
and Volume of Sold Products, %

Years	Large Enterprises			Medium—Sized Enterprises			Small Enterprises			Microenterprises		
	enter- prises by cate- gories	num- ber of empl oyees	volum- e of sol- dodu- cts	enter- prises by cate- gories	num- ber of empl oyees	volum- e of pro- ducts	enter- prises by cate- gories	num- ber of empl oyees	volum- e of sold pro- ducts	enter- prises by cate- gories	num- ber of empl oyees	volum- e of sold- pro- ducts
2010	0,2	16,8	35,3	5,5	23,9	35,7	94,3	34,6	19,6	79,3	24,7	9,4
2011	0,2	18,6	38,8	5,5	24,8	35,4	94,3	33,7	17,7	78,7	23,0	8,1
2012	0,2	19,4	36,0	5,5	24,9	36,4	94,3	33,5	18,7	78,5	22,3	8,9
2013	0,2	18,9	35,8	4,8	24,2	35,1	95,0	33,9	19,5	81,0	23,1	9,6
2014	0,1	16,3	35,2	4,7	23,5	35,1	95,2	35,0	19,8	81,8	25,3	9,8
2015	0,1	15,5	33,0	4,4	23,8	35,1	95,5	34,7	21,2	82,8	26,0	10,7
2016	0,1	14,5	31,7	4,9	24,3	35,6	95,0	35,4	21,9	80,8	25,8	10,8
2017	0,1	14,2	31,3	4,4	23,8	35,4	95,5	35,9	22,1	82,2	26,1	11,2
2018	0,1	13,6	31,2	4,5	24,1	35,1	95,4	36,1	22,2	82,3	26,2	11,5

Source: Composed by the author according to the State Statistics Service (no data available for 2019) [10]. No data available from the temporarily occupied territories of the Autonomous Republic of the Crimea and the city of Sevastopol.

For the studied period 2010–2018 (Table 1), it was found that the number of small enterprises and microenterprises in 2018 compared to 2010 gradually increased, and in 2018 their share constituted respectively 95.4% and 82.3%. The number of employees was distributed more evenly: 36.1% worked in small enterprises, 26.2% in microenterprises, 24.2% in medium-sized enterprises, their smallest number of 13.6% was concentrated in large enterprises. The main share of sales falls on medium-sized and large enterprises (35.1% and 31.2% respectively).

Thus, Ukraine has achieved significant results in entrepreneurial activity, in particular in small and medium business gaining expansion, spread and relevance. The main achievements are improvement of the legal framework and its implementation to promote Ukrainian business to the world market.

Despite significant positive changes and promoting individual factors in the development of entrepreneurship, there still remains a number of problems that have already gone through a difficult path to solve them, namely: regulatory policy in the field of economic activity, investment climate, licensing system, introduction of innovative instruments.

As foreign experience shows, the development of small and medium business in Europe is more effective, although the number of enterprises is much smaller [11]. Besides, successful functioning of small business prompts large enterprises to find the latest sources for innovation development. Ukraine should introduce more special programs and state support to finance business.

References:

1. Economic Code of Ukraine of January 16, 2003 № 436-IV [Electronic resource]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n2582> (Date of application: 11.03.2021).
2. Constitution of Ukraine. [Electronic resource]. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (Date of application: 11.03.2021).
3. Sagaidak Yu. Entrepreneurship as a Basic Form of Realization of Economic Rights: Theoretical and Legal Aspect. Entrepreneurship, Economy and Law. 2016. № 7. S. 44–48.
4. Krohmalna N., Ulko T. Problems and Prospects of Small Business Development in Ukraine. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/9874/1/OIIP2017_P080-084.pdf (Date of application: 08.04.2021).
5. Kashuba O. Entrepreneurship in Ukraine: Problems and Prospects for Development. Economy and State. № 6/2015. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2015/24.pdf (Date of application: 11.03.2021).
6. Timchenko O. Problems and Prospects of Small Business Development in the Regions of Ukraine. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4135> (Date of application 11.03.2021).
7. Rating of Countries in the World According to the Global Competitiveness Index. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/global-competitiveness-index> (Date of application: 08.04.2021).
8. Rating of “Doing Business”: What to do to finally overtake Belarus? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2805261-rejting-doing-business-so-robiti-sob-naresti-obignati-bilorus.html> (Date of application : 09.04.2021).
9. Katamadze G. Problems of Small and Medium Business: View of the Expert. URL: <https://appu.org.ua/main-news/problemi-malogo-ta-serednogo-biznesu-poglyad-eksperta> (Date of application: 09.04.2021).
10. State Statistics Service of Ukraine: Official Website. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (Date of application: 11.03.2021).
11. About Business. URL: <https://pro-biznes.com.ua/statt-pro-bznes/malij-biznes-zarubizhnij-dosvid.html> (Date of application 09.04.2021).

Бородіна Олена,
*кандидат економічних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи,
ВНЗ “Київський університет ринкових відносин”*

ПІДХОДИ ДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА ПІДРИЄМСТВІ

В кінці минулого століття термін «стратегічне управління» став невід’ємною частиною бізнес-управління практично будь-якої компанії в країнах з ринковою економікою.

Розуміння керівників, що розвиток компанії залежить не від щоденно вирішених завдань, а саме, навпаки, із завдань, націлених на перспективу, і стало поштовхом застосування стратегічного управління. Визначити сутність стратегічного управління однозначно важко.

Підтримуючи підходи деяких авторів, що стратегічне управління це реальний план розвитку (зростання) компанії з чітким урахуванням всіх умов (зовнішніх і внутрішніх), в рамках яких працює компанія сьогодні, включаючи облік наявних ресурсів, раціональність їх розподілу та аналіз основних тенденцій державної економічної політики [2, с. 163–167]. В практичній діяльності це викликає необхідність постійного коригування стратегічної парадигми розвитку підприємства в рамках схеми: ситуація в економіці – державна економічна політика – стратегія підприємства – ефективність реалізації. Виходячи з цього, стратегічне планування розглядає підприємство, як живий організм в економічному та правовому полі, щодня приймає оперативні рішення для досягнення глобальної мети і місії.

Теоретичні, практичні і методологічні аспекти формування та реалізації стратегії підприємства розглядалися в працях вітчизняних і зарубіжних вчених економістів, проте аналіз літературних джерел показує, що, по суті, немає чіткого керівництва до дій планування і реалізації стратегічного управління компанією [3, с. 18–20]. Лише чітке розуміння стратегічної мети і розщеплення її на дрібні кластери-завдання оперативних дій висококваліфікованими фахівцями – запорука успішного стратегічного управління.

Класичним підходом до визначення стратегії є її отождествлення з методами досягнення цілей підприємства. Він заснований на тому, що формування стратегічних цілей підприємства нерозривно пов’язане з розробкою шляхів їх досягнення і тому в даному розумінні стратегія визначається як план або модель дій [1, с. 75].

Обґрунтована стратегія дозволяє уникнути невизначеності майбутнього розвитку компанії, приймати правильні рішення щодо реалізації конкретних бізнес-проектів, реструктуризації компанії (при необхідності – внутрішня реорганізація), оптимізації бізнес-процесів, підвищення фінансової привабливості.

Будь-який бізнес стратегічно розвивається за основними принципами:

1. Адаптивність. Кожне підприємство, як живий організм, – існує, розвивається, пристосовується і змінюється в турбулентному конкурентному середовищі.

2. Реальність і логічність. Внутрішня цілісність кожної складової, що не суперечить загальній парадигмі і відповідає зовнішній реальності існування компанії.

3. Активність і динамічність. Створення цінності компанії для підтримання безперервної взаємодії і впливу на ринку.

4. Системність і альтернативність. Формування набору інструментів і методів стратегічного розвитку та їх мобільність в постійних мінливих ринкових умовах.

5. Соціальна відповідальність і бізнес-репутація. Усвідомлення наслідків обраного набору інструментів і методів стратегічного розвитку.

Реалізація зазначених принципів стратегічної діяльності на підприємстві дозволяє побудувати обґрунтовану послідовність дій (етапи) по реалізації концепції і формування системи стратегічного управління.

Стратегія повинна розглядатися як філософія розвитку і концепція її реалізації, тому виділимо наступні основні етапи стратегічного управління:

1. Визначення майбутнього компанії: ясно сформульованої місії та інструментарію її стратегічної реалізації.

2. Сегментація місії в конкретні цілі і завдання.

3. Розробка стратегії для досягнення цільових результатів.

4. Ефективна і кваліфікована реалізація стратегії.

5. Оцінка досягнутого рівня, аналіз і коригування цілей та інструментів досягнення стратегічної мети.

Існує чотири основних типи ринкових конкурентних стратегій бізнесу:

1. Стратегія захисту – утримання своєї позиції при одних і тих же складових свого бізнесу;

2. Стратегія розширення ринку – захоплення нових географічних і / або клієнтських сегментів;

3. Стратегія оновлення – розробка нового продукту вже існуючої лінії або модифікація існуючого продукту;

4. Стратегія інновацій –вихід з новою, унікальною торговою пропозицією на ринок.

Вибір і розробка стратегії компанії залежить від бажаного результату – чого хоче досягти підприємство в кінцевому результаті, тобто, альтернативна лінія поведінки, маневреність і лабільність.

Список використаних джерел:

1. Ансофф И. Стратегический менеджмент: учебник. СПб.: Питер, 2009. 344 с.
2. І.Д. Падерін, Ю.Г. Горященко, Є.Е. Новак. Стратегічне управління на підприємствах малого та середнього бізнесу. Науковий журнал “Економічний вісник Донбасу”. № 2(48). 2017. С. 163–167.
3. Малюта Л.Я. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства: навч. посіб. / Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2016. 232 с.

УДК 336.2 + (339.9)

Кашпур Леся,
*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри податкової політики
ННІ ЕОМС університету УДФСУ,
начальник управління методології
та роз'яснення податкового законодавства
ВГО “Асоціація платників податків України”*

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Основою стабільного функціонування національної економіки є податкова політика, яка має бути сформована на нових засадах, зорієнтована не лише на зовнішні чинники, а базуватися на обґрунтованих внутрішніх детермінантах, що впливають на структуру податкової системи, адміністрування податків, механізм їх розрахунку та справляння.

Проголошений урядом України євроінтеграційний курс потребує реальних кроків, зокрема заходів щодо реформування, модернізації й підвищення ефективності розвитку і конкурентоспроможності податкової системи. Із вибором євроінтеграційного вектора економічного розвитку актуалізувалася необхідність дослідження проблеми удосконалення податкової системи України в контексті умов підписаної Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС), що підвищило науковий інтерес до визначення подальших

пріоритетів розвитку економіки, в умовах політичної кризи, окупації Криму та військових дій на сході України, погіршення економічної та фінансової ситуації.

Теоретико-методологічні засади функціонування податкової системи, впливу інституційного середовища на оподаткування були предметом досліджень відомих зарубіжних науковців, зокрема: А. Ауербаха, М. Бернса, Ж. Бодена, Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, К. Вікселя, Т. Гоббса, К. Ерроу, Дж. М. Кейнса та ін. Особливості розвитку оподаткування у країнах ЄС та податкової гармонізації, формування і реалізації податкової політики в Україні, можливості адаптації європейського досвіду реформування податкової системи висвітлені у працях вітчизняних вчених-економістів: І. Алексєєва, В. Андрущенко, В. Баранової, В. Боронос, В. Валігури, Д. Ваньковича, З. Варналія, В. Вишневського, О. Воронкової, В. Гесця, О. Грабчук, О. Грін, О. Данілова, Н. Демчишака, О. Десятнюк, Т. Єфименко, Ю. Іванова, М. Карліна, В. Кміть, О. Ковалюка та ін. Проте у дослідженнях вітчизняних науковців не досягнуто єдиного підходу щодо напрямів реформування податкової системи України в умовах міжнародної інтеграції загалом та її складової частини євроінтеграції зокрема, що й обумовило актуальність вибору теми.

Податкова система є однією з найскладніших в правовій системі України. При цьому спостерігається тенденція щодо її нестабільності. Податкова система є основою функціонування будь-якої сучасної держави. Вона являє собою сукупність податків, зборів, інших обов'язкових платежів, внесків до бюджету і державних цільових фондів, які діють у встановленому законом порядку.

У більш широкому розумінні податкова система є регламентованою нормами фінансового права, закріпленими в законах та інших нормативно-правових актах з питань оподаткування, сукупність податкових відносин, які опосередковуються фінансовими органами, що забезпечують адміністрування податків і проявляються в конкретних формах оподаткування [1].

Замасло О.Т. розглядає сутність поняття “податкова система” як сукупності елементів з багаторівневою структурою, регламентованою нормами фінансового права, яка складається з податків та зборів, що справляють у визначеному чинним законодавством країни порядку, платників податків і уповноважених державних органів, які здійснюють діяльність щодо забезпечення повного та своєчасного надходження обов'язкових платежів до бюджетів різних рівнів для соціально-економічного розвитку держави [4, с. 10].

Податки мають велике значення не тільки на макрорівні, але й є важливим інструментом впливу на господарську діяльність підприємств та організацій на макрорівні. Приклад розвинених країн

Заходу свідчить, що податки можна ефективно використовувати і на благо громадян [2, с. 65]. Для виконання цих завдань система оподаткування повинна мати міцну наукову базу та кваліфікованих фахівців на всіх рівнях.

Європейські податкові системи мають значні переваги перед податковою системою, що запроваджена в Україні – таке переконання все більш виникає за умов євроінтеграційних процесів.

Схожі й методи діяльності контролюючих органів щодо механізмів обчислення і уплати податків, надання податкових пільг, здійснення відповідного контролю. Це не суперечить наявності в цих країнах власних особливостей, пов'язаних з різними чинниками (економічними, бюджетними, політичними тощо) [3, с. 161].

Регулювання податкової сфери в Україні здійснюється у відповідності до Податкового кодексу України, норми якого зазнають постійних змін, що свідчить про значну нестабільність вітчизняної системи оподаткування. З іншого боку, в умовах, що склалися на сьогоднішній день в Україні, реформування податкового законодавства є необхідною умовою ефективної роботи всієї економічної системи. З огляду на прийняте рішення в орієнтації України на Європу, корегування існуючого інституційного механізму оподаткування має бути здійснено з урахуванням вимог європростору [5]. У межах Європейського співтовариства діють Директиви ЄС, проте вести мову про їх дотримання Україною зарано, оскільки її рівень економічного, соціального і політичного розвитку не відповідає європейському, і відповідно інститути, адаптовані для країн Європи, не можуть бути застосовані в Україні. Проте, при розбудові інституційного середовища в Україні необхідно орієнтуватися на соціально-економічні інститути, що діють в Європі, брати до уваги принципи побудови податкової системи ЄС.

Основними недоліками податкової системи України Ярошенко Ф.О. вважає наступні [8, с. 156]: на відміну від країн ЄС, податки не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави; серйозним недоліком є недосконалість і нестабільність законодавства; в країнах ЄС малі підприємства розглядаються як визначальний фактор у досягненні конкурентоспроможності європейської економіки на світовому ринку, високої ефективності внутрішнього ринку, а також як фактор забезпечення зайнятості населення; витрати на адміністрування податкової системи є надто великими і невідповідними; система митно-тарифного регулювання не дає змоги оперативного реагувати на зміни кон'юктури світового ринку, а також торговельних режимів в інших державах та структури економіки в Україні; неефективний механізм розподілу податкових надходжень між центральним і місцевими бюджетами гальмує розвиток економіки в областях.

Отже, розвиток інтеграційних процесів у Європі з подальшим вступом до ЄС потребує проведення спільної податкової політики і поступового переходу до створення території з єдиним податковим режимом, що ґрунтуватиметься на таких принципах: вільного руху товарів; вільного руху робочої сили; узгодженості з податковою політикою ЄС. Податкова євроінтеграція України повинна передбачати удосконалення нормативно-правової бази та її адаптацію до норм і стандартів ЄС. Перш за все це стосується конституційної реформи, адже чинна редакція Конституції України не дуже чітко визначає розподіл повноважень між різними гілками влади, що може заважати ефективному функціонуванню владних інституцій.

Слід підкреслити, що крім економічних обмежень щодо застосування низки податкових механізмів, одним із чинників, які зумовлюють особливості трансформації оподаткування у країнах ЄС і повинні враховуватися у податковій стратегії євроінтеграції України, є вплив інституційного середовища. Однак інституційне середовище трансформації оподаткування в Україні суттєво відрізняється від інституційного середовища трансформації оподаткування в країнах ЄС. Тому в податковій стратегії євроінтеграції держави доцільно враховувати: 1) економічні та інституційні умови й тенденції податкової гармонізації, реформування податкових систем та конвергенції оподаткування в ЄС; 2) зобов'язання України щодо внесення змін до Податкового кодексу у процесі поетапної імплементації Угоди про асоціацію з ЄС; 3) особливості розвитку вітчизняної соціально-економічної системи та оподаткування. Доведено, що трансформаційні зміни в податковій системі України повинні відбуватися з дотриманням інституційних критеріїв: схильність до компромісів, компліментарності податкових змін, відмова від радикалізму, стратегічна стабільність і тактична гнучкість.

Список використаних джерел:

1. Баранова В.Г. Податкова система: навч. посіб. / [Баранова В.Г., Дубовик О.Ю., Хомутенко В.П. та ін.]; за ред. В.Г. Баранової. – Одеса: ВМВ, 2014. – 344 с.
2. Бондарук, Ю.В. Важливі напрями оптимізації оподаткування України в умовах згоди з ЄС / Ю.В. Бондарук // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності = Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property: збірник наукових праць / ДВНЗ «ПДТУ». – Маріуполь, 2017. – Вип. 16. – С. 248–253.
3. Волохова І.С. Трансформаційні процеси у податковій системі України. : монографія / За редакцією І.С. Волохової – Одеса: Атлант ВОІ СОІУ, 2018. – 384 с.
4. Мельничук Ю.М. Реформування податкової системи України в умовах євроінтеграції / Ю.М. Мельничук // Перспективні напрями наукової думки [текст]: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 18 квітня 2018 року у м. Тернопіль: зб. наук. праць «ΛΟΓΟΣ». – С. 75–80.

5. Опарін В.М., Паєнко Т.В. Ідеологія, прагматика та результативність податкового реформування в Україні // Проблеми економіки. – 2017. – № 4. – С. 138–147.

6. Податкова система: конспект лекцій з дисципліни «Податкова система»: навч. посіб. для студ. спеціальності 051 «Економіка», спеціалізації «Економіка підприємства» освітнього ступеня «Бакалавр» денної та заочної форм навчання / уклад. Гречко А.В. – К., 2018. – 171 с.

7. Ярошенко Ф.О. Трансформація державної податкової служби України: монографія / Ф.О. Ярошенко. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. – 368 с.

УДК 339.9

Мусієнко Олена,
*викладач вищої категорії,
Таращанський державний технічний
та економіко-правовий коледж*

ПОДАТКОВІ НАСЛІДКИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ

Усвідомлення необхідності підвищення національної конкурентоспроможності України в сучасних умовах обумовило зростання уваги до пошуку шляхів ефективної реалізації державного регулювання соціально-економічних процесів і зовнішньоекономічних зв'язків, особливу роль у якому відіграє дієва та виважена податкова політика, що набуває особливого значення при остаточному виборі моделі інтеграції.

У розвитку світової економіки останніх десятиліть домінують процеси міжнародної економічної інтеграції. Вони визначають напрями та пріоритети сучасного етапу інтернаціоналізації господарського життя, формуючи середовище глобальної конкуренції, впливаючи на стратегічні інтереси всіх країн та регіонів світу.

Європейська інтеграція сьогодні являє собою широкомасштабні процеси, що залучають до їх реалізації наднаціональний, міжурядовий, регіональний і місцевий рівні управління, а також мобілізують міжінституційні і міжособистісні відносини. Різностороннє співробітництво з Євросоюзом на сьогоднішній день в повній мірі відповідає природному геополітичному напрямку інтеграційної стратегії України і є одним з основних практичних засобів формування ефективної відкритої економіки.

Усвідомлення необхідності підвищення національної конкурентоспроможності України в сучасних умовах обумовило зростання уваги до пошуку шляхів ефективної реалізації державного регулювання соціально-економічних процесів і зовнішньоеконо-

мічних зв'язків, особливу роль у якому відіграє дієва та виважена податкова політика, що набуває особливого значення при остаточному виборі моделі інтеграції.

Метою роботи є моніторинг наукових і методичних підходів в контексті виокремлення податкових ефектів для національної економіки від перспектив євроінтеграційних процесів України. На новому етапі розвитку визначальним завданням держави є створення сприятливих інституційних передумов для реалізації завдань європейської інтеграції та утвердження в Україні соціально-орієнтованої структурно-інноваційної моделі розвитку.

Проблеми інтеграційних процесів і податкової гармонізації досліджені в роботах Г. Білецької, Ю. Іванової, В. Кармаліти, О. Кирєєвої, М. Куц, М. Пінської, О. Погорлицького та ін. Проте все далі виникають нові проблеми, що вимагають удосконалених підходів до процесу забезпечення ефективної конкуренції в податкових відносинах з огляду на виникаючі інтеграційні моделі. На сьогодні в науковій літературі не вистачає комплексного аналізу податкових наслідків інтеграційних процесів України з урахуванням специфіки вимог Європейського союзу.

Інтеграція України до Європейського Союзу з економічного погляду має однозначно позитивний вплив на функціонування ринкового господарства. Вона продукує певні переваги, зокрема: 1) макроекономічні – може допомогти протистояти циклічним коливанням кон'юнктури через участь в спільній економічній політиці ЄС, а також уможлиблює вирівнювання економічних показників; 2) фінансові – на макрорівні – забезпечення утримання валютного курсу на стабільному рівні через участь в єдиній валютній системі, можливість користуватися бюджетними фондами, щоб вирівняти економічний розвиток, координація спільної фіскальної та монетарної політик через перенесення компетенції на наднаціональний рівень, зниження податкових та митних бар'єрів; на мікрорівні – зниження операційних витрат для підприємств через участь в єдиній валютній системі, можливість безперешкодного створення філіалів фірм; збільшення обсягів перебігу інвестиційного капіталу в Україну з країн ЄС; 3) торговельні, тобто уможлиблює просування товарів на європейський ринок без значних перешкод [3].

Один з недоліків інтеграції в ЄС – те, що даний процес впливає на податкову систему, а саме відбудеться перехід до єдиної митної системи та відбудеться збільшення рівня тарифного захисту щодо низки товарів українського експорту. Такі зміни призведуть і до скорочення обсягів традиційного українського експорту до ЄС внаслідок часткової переорієнтації товаропотоків між нинішніми та новими членами ЄС.

Концептуальні засади основ функціонування і реалізації податкової політики в Україні, особливості розвитку оподаткування в країнах ЄС та податкової гармонізації, можливості запозичення європейського досвіду податкового реформування нашою державою висвітлювалися в працях багатьох вчених-економістів [1]. Разом з тим у науковій літературі немає інтегрованих досліджень присвячених оцінці міжнародної конкуренції податкових систем та політики оподаткування України в контексті євроінтеграції. Також залишаються невідпрацьованими в теоретичному і практичному планах питання систематизації податкових ефектів від євроінтеграційного напрямку розвитку економіки України.

Стратегія інтеграції України до ЄС має передбачати доволі активне втручання держави в соціально-економічні процеси з метою коригування вітчизняної транзитивної моделі господарювання, що вимагає відповідної трансформації фіскального регулювання. Особливо в умовах сучасної хиткої рівноваги посткризового відновлення світової економіки й зумовленого нею дефіциту фінансових ресурсів актуальною є необхідність не лише перегляду видатків держави (бюджету та державних соціальних фондів), а й пошуку джерел фінансового забезпечення цих видатків, які б не чинили значного негативного впливу на зростання ВВП [2]. Причому загострення боргових проблем у багатьох країнах ЄС (слугує одним із факторів збільшення вартості позикових ресурсів світового ринку капіталу) свідчить про доцільність оптимізації податково-позикової експансії нашої держави хоча б тому, що надмірний тягар державного запозичення може негативно позначитись на перспективах економічного розвитку України та перекреслити її сподівання на приєднання до Об'єднаної Європи.

Міжнародний досвід пропонує такий вид збирання податків, який здійснюється за принципом національної належності платника податку. Розподіл платників податків за цим принципом дає можливість уникнути подвійного оподаткування, але тут стикаються часто національні інтереси різних країн [5]. Розвиток інтеграційних процесів у Європі із подальшим вступом до Європейського Союзу вимагає проведення спільної податкової політики і поступового переходу до створення території з єдиним податковим режимом, що базуватиметься на таких принципах: – національна податкова політика не повинна перешкоджати вільному руху товарів; – податкова політика кожної держави не повинна перешкоджати вільному руху робочої сили; – податкова політика кожної країни не повинна суперечити політиці ЄС.

Податкову модернізацію почали в Україні з удосконалення нормативно-правової бази та її адаптації до норм і стандартів ЄС, тому що податкові відносини в суспільстві можуть існувати і розвива-

тись тільки за наявності нормативної бази, яка не суперечить чинному законодавству України [5].

Підсумовуючи аналіз позитивних наслідків та недоліків європейської інтеграції України, можна зазначити, що цей процес є набагато складнішим питанням. Пояснюється це тим, що нині існують чимало аргументів проти вступу нашої країни, які ґрунтуються на економічних, геополітичних і соціальних наслідках відповідного процесу для України.

Світовий і вітчизняний досвід переконують, що досягнення відчутних результатів у розвитку реального сектора економіки та сфери послуг Україна може отримати завдяки активній участі у світових та регіональних інтеграційних об'єднаннях, в тому числі в ЄС. Проте будь-яка інтеграція за певних умов може спричинити ризики та загрози національній економіці. Щоб їх уникнути, держава повинна їх розуміти і діяти на випередження шляхом посилення конкурентоспроможності своїх товарів на регіональному та світовому ринках, а також шляхом активізації перемовин щодо компенсації отриманих збитків.

Однією з проблем інтеграції України до ЄС є не підготовлене до європейських стандартів українське законодавство. Для цього повинна здійснитись адаптація українського законодавства із європейським, за рахунок реформування української правової системи та поступове приведення її у відповідність із європейськими стандартами. Ця адаптація повинна охопити усі сфери права, зокрема митне, трудове, фінансове законодавство [4].

Отже, слід зазначити, що Україні вкрай необхідні інтеграційні процеси, що розширяють можливості її економіки. Однак процеси євроінтеграції повинні відбуватися помірними темпами, щоб не «шокувати» економіку. А сам процес інтеграції України в ЄС є перспективним напрямом для держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. Батаренко А.О. Проблеми та перспективи європейської інтеграції України / А.О. Батаренко // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. – 2014. – № 1. – С. 34–37.
2. Дем'яненко М. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: стан та перспективи / М. Дем'яненко // Резонанс. – 2017. – № 7. – С. 4–9.
3. Касіч Г.Ф. Європейський апгрейд: що Київ отримає від вступу в дію Угоди про Асоціацію з ЄС / Г. Ф. Касіч // Хрещатик. – 2014. – № 163. – С. 5–10.
4. Крисоватий А. Оподаткування багатства: виклики для України / Андрій Крисоватий, Віктор Федосов, Галина Яренко // Журнал європейської економіки. – 2015. – Т. 14, № 2. – С. 183–205.
5. Макаренко Д. Впровадження міжнародної практики оподаткування податком на прибуток. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naub.ua.edu.ua/2012/vprovadzhenniamizhnarodnoji-praktykypodatkovannya-podatkom-na-prybutok>

Прокопенко Наталія,
доктор економічних наук,
професор, завідувач кафедри фінансів,
обліку та оподаткування
ПВНЗ «Європейський університет»

Мелешко Олег,
аспірант ПВНЗ «Європейський університет»

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ПОДАТКОВУ СКЛАДОВУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Посилення тінізації економіки в нашій країні та її вплив на податкову складову фінансової безпеки представляє актуальність даної проблеми. Її негативний вплив на більшість основних економічних процесів: формування та розподілу доходів, торгівлі, інвестування та економічного розвитку є суттєвим чинником формування економічної та фінансової безпеки країни.

Питання методології розрахунку рівня тіньової економіки висвітлене у нормативних документах Міністерства економіки. Зокрема, оцінка тенденцій тіньової економіки в Україні на державному рівні проводиться на базі розроблених Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки, затверджених Наказом Міністерства економіки України 18.02.2009 № 123 [1].

Згідно із останніми дослідженнями, найбільший вплив на тіньову економіку має зростання податкового тягаря і розміру внеску на соціальне забезпечення (табл. 1) [2]. Тому важливим аспектом дослідження є оцінка тісноти зв'язку показників тіньової економіки та коефіцієнта податкової безпеки.

Таблиця 1

Основні причини зростання тіньової економіки в розвинених країнах світу

Фактори, що сприяють зростанню тіньової економіки	Ступінь впливу
Зростання податкового тягаря і розміру внеску на соціальне забезпечення	45–52%
Якість державних інститутів	12–17%
Трансферти	7–9%
Регулювання ринку праці	7–9%
Державні послуги	7–9%
Мораль платника податків	22–25%
Вплив усіх факторів	78–96%

Джерело: [2].

Особливості українських реалій зводяться до того, що вітчизняний бізнес потерпає не лише від податкового навантаження, а й від адміністративного тиску й непрозорих “правил гри” у податковій сфері. З огляду на це проблему впливу тіньової економіки на фінансову безпеку доцільно розглядати крізь призму податкової складової інтегрального показника фінансової безпеки.

Із побудованої кореляційної матриці (табл. 2) видно, що вплив рівня тіньової економіки на податкову складову фінансової безпеки є більш суттєвий, причому у тісному зв'язку із результативною ознакою перебуває два коефіцієнта рівня тіньової економіки: 1) рівень тіньової економіки, розрахований за методом збитковості підприємств, 2) рівень тіньової економіки, розрахований за електричним методом.

Таблиця 2

Матриця парних коефіцієнтів кореляції показника податкової складової фінансової безпеки та коефіцієнтів рівня тіньової економіки, розрахованих за різними методичними підходами, R

-	y	x ₁	x ₂	x ₃	x ₄
y	1	-0.892	0.1197	-0.7051	-0.386
x ₁	-0.892	1	0.2384	0.7109	0.2998
x ₂	0.1197	0.2384	1	0.1315	-0.4018
x ₃	-0.7051	0.7109	0.1315	1	0.5322
x ₄	-0.386	0.2998	-0.4018	0.5322	1

Джерело: розрахунки автора

Регресійне рівняння впливу показників тіньової економіки на податкову складову фінансової безпеки має вигляд:

$$Y = 1,3418 - 0,02556x_1 - 0,00482x_2.$$

де x_1 – рівень тіньової економіки, розрахований за методом збитковості підприємств, x_2 – рівень тіньової економіки, розрахований за електричним методом.

Перевірка на мультиколінеарність за F-критерієм Фішера:

$$F_k = (d_{kk} - 1) \frac{n-m}{m-1} \quad (1)$$

де d_{kk} – діагональні елементи матриці. Розраховані значення критеріїв порівнюються з табличними при $v_1 = n-m$ і $v_2 = m-1$ ступенів свободи та рівня значущості α .

$$v_1 = 9-2 = 8; v_2 = 2-1 = 2. F_{\text{Табл}}(8; 2) = 19.4$$

$$F_1 = (5.149 - 1) \frac{9-2}{2-1} = 16.6$$

Оскільки $F_1 \leq F_{\text{табл}}$, то змінна немультиколинеарна з іншими.

$$F_2 = (5.235 - 1) \frac{9-2}{2-1} = 16.94$$

Оскільки $F_2 \leq F_{\text{табл}}$, то змінна x_1 немультиколинеарна з іншими.

$$F_3 = (2.128 - 1) \frac{9-2}{2-1} = 4.51$$

Оскільки $F_3 \leq F_{\text{табл}}$, то змінна x_2 немультиколинеарна з іншими.

Оцінка гетероскедастичності на основі коефіцієнта рангової кореляції Спірмена. Для того, щоб перевірити гіпотезу про рівність нулю генерального коефіцієнту рангової кореляції Спірмена при конкурентній гіпотезі, розраховується критична точка за формулою:

$$T_{kp} = t(\alpha, k) \cdot \sqrt{\frac{1-p^2}{n-2}} \quad (2)$$

де n – обсяг вибірки; p – вибіркового коефіцієнт рангової кореляції Спірмена; $t(\alpha, k)$ – критична точка за таблицями критичних точок розподілу Стюдента, для рівня значущості α і ступенях свободи $k = n-2$.

$$T_{kp} = 2.841 \cdot \sqrt{\frac{1-0.493^2}{9-2}} = 0.93$$

За таблицею Стюдента: $t(\alpha / 2, k) = (0,05 / 2; 7) = 2,841$ Оскільки $T_{kp} > p$, то приймаємо гіпотезу про рівність нулю коефіцієнта рангової кореляції Спірмена. $2,841 > 0,93$, тому гіпотеза про відсутність гетероскедастичності приймається. Перевірка автокореляції на основі коефіцієнта автокореляції (якщо коефіцієнт автокореляції $ge_1 < 0,5$, то є підстави стверджувати, що автокореляція відсутня).

Стандартна помилка коефіцієнта кореляції розрахована за формулою:

$$S_{eY} = \frac{1}{\sqrt{n}}, \quad (3)$$

становить 0,333. Оскільки коефіцієнт автокореляції першого порядку r_1 знаходиться в інтервалі: $-2,969 * 0,333 < r_1 < 2,969 * 0,333$, то можна вважати, що дані не вказують на наявність автокореляції першого порядку. Використовуючи розрахункову таблицю, отримуємо:

$$r_1 \approx \frac{\sum \epsilon_i \cdot \epsilon_{i-1}}{\sum \epsilon_i^2} = \frac{-0.00946}{0.028} = -0.338$$

$-0,99 < r_1 = -0,338 < 0,99$, тому властивість незалежності залишків виконується. Автокореляція відсутня.

Можлива економічна інтерпретація параметрів моделі: збільшення x_1 на 1% призводить до зменшення рівня податкової складової фінансової безпеки у середньому на 0,0256 од.; збільшення x_2 на 1% призводить до зменшення Y у середньому на 0,00482 од. З метою розширення можливостей змістовного аналізу моделі регресії розраховані приватні коефіцієнти еластичності, які визначаються за формулою:

$$E_i = b_i \cdot \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}} \quad (4)$$

Частковий коефіцієнт еластичності показує, на скільки відсотків у середньому змінюється результативна ознака при збільшенні фактора x_j на 1% від свого середнього рівня при фіксованому положенні інших факторів моделі.

$$E_1 = -0.0256 \cdot \frac{29.222}{0.44} = -1.682$$

$$E_2 = -0.00482 \cdot \frac{31.333}{0.44} = -0.34$$

Частковий коефіцієнт еластичності $|E_1| > 1$, а отже, він суттєво впливає на результативну ознаку, тоді як $|E_2| < 1$, відповідно, його вплив на результативну ознаку Y незначний.

Статистична значимість моделі перевірена за допомогою коефіцієнта детермінації та критерію Фішера.

Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,806$. Для підвищення рівня об'єктивності оцінки розраховано скоректований коефіцієнт детермінації:

$$\bar{R}^2 = 1 - (1 - R^2) \cdot \frac{n-1}{n-m-1}$$

$$\bar{R}^2 = 1 - (1 - 0.8058) \cdot \frac{9-1}{9-2-1} = 0.741$$

Оскільки розрахований коефіцієнт близький до одиниці, то можна стверджувати, що сформоване рівняння регресії пояснює поведінку результативної ознаки Y . Оцінка значущості рівняння регресії здійснена за допомогою перевірки гіпотези про рівність нульового коефіцієнта детермінації, розрахованого за даними загальної сукупності: R^2 або $b_1 = b_2 = \dots = b_m = 0$ (гіпотеза про

незначимість рівняння регресії, розрахованого за даними загальної сукупності).

$$F = \frac{R^2}{1-R^2} \cdot \frac{n-m-1}{m} = \frac{0.8058}{1-0.8058} \cdot \frac{9-2-1}{2} = 12.448$$

За таблицями розподілу Фішера-Снедекора критичне значення F-критерії ($F_{кр}$) для рівня значущості $\alpha = 0,05$ та двома ступенями свободи $k_1 = m$ і $k_2 = n-m-1$ $k_1 = 2$ і $k_2 = n-m-1 = 9 - 2 - 1 = 6$ становить $F_{кр}(2;6) = 5,14$.

Перевіримо гіпотезу про загальну значимість: $H_0: R^2 = 0$; $\beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_m = 0$. $H_1: R^2 \neq 0$. Оскільки фактичне значення $F > F_{кр}$, то коефіцієнт детермінації статистично значущий і рівняння регресії статистично надійне (тобто коефіцієнти b_i спільно значимі).

Враховуючи результати проведеного кореляційно-регресійного аналізу, а також методику розрахунку показника тіншової економіки за методом збитковості підприємств, відповідно до якого припускається, що усі збиткові підприємства за офіційними статистичними даними фактично є прибутковими, а їх рентабельність дорівнює рентабельності прибуткових підприємств у періоді, що аналізується [1], вважаємо за доцільне проаналізувати динаміку збиткових підприємств крізь призму їх можливого впливу на рівень податкової безпеки.

Рівняння парної регресії залежності рівня податкової безпеки та кількості збиткових підприємств (рис. 1) має вигляд:

$$y = -1,8524x + 1,0288$$

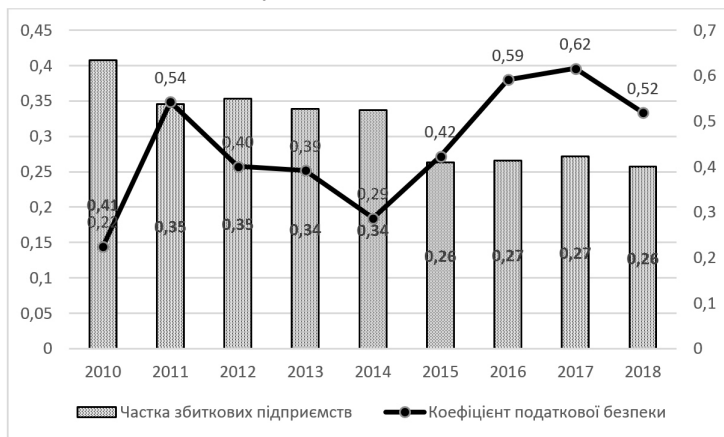

Рис. 1. Динаміка показника податкової безпеки та частки збиткових підприємств, 2010–2019 рр.

Джерело: побудовано автором на основі проведених розрахунків та даних Держкомстату.

Отже, збільшення частки збиткових підприємств на 0,1 п. потенційно може спричинити зниження показника податкової безпеки на 0,18524 од.

Статистичні показники оцінки рівняння парної регресії наведені в табл. 3.

Таблиця 3

Оцінка статистичної значущості рівняння парної регресії залежності рівня податкової безпеки та кількості збиткових підприємств

Статистичний показник	Розрахунок показника	Висновок щодо статистичної значущості рівняння парної регресії
1	2	3
Лінійний коефіцієнт кореляції	$r_{xy} = \frac{\bar{x} \cdot \bar{y} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{S(x) \cdot S(y)} = \frac{0.136 - 0.316 \cdot 0.444}{0.0499 \cdot 0.126} = -0.731$	Між факторною та результативною ознакою існує тісна обернена взаємозалежність
Значущість лінійного коефіцієнта кореляції	$t_{nabl} = 0.731 \frac{\sqrt{7}}{\sqrt{1 - 0.731^2}} = 2.835$ $t_{крит}(n-m-1; \alpha/2) = t_{крит}(7; 0.025) = 2,841$	$ t_{набл} < t_{крит}$ коефіцієнт статично незначимий
Коефіцієнт еластичності	$E = \frac{\partial y}{\partial x} \frac{x}{y} = b \frac{\bar{x}}{\bar{y}}$ $E = -1.852 \frac{0.316}{0.444} = -1.317$	$ E > 1$ Х суттєво впливає на Y
Бета-коефіцієнт	$S^2(x) = \frac{\sum x_i^2}{n} - \bar{x}^2 = \frac{0.92}{9} - 0.316^2 = 0.00249$ $S^2(y) = \frac{\sum y_i^2}{n} - \bar{y}^2 = \frac{1.92}{9} - 0.444^2 = 0.016$ $S(x) = \sqrt{S^2(x)} = \sqrt{0.00249} = 0.0499$ $S(y) = \sqrt{S^2(y)} = \sqrt{0.016} = 0.126$ $\beta_j = b_j \frac{S(x)}{S(y)} = -1.852 \frac{0.0499}{0.126} = -0.731$	збільшення x на величину середньоквадратичного відхилення S_x спричинить зменшення середнього значення Y на 73.1% середньоквадратичного відхилення S_y .
Коефіцієнт детермінації	$R^2 = -0.731^2 = 0.5345$	в 53.45% випадків зміни x спричиняють зміни y. Іншими словами – точність рівняння регресії – середня. Решта 46.55% змін Y пояснюються факторами, не врахованими в моделі, а також помилками специфікації).

Стандартне відхилення	$S_a = S \cdot \frac{\sqrt{\sum x^2}}{nS(x)}$ $S_a = 0.0979 \cdot \frac{\sqrt{0.92}}{9 \cdot 0.0499} = 0.209$ $S_b = \frac{S}{\sqrt{n} \cdot S(x)}$ $S_b = \frac{0.0979}{\sqrt{9} \cdot 0.0499} = 0.653$	
Критерій Фішера	$F = \frac{R^2}{1-R^2} \cdot \frac{n-m-1}{m}$ $F = \frac{0.5345}{1-0.5345} \cdot \frac{9-1-1}{1} = 8.037$ $F_{\text{табл}} = 5.59$	$F > F_{\text{табл}}$, коефіцієнт детермінації статистично значущий (рівняння регресії статистично надійне).
Коефіцієнт автокореляції	$r_1 \approx \frac{\sum \epsilon_i \cdot \epsilon_{i-1}}{\sum \epsilon_i^2} = \frac{0.00642}{0.067} = 0.0958$	$-0.947 < r_1 = 0.0958 < 0.947$, то властивість незалежності залишків виконується. Автокореляція відсутня.
Статистика Дарбіна-Уотсона	$DW = \frac{\sum (e_i - e_{i-1})^2}{\sum e_i^2}$ $DW = \frac{0.12}{0.067} = 1.76$	$d_1 = 1.08$; $d_2 = 1.36$. $1.08 < 1.76$ і $1.36 < 1.76 < 4 - 1.36$, автокореляція залишків відсутня .
Тест рангової кореляції Спірмена	$T_{kp} = 2.841 \cdot \sqrt{\frac{1-0.18^2}{9-2}} = 1.06$ $T_{kp} = t(\alpha, k) \cdot \sqrt{\frac{1-p^2}{n-2}}$ $t(\alpha/2, k) = (0.05/2; 7) = 2.841$	$2.841 > 1.06$, гіпотеза про відсутність гетероскедастичності приймається

Джерело: розрахунок автора

Таким чином, в результаті проведеного дослідження виявлено наступні особливості впливу тіньової економіки на рівень фінансової безпеки.

У тісному зв'язку із податковим індикатором фінансової безпеки перебуває два коефіцієнта рівня тіньової економіки: 1) рівень тіньової економіки, розрахований за методом збитковості підприємств, 2) рівень тіньової економіки, розрахований за електричним методом. Збільшення x_1 (рівень тіньової економіки, розрахований за методом збитковості підприємств) на 1% призводить до змен-

шення рівня податкової складової фінансової безпеки у середньому на 0,0256 од.; збільшення x_2 (рівень тіньової економіки, розрахований за електричним методом) на 1% призводить до зменшення Y у середньому на 0,00482 од.

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки, затверджені Наказом Міністерства економіки України 18.02.2009 № 123. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0123665-09#Text>

2. Гмирін А. Детінізація економіки: від традиційних схем і декларацій до цивілізованого підходу і рішучих дій URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/07/29/663486>

Секція 2.4. Маркетинг і менеджмент у фокусі можливостей нової економіки

УДК 331.1

БлохаТетяна,
магістрант, Київський університет імені Бориса Грінченка

Кожемякіна Світлана,
*доктор економічних наук, професор кафедри управління,
Київський університет імені Бориса Грінченка
ORCID: 0000-0002-1314-0841*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ ПРАЦІ В ОРГАНІЗАЦІЯХ

При найкращих планах, ефективній організаційній структурі, сучасному устаткуванні, але без мотивації праці працівників організації домогтися бажаних результатів неможливо. Проводити мотивацію потрібно лише після того, як буде проведена оцінка діяльності працівників. Сьогодні в Україні з різних засобів мотивації праці застосовують тільки її окремі елементи – ця обставина наголошує на потребі створення цілісної системи мотивації праці працівників, орієнтованої на покращення управління діяльності організації загалом з врахуванням міжнародного досвіду.

Проблеми управління мотивацією праці досліджували такі вчені, як: К. Альдефер, В. Врум, Ф. Герцберг, Д. МакГрегор, Д. МакКлелланд, А. Маслоу, Е. Мейо, М. Мескон та ін. З-поміж українських праць науковців вагомий внесок у розвиток управлінських механізмів мотивації праці зробили В. Абрамов, Д. Богиня,

В. Данюк, В. Гриньова, О. Грішнова, Г. Дмитренко, М. Дороніна, Й. Завадський, Т. Завіновська, М. Карлін, А. Колот, Л. Лутай, О. Пушкар, Л. Червинська та інші.

Управління мотивацією персоналу в Україні, є на даний момент найбільш важливою темою в українському менеджменті. У багатьох організаціях не розроблена до кінця система мотивацій та стимулювання персоналу. Сьогодні відбувається усвідомлення її необхідності, однак помилки, що допускаються вітчизняним менеджментом, є характерними і типовими:

- керівництво часто намагається економити на співробітниках, виплачуючи, наприклад, бонус в кінці року, а не в кінці кожного місяця;

- при анонсуванні про виплату премії або бонусів, сума виплат не оголошується;

- зневага працівниками нижчої ланки: в силу поширеного упередження про те, що вони легко можуть бути замінені, їх оклад нерідко складає в 10–15 разів менше ставки працівників вищого рангу;

- несвоєчасна виплата заробітних плат;

- оклад кожного найманого працівника обговорюється в індивідуальному порядку, що порушує сформоване співвідношення між оплатою персоналу різних рівнів;

- серед засобів мотивації праці переважає система штрафів (за порушення дисципліни, запізнення, невиконання завдань у заданий термін);

- несприятливі умови праці;

- виплата заробітних плат у конвертах [1, с. 63].

Важливу роль в українському менеджменті відіграє інтуїтивний пошук оптимальних рішень у сфері управління персоналом. І такий підхід є недостатнім. Часто на керівні посади призначають тих, хто стане найбільш лояльним до осіб, які їх призначив. Український менеджмент з кожним роком все більше намагається впроваджувати західні схеми управління, не завжди враховуючи особливості місцевого менталітету. Менджери все частіше бажають працювати в західних компаніях або їх представництвах в Україні, так як система мотивації та стимулювання праці в них більш прогресивна. Український менталітет поєднує американський дух індивідуалізму і японські працездатність і прагнення до вдосконалення. Найбільш відповідна формула для України: «Наше багатство – наші людські ресурси». А для успішного управління персоналом достатньо створити сприятливі умови праці і описати реальні перспективні можливості.

З усього розмаїття моделей систем мотивації праці в ринковій економіці більшості промислово розвинених країн можна виділити

як найбільш характерні японську, американську, французьку, англійську, німецьку, шведську моделі.

У Японії характерним є випередження зростання продуктивності праці по відношенню до зростання рівня життя населення, в тому числі рівня заробітної плати.

З метою заохочення підприємницької активності державою не приймається серйозних заходів з контролю над майновим розшаруванням суспільства. Існування такої моделі можливе тільки за високого розвитку національної самосвідомості у всіх членів суспільства, пріоритету інтересів нації над інтересами конкретної людини, готовності населення йти на певні матеріальні жертви заради добробуту країни. Система стимулювання праці порівняно з іншими промислово розвиненими країнами в Японії досить гнучка. Традиційно вона будується з урахуванням трьох факторів: професійної майстерності, віку і стажу роботи. Розмір окладу працівника, інженера, керівника нижчої та середньої ланок в залежності від цих факторів здійснюється за тарифною сіткою, за допомогою якої визначається оклад (умовно-постійна частина заробітної плати працівника) як сума виплат за трьома розділами: за вік, за стаж роботи, за кваліфікацію і майстерність, які характеризуються категорією і розрядом.

Більшість японських компаній в політиці матеріального стимулювання використовують синтезовані системи, що поєднують елементи традиційної трудової тарифікації працівників. У синтезованій системі розмір заробітної плати визначається за чотирма показниками – вік, стаж, професійний розряд і результативність праці [2, с. 48].

У системі мотивації трудової діяльності Японії можна припустити, що пріоритетним є облік професійної майстерності, віку і стажу роботи за якими в свою чергу визначається оклад, а недоліком даного способу мотивації є довічний найм, який, на нашу думку, не рахується з інтересами працівників.

У США мотивація праці побудована на основі заохочення підприємницької активності і збагачення найбільш активної частини населення. Модель базується на соціально-культурній особливості нації – масовій орієнтації на досягнення особистого успіху кожного, а також високому рівні економічного добробуту. Основою системи мотивації праці в США є оплата праці. Найбільшого поширення набули різні модифікації погодинної системи оплати праці з нормованими завданнями, доповнені різними формами преміювання. Нині однією з найпоширеніших у США форм оплати праці, як для основних, так і для допоміжних робітників є оплата праці, що поєднує елементи відрядної і погодинної систем. У цьому випадку денний заробіток працівника визначається як добуток годинної тарифної ставки на кількість годин роботи.

У Франції мотивації праці характеризується великою різноманітністю економічних інструментів, включаючи стратегічне планування та стимулювання конкуренції, гнучкою системою оподаткування. Відмітна особливість її – включення стратегічного планування в ринковий механізм. Базисом ринкових відносин у французькій моделі є конкуренція, безпосередньо впливає на якість продукції, задоволення потреб населення в товарах і послугах, зменшення витрат виробництва. У політиці оплати праці французьких фірм спостерігається дві тенденції: індексація заробітної плати залежно від вартості життя і індивідуалізація оплати праці. Індеси цін на споживчі товари враховуються в оплаті праці практично на всіх великих підприємствах, що відбивається в колективних договорах з профспілками. Принцип індивідуалізації оплати праці у Франції здійснюється шляхом врахування рівня професійної кваліфікації, якості виконуваної роботи, кількості внесених раціоналізаторських пропозицій, рівня мобільності працівника. Застосовують три основні підходи до здійснення принципу індивідуалізації оплати праці:

1. Для кожного робочого місця, оцінюваного на основі колективної угоди, визначаються мінімальна заробітна плата і «вилка» окладів.

2. Зарплата ділиться на дві частини: постійну, залежну від займаної посади або робочого місця, і змінну, яка відображатиме ефективність праці працівників.

3. На підприємствах здійснюються такі форми індивідуалізації заробітної плати, як участь у прибутках, продаж працівникам акцій підприємства, виплата премій. На підприємствах застосовується бальна оцінка ефективності праці працівника (від 0 до 120 балів) з шістьма показниками: професійні знання, продуктивність праці, якість роботи, дотримання правил техніки безпеки, етика виробництва, ініціативність [3, с. 184].

Система стимулювання Франції відрізняється індивідуалізацією оплати праці, де використовується бальна оцінка праці працівника з професійної майстерності, продуктивності праці, якості роботи, дотримання правил техніки безпеки, етики виробництва, додаткові винагороди (виховання дітей, надання автомобіля, забезпечення по старості).

У Великобританії існують дві модифікації системи оплати праці, що залежать від прибутку: грошова і акціонерна, що припускає часткову оплату у вигляді акцій. Крім того, передбачається можливість застосування системи коливається заробітної плати, повністю залежної від прибутку фірми. На підприємствах Великобританії участь у прибутках вводиться тоді, коли відповідно до індивідуальної або колективної угоди на додаток до встановленої заробітної плати регулярно виплачується відповідна частка від прибутку

підприємства. Пайова участь у капіталі передбачає внесення частини особистих заощаджень працівників в обмін на акції або облігації фірми з використанням зазначених коштів на придбання основних фондів і оборотних коштів. Пайова участь у капіталі тягне за собою передачу учасникам корпорації частини прибутку (доходу), у тому числі у вигляді дивідендів або відсотків, виплату допомоги або премій [4, с. 115]. У Великобританії основний ухил в мотивації робиться на участь у прибутках на основі індивідуальних і колективних угод, недоліком у такому способі мотивації є те, що застосовується система «плаваючою» заробітної плати, повністю залежної від прибутку фірми.

У Німеччині мотивації праці виходить з того, що в її центрі знаходиться людина з її інтересами як вільна особистість, що усвідомлює свою відповідальність перед суспільством. Свобода в економічному сенсі означає розуміння інтересів суспільства і знаходження свого місця в системі виробництва – споживання. Але не кожен громадянин в змозі працювати відповідно до вимог ринку. Ринкове господарство Німеччини називається соціальним тому, що держава створює умови для всіх громадян, не допускає прояву несправедливості і захищає всіх беззахисних: безробітних, хворих, старих і дітей. У німецькій мотиваційній моделі враховуються основні вимоги і бажання кожного з працівників, тому що вона повністю спрямована на задоволення потреб всіх працівників.

Розглянувши найвідоміші зарубіжні моделі мотивації, можна знайти як схожі, так і відмінні риси. Головне, що їх всіх об'єднує – це їх ефективність, про що можна судити по рівню економічного розвитку країн, де вони запроваджені. Для України скопіювати повністю будь-яку модель неможливо. Їх впровадження залежить не лише від бажання керівництва, а й від економічної ситуації в країні, фінансових можливостей організації, менталітету тощо. Доцільніше запозичити деякі елементи цих моделей мотивації.

Список використаних джерел:

1. Вербицкая Н.О. Мотивационные стратегии в управлении. Агросвіт. 2011. № 12. С. 60–64.
2. Вознюк А.М. Особливості застосування форм і методів стимулювання персоналу промислового підприємства. Вісник економічної науки України. 2009. № 1. С. 47–51.
3. Харазашвілі М.Л. Зарубіжний досвід мотивації праці працівників. Науково-дослідна робота молодих учених: стан, проблеми, перспективи. № 11. 2012. С. 46–51.
4. Семикіна М.В. Нова парадигма мотивації праці в системі розвитку соціально-трудових відносин // Економіка і управління. 2011. № 3. С. 111–117.
5. Лутай Л.А. Формування системи соціального управління персоналом підприємства: стратегічний підхід. Монографія / Лутай Л.А., Черкасов А.В., Рудь Ю.М. за ред. Л. А. Лутай. К.:ППК ДСЗУ, 2016.240 с.

*Костенко Вадим,
викладач, Таращанський технічний
та економіко-правовий фаховий коледж*

МАРКЕТИНГ ТА МЕНЕДЖМЕНТ У ФОКУСІ МОЖЛИВОСТЕЙ НОВОЇ ЕКОНОМІКИ

В сучасних умовах ринкової економіки система менеджмент-маркетингу – основа управління діяльністю організації. Маркетинг допомагає організації визначити своє місце на ринку, де діє жорстка конкуренція. Забезпечення конкурентоспроможності продукції українських підприємств передбачає інтенсивний розвиток виробництва, а також вимагає удосконалення методів організації діяльності. Не випадково на підприємствах, що успішно ведуть ринкову діяльність, служба маркетингу – одна з головних у системі управління і впливає на підготовку та прийняття рішень її керівниками [1, с. 112].

Ефективне запровадження і використання маркетингового менеджменту

підприємством потребує насамперед чіткого розуміння суті та змісту маркетингового менеджменту, а також цілей його застосування, функцій та етапів його становлення. Але сучасна практика діяльності підприємств показує, що маркетингові комунікації сприймаються зазвичай, як допоміжна діяльність, що ускладнює їх інтеграцію в систему управління підприємством і, як наслідок, призводить до неефективного менеджменту. Проблема розвитку маркетингової діяльності та його управління на підприємстві набуває особливого інтересу. У зв'язку з виокремленням маркетингу як окремої ланки в системі управління підприємством він стає самостійним об'єктом управління та однією із концепцій, за допомогою якої будується вся діяльність емітента. Тобто відбувається інтеграція маркетингу і менеджменту, де виникає нове поняття «маркетинговий менеджмент» як концепція управління підприємством.

У сучасних умовах господарювання основні функції управління мають ряд загальних характеристик, а саме вимагають : оперативного прийняття рішень, адекватних бізнес-завданням комунікацій, взаємозалежності і взаємодії. Сучасна система підходів до управління, припускає, що підприємство є відкрита система, яка розглядається в єдності факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, що орієнтується на якість послуг і задоволення споживачів. При цьому в якості підходів до управління розвитком сфери послуг, превалюють наступні:

1. Ситуаційний підхід, визнання важливості швидкості та адекватності реакції на будь-які зміни факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

2. Управління підприємницькою діяльністю по цілях.

3. Управління підприємницькою діяльністю за результатами з організацією управлінського обліку та його ефективність з позиції підприємницького менеджменту.

4. Корпоративне управління підприємницькою діяльністю в сфері послуг.

5. Підхід, орієнтований на управління людськими ресурсами підприємства, як головним джерелом прибутку, з урахуванням ефективного використання індивідуально-психологічного, інтелектуального та професійного потенціалу працівників.

6. Система управління, орієнтована на підвищення ролі організаційної культури та інноваційної культури підприємства, мотивації працівників і стилю керівництва.

Однак, якщо перші чотири підходи мають однакове значення як при управлінні промисловим підприємством, так і у сфері послуг, то останні два визначають значення саме при формуванні системи управління підприємством сфери послуг, що обумовлено рядом особливостей сфери послуг як об'єкта управління.

Для початку визначимо, що таке послуга. «Послуга – це результат безпосередньої взаємодії виконавця і споживача, а також власної діяльності виконавця щодо задоволення потреби споживача» [4, с. 118]. Поняття «послуга» має універсальне значення, вона нематеріальна і незбережна, послугу не можна виміряти, її можна тільки оцінити». Таким чином, послуга включає в себе виробничі та обслуговуючі функції.

Дещо інше визначення дає відомий теоретик і практик в області маркетингу послуг Ф. Котлер: послуга – це «об'єкт продажу у вигляді дій, вигод і задоволень» [3, с. 638]. У цьому визначенні ми бачимо вже економічну спрямованість послуги. Ф. Котлер виходячи з досліджень внутрішньо організаційних комунікаційних процесів та концепції маркетингу взаємовідносин, запропонував розрізняти три взаємозв'язані одиниці в маркетингу послуг: 1) керівництво фірми, 2) контактний персонал і 3) споживачі. Згідно моделі Ф. Котлера три ключові одиниці створюють три контрольовані ланки: 1) фірма-споживач, 2) фірма-персонал і 3) персонал-споживач. Для того, щоб ефективно управляти маркетингом на підприємстві сфери послуг, необхідно розвивати три стратегії, які спрямовані на ці ланки [2, с. 107].

Надання послуг є особливим видом бізнесу, що володіє досить специфічними характеристиками, які можуть стати як чинником зростання конкурентоспроможності підприємства, так і причиною

його провалу. Одним з факторів успішного використання вищезазначених характеристик може стати формування та розвиток такої організаційної культури, яка сприятиме як зростанню якості послуг, що надаються, так і зростанню задоволеності персоналу своєю роботою. Відповідно, для того щоб така культура була найбільш ефективною, необхідно враховувати специфіку функціонування підприємств у сфері послуг.

Керівництво має вивчати особливості галузі та специфіку своїх людських ресурсів з метою реалізації стратегічних і тактичних завдань. Різноманіття посад і функцій, які виконує персонал, є відмінною рисою сфери послуг. Завдання кожного керівника полягає в тому, щоб, знаючи особливості своїх співробітників і галузі, добитися ефективності використання кожного окремого співробітника. Тільки таким способом можна досягти зростання ефективності функціонування сервісного підприємства. Формування позитивного іміджу підприємства в очах клієнтів тотожне зростанню його конкурентоспроможності, що особливо важливо для підприємств сфери послуг. Для цього необхідно формування та підтримка такої організаційної культури, яка буде скріплюючим елементом підприємства, дозволить уникнути внутрішніх конфліктів, підвищить лояльність співробітників до підприємства.

Система управління формуванням і розвитком організаційної культури є взаємозв'язаною єдністю управляючої і керованої частини. Керованою частиною є соціально-економічні системи; усередині системи – сукупність елементів – структурних підрозділів. Управляючою частиною є спеціальний відділ, відділ управління персоналом, спеціальна робоча група з управління формуванням і розвитком організаційної культури, лінійні і функціональні керівники, що володіють певними правами і обов'язками у сфері формування і розвитку організаційної культури. Об'єкт і суб'єкт організаційної культури взаємозв'язані і взаємозалежні. Зв'язок між ними здійснюється за допомогою інформаційних потоків [5, с. 401].

Список використаних джерел:

1. Сжова Л.Ф. Інформаційний маркетинг: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 560 с.
2. Іванова Л.О. Маркетинг послуг : навчальний посібник / Л.О. Іванова, Б.Б. Семак, О.М. Вовчанська. – Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2018. – 508 с.
3. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер, Г. Армстронг, Д. Сондерс и др.; [пер. с англ.]. – М.: Изд. дом “Вильямс”, 2006. – 942 с.
4. Пуцентейло П.Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємства. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
5. Родіонова О.Ю. Формування механізму організаційної культури підприємств АПК / О.Ю. Родіонова // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 3. – С. 400–406.

Maistrenko Yuliia,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of Fashion and Show Business

Kyiv National University of Culture and Arts

ORCID: 0000-0003-1291-016X

PROGRESSIVE TECHNOLOGIES IN PERSONNEL MANAGEMENT

Artificial intelligence, robotics and other advanced automation technologies create new opportunities for more efficient work of the organization and revision of the competency model for employees. Automation is a broad concept that describes all processes that are performed automatically using artificial intelligence or robots. That is, these are the tasks that are performed without human intervention. Robotization covers only that part of this practice, when people are replaced by physical mechanisms. New artificial intelligence technologies are being introduced by more and more organizations: for the selection and training of applicants (Promato AI [1], Unilever [2], TextRecruit [3]), for underwriting (Zest Automated Machine Learning) and customer service (KLM, 1-800-flowers, KAYAK, Jobmehappy) [4], (Morgan Stanley provided 16,000 financial advisors with machine learning algorithms that automatically perform frequently repeated tasks) [5], to optimize logistics routes (Zalando) [6] and quality control (Continental) [7].

Artificial intelligence is a tool that opens up new opportunities in the field of HR. This is due to the presence in the software of algorithms capable of recognizing faces [8] and hearing voices [9], determining the level of competence and cognitive abilities, selecting candidates [10], analyze and organize data. And the potential doesn't end there: artificial intelligence helps to effectively automate many back office functions and services by creating technology chatbots that can interact with candidates, interview and evaluate video interviews according to vacancy requirements and understand emotional state of respondents. The HR specialist only has to make the final decision. The Hilton hotel chain receives 30,000 job applications each year. In the first stage of selection, artificial intelligence algorithms (AllyO chatbot) conduct an initial selection of suitable candidates: the system asks how many hours a day a candidate can spend, whether he has access to high-speed Internet, which is needed for work, etc., and then draws a conclusion about professional suitability of the candidate. In the second phase of the interview, Hilton uses HireVue video interview technology (Figure 1), which analyzes how the candidate answers questions and captures the facial expressions that are

present. These hiring algorithms have reduced the need for recruiters for recruitment in the corporation by 23% [11, p. 99–100].

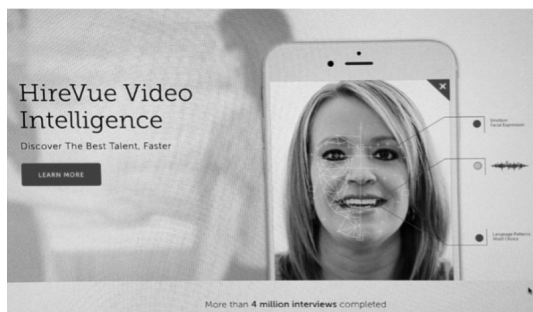

Fig. 1. Video interview technology using the HireVue artificial intelligence algorithm

The introduction of robots and neurotechnology today allows companies to save time and money in selecting employees for work. And virtual reality is to train staff. However, leading companies note that the highest efficiency can be achieved only when these technologies complement human work, not replace it. If robotics is taken into account, this approach is actively applied both in production and in HR, where robots replace people to perform routine work. For example, Bosch has created a robotic APAS assistant to help a person perform repetitive actions. The hotel chain Hilton and IBM are testing the concierge robot Connie, who will answer questions from guests while learning as they work. The robot will be able to talk about the facilities available at the hotel, local attractions and restaurants. More than 420,000 robots worth \$ 16.5 billion were sold worldwide in 2018. The five countries that are introducing robots to their industry include China, Japan, South Korea, the United States and Germany. Amazon has 100,000 robots [12] which have reduced the training time of temporary workers to less than two days.

Leading companies are beginning to actively use interactive tools in HR, which include virtual (VR) and augmented reality (AR) technologies. These two concepts are distinguished by the fact that virtual reality (VR, virtual reality, VR, artificial reality) is a world created by technical means, which is transmitted to man through his sensations in the virtual dimension, while augmented reality (AR – “augmented reality”) is a technology that allows you to embed computer-generated 3D-elements in the field of view of man [13].

These impressive tools can potentially become essential in employee training. Companies usually have to spend a lot of time and money to train high-quality staff (teachers’ salaries, business trips, wear and tear of expensive equipment when used in the training mode and main-

tenance of centers). At the same time, AR/VR technologies make it possible to remove the load from managers when training new employees – beginners will be able to immerse themselves in the work atmosphere and acquire the necessary skills theoretically and in practice. Thus, AR/VR allows businesses to make the staff training system more flexible and to cover a wider range of applicants, with different levels of training and skill.

World giants are used to train VR staff. NASA is training astronauts in outer space, Boeing is training pilots, and BMW and Jaguar are training service engineers. Walmart uses VR technology to improve in-store staff training and effectively model the customer service environment [14].

Automation improves the scale, speed and quality of work, but is not able to completely replace people, but rather forces to change the requirements for staff. Staff, in the age of new technologies, must master new competencies based on the technical characteristics of software and features of its management.

References:

1. Software for IT recruiting. URL : <http://www.pomato.com> (дата звернення 20.09.2020).
2. Marr, B. The Amazing Ways How Unilever Uses Artificial Intelligence To Recruit & Train Thousands Of Employees. 2018. URL : <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2018/12/14/the-amazing-ways-how-unilever-uses-artificial-intelligence-to-recruit-train-thousands-of-employees/#1dc0386e6274> (дата звернення 20.09.2020).
3. Speed is your greatest recruiting asset. URL : <https://www.textrecruit.com> (дата звернення 20.09.2020).
4. ZestFinance Introduces Machine Learning Platform to Underwrite Millennials and Other Consumers with Limited Credit History. 2017. URL : <https://www.businesswire.com/news/home/20170214005357/en/ZestFinance-%20Introduces-Machine-Learning-Platform-Underwrite-Millennials> (дата звернення 20.09.2020).
5. Son H., Morgan Stanley's 16,000 human brokers get algorithmic makeover. *Bloomberg*, 2017. URL : <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-05-31/morgan-stanley-s-16-000-human-brokers-get-algorithmic-makeover> (дата звернення 20.09.2020).
6. Wilde Th. Customer Engagement mit Chatbots und Collaboration Bots: Vorgehen, Chancen und Risiken zum Einsatz von Bots in Service und Marketing. *Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH*. 2018. P. 138–149.
7. Künstliche Intelligenz in der Logistik. Begriffe, Anwendungen und Perspektiven. 2018. SSI Schäfer. *Whitepaper*. 2018. P. 18.
8. Meredith S. A. I. can detect the sexual orientation of a person based on one photo, research shows. *CNBC*. 2017. URL : <https://www.cnn.com/2017/09/08/a-i-can-detect-the-sexual-orientation-of-a-person-based-on-one-photo-research-shows.html> (дата звернення : 02.11.2020).
9. Sredni Y. Listen up: Study shows your voice can tell if you have heart disease. *NoCamels*. 2017. URL : <https://nocamels.com/2017/02/voice-heart-disease-cad-beyond-verbal/> (дата звернення : 02.11.2020).

10. IBM Watson recruitment. 2018. URL : <https://www.ibm.com/services/talent-management> (дата звернення : 02.11.2020).

11. Бей Г.В., Середа Г.В. Трансформація HR-технологій під впливом цифровізації бізнес-процесів. *Економіка і організація управління*. № 2. 2019. С. 93–101.

12. Wingfield N. As Amazon pushes forward with robots, workers find new roles. *New York Times*. 2017. URL : <https://www.nytimes.com/2017/09/10/technology/amazon-robots-workers.html> (дата звернення : 12.11.2020).

13. Иванова А.В. Технологии виртуальной и дополненной реальности: возможности и препятствия применения. *Стратегические решения и риск-менеджмент*. 2018. № 3. С. 88–107.

14. Matney L. Walmart is bringing VR instruction to all of its U.S. training centers. *TechCrunch*. 2017. URL : <https://techcrunch.com/2017/05/31/walmart-is-bringing-vr-instruction-to-all-of-its-u-s-training-centers/> (дата звернення : 20.11.2020).

УДК 658:330.341

Семерей Жанна,
доктор філософії в галузі
економіки, декан факультету
бізнес-адміністрування та права,
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»

РОЗВИТОК СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Інноваційна економіка починається з усвідомлення первинності людини та її діяльності у всіх економічних процесах. Тому ці процеси є завжди соціально-економічними. Але таке сприйняття людино-центричності в економіці ще не стало визначним не тільки в середовищі економістів, але і всієї вітчизняної управлінської еліти.

Головною причиною такої ситуації є прихованість людської діяльності в економіці через велику кількість термінологічних виразів, що супроводжують соціально-економічні процеси. Якщо розглянути будь-яку економічну категорію (наприклад, інфляцію, гроші, фінанси, банківські кредити, доходи, видатки, собівартість та багато-багато іншого), то побачити їх зв'язок з діяльністю людей можна не завжди. Але він обов'язково є: іноді безпосередньо (гроші самі не "ходять"), але частіше-опосередковано.

Знаходимо цьому підтвердження у висновках визначних фахівців-аналітиків з економіки і взагалі глобалізованого світу. Наприклад, вчені-економісти зі США К.Р. Макконеллі і С.Л. Брю абсолютно чітко вказують на первинність людської діяльності в економіці. "Економікс – це дослідження поведінки людей в процесі

виробництва, розподілу та споживання матеріальних благ та послуг в умовах обмежених ресурсів” [1, с. 3].

Засновник Римського Клубу, видатний аналітик сучасності Ауреліо Печчеї підтвердив це наступним чином: ”при всій тій важливій ролі, яку відіграють у житті сучасного суспільства питання його соціальної організації, його інститути, законодавство і договори, у всій могутності створеної людиною техніці, не вони в кінцевому рахунку визначають долю людства.

“Проблема у підсумку зводиться до людських якостей і шляхів їх удосконалення. Бо лише через розвиток людських якостей і людських здібностей можна досягти зміни усієї орієнтованої на матеріальні цінності цивілізації і використати увесь її величезний потенціал для благих цілей” [2].

Характерним є також факт, що всі економічні кризи у світі завжди провокують дії людей. В цьому сенсі це дуже чітко підтвердив великий стратег сучасності, автор соціально-економічного дива в Сінгапурі Лі Куан Ю на прикладі економічної кризи 2008 року: ”як тільки голова федерального резерву США вирішив, що немає потреби регулювати деривативи та цінні папери і контролювати їх, гніт вибухового пристрою був підпалений. Коли приймається рішення змішати хороші та сумнівні цінні папери в одну купу і пустити їх на власний страх і ризик по всій Європі та інших частинах світу, започатковується щось на кшталт фінансової піраміди, яка рано чи пізно розвалиться...” [3, с. 127].

Підтвердження первинності людської діяльності в економіці можна знайти навіть через науково-технічний прогрес.

Інноваційна економіка, як звісно, базується на активному втіленні досягнень науково-технічного прогресу в практику господарювання. А самі досягнення науково-технічного прогресу є продуктом креативної людської діяльності. Тут вже мова йде про людей, які мають специфічні здібності до створення винаходів, доведення їх до стадії застосування і, нарешті, використання в практичній діяльності [4].

Саме прошарок таких креативних людей складає інноваційний потенціал як економіки в цілому, так і кожного окремого суб’єкту економіки, де такі люди формують інноваційний осередок.

Але сформувані інноваційний потенціал ще не означає, що він буде реалізований. Потрібні ще зовнішні умови зацікавленості в такій реалізації і використанні продуктів інноваційної діяльності. Такі умови буде доброчесна конкуренція в ринкових умовах, яка потребує постійного використання досягнень науково-технічного прогресу і відповідний механізм державного управління.

Негативним прикладом гальмування інноваційного потенціалу через зовнішні умови не зацікавленості в його реалізації була

радянська централізовано-планова економіка. Вона не стала інноваційною, а тому програла в рази країнам західної цивілізації за продуктивністю праці.

Тому стратегія розвитку сучасного менеджменту бачиться одночасно у двох напрямках. З одного боку, це формування інноваційного потенціалу із креативних людей, що мають відповідні здібності. З іншого боку – це побудова умов для реалізації цього інноваційного потенціалу через відповідну систему управління, яка створює атмосферу зацікавленості у використанні інноваційних досягнень креативних людей. Мова йде про культуру системного управління (за цілями та результатами) у всіх організаціях, в першу чергу, суб'єктах економіки.

Отже, в умовах інноваційної економіки менеджмент повинен бути більш людино-центричним і спрямованим в бік більшого опору на людей креативних, маючих здібності до інноваційної діяльності. Але обов'язково в рамках культури системного управління за цілями та результатами в органах державної влади і комерційних організаціях.

В цьому контексті стає необхідним пошук таких людей, визначення їх професійно – особистісних якостей і всіляке сприяння знаходження ними “сродней” праці (за Г. Сковородою) і свого “місця” в сфері трудової діяльності. В той же час в культурі системного управління треба приділити особливу увагу визначенню кінцевих результатів діяльності всіх видів організацій. Ці результати для комерційних організацій, окрім прибутку, включають ще соціальні і екологічні результати, а для структур державної влади – це індекс якості життя громадян [5].

Прагнення досягти таких кінцевих результатів породжує зацікавленість у втіленні у практику господарювання множини продуктів діяльності вмотивованих інноваторів. Це сприяє реалізації всього інноваційного потенціалу країни, в першу чергу, в економіці цільово – мотиваційного менеджменту.

Список використаних джерел:

1. Макконел К.Р., Брю С.Л., Флінн Ш.М. Экономикс: принципы, проблемы и политика / Пер. с англ. 19-е изд. М.: НИЦ-Инфра. М., 2017. 1028 с.
2. Печчеи Аурелио. Человеческие качества. – М.: Прогресс, 1980. 302 с.
3. Лі Куан Ю. Роздуми великого лідера про майбутнє Китаю, США та світу / ред. Г. Елісон, Р.Д. Блеквілл, Е. Вайн. Пер. з англ. О. Лобастовой. К.: вид. група КМ-БУКС, 2018. 221 с.
4. Згалат-Лозинська Л.О. Базова методологія підвищення конкурентоспроможності економіки на інноваційній основі. В кн. «Системна модернізація державного управління в Україні: гуманістичний контекст.» – К.: ДКС-Центр, 2020. С. 73–129.
5. Системна модернізація державного управління в Україні: гуманістичний контекст. Кол. монографія / Г.А.Дмитренко, Г.А. Братусь, Н.В. Головач та ін. Під заг. ред. Г.А. Дмитренко. К.: ДКС-Центр, 2020. 512 с.

Секція 2.5. Тенденції розвитку банківської діяльності та біржової торгівлі

УДК 336.71

Вовчак Ольга,
доктор економічних наук, професор,
Університет банківської справи
ORCID: 0000-0002-8858-5386

Ярошенко Олександр,
аспірант, Університет Банківської Справи
ORCID: 0000-0002-6624-138X

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

Сучасний етап розвитку банківського сектору України ознаменувала криза 2014 року, яка відбулася на підґрунті політичних подій, початку військових дій та окупації частини територій України, а також накопичених макроекономічних дисбалансів. Відповідно, саме реформи, які почалися у 2014 році допомогли стати на шлях подолання системних дисбалансів банківського сектору України, зокрема завдяки впровадженню нових систем та підходів до контролю «Supervisory review and evaluation process» (SREP) було проведено очищення від неплатоспроможних банків. Результатом такої реформи стало скорочення частки непрацюючих кредитів (NPL) з ~60% у 2017 р. до 41% на початку 2021 р. За відлік береться 2017 р., бо саме за період 2015–2017рр. [1]. НБУ проводив оцінку якості активів банків і тоді було визначено та встановлено справедливу оцінку даного показника. Для запобігання створення банків, діяльність яких підривала б стабільність банківського сектору України, було впроваджено на нормативному рівні принципи, ключові цілі і вимоги до внутрішніх систем управління ризиками, систем внутрішнього контролю та підходів до управління проблемними активами. Комплекс проведених реформ почав повертати довіру споживачів до банківського сектору і це виявляється у зростанні кредитної активності банків, проте роль кредитів у економічному зростанні України може бути набагато більшою, аніж зараз. Підтвердженням позитивної динаміки розвитку банківського сектору стає зростання ключових показників розвитку сектору: +22.7% активів, +88.6% кредитів за 2 роки (2019–2020). Іншим дотичним показником розвитку банківського сектору можна назвати значне зростання обсягу безготівкових операцій:

у 2014 р. всього 25% операцій проводилося через платіжні картки, а в 2019 р. (кінець вересня) цей показник зріс вже до майже 50% [2, с. 3–10].

Серед основних передумов подальшого розвитку банківського сектору України можна назвати забезпечення захисту кредиторів, наближення регуляторного середовища до міжнародних стандартів і зниження рівня присутності держави на банківському ринку, тобто продаж державних банків. Вищеперелічені фактори – це ключові фактори з точки зору усунення фундаментальних проблем українського банківського ринку.

При цьому, завдяки тому, що банківська система України почала формуватися відносно недавно, у 1991 р., то вона вже формувалася на більш новітніх засадах порівняно з США та багатьма країнами ЄС, що дало можливість створити базу, яка в поєднанні з розвитком ІТ-сектором, виявилася в окремих аспектах більш готовою до впровадження інновацій та розповсюдження фінтеху в Україні. Джеймі Даймон, CEO JPMorgan Chase & Co, у своєму листі до акціонерів 2020 р. наголошує на тому, що роль і доля ринку традиційних банків знижується і усе активніше ринок захоплюють парабанківські установи та фінтех компанії [3].

У відповідь на виклики сьогодення Національний банк України у 2020 р. в доповнення до «Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року» також розробив «Стратегію розвитку фінтеху в Україні до 2025 року». Серед основних завдань, яке перед собою ставить національний регулятор у даній стратегії – це побудова «підтримуючого регулювання», яке б визначало та впорядковувало стандарти діяльності фінтеху без перешкоджання розвитку та впровадження таких інновацій. Одним з обраних шляхів для досягнення такої мети визначено створення «регуляторних пісочниць», де будуть тестуватися нові рішення для банківського сектору. Такий метод тестування інновативних рішень дозволить убезпечити користувачів банківської інфраструктури від нових загроз, але при цьому не перешкоджати розробці та впровадженню передових рішень, а також слідуванню світовим тенденціям розвитку банківського сектору [4, с. 15].

Для визначення ключових тенденцій розвитку банківської діяльності компанія KPMG (КПМГ) проаналізувала теперішній ринок банківських установ і поділила його на 5 основних типів:

1. Банки, що надають послуги повного спектру (HSBC, Citibank).

2. Банки зі спеціалізацією на окремому сегменті клієнтів чи послуг (DBS (ДБС), Monzo (Монзо)).

3. Банки, які спеціалізуються на наданні кредитів (American Express (Американ Експрес), Capital One (Капітал Ван)).

4. Банки зі спеціалізацією на грошових переказах (Grameen Bank (Грамін Банк), Western Union (Вестерн Юніон)).

5. Банки зі спеціалізацією на наданні послуг цифрових гаманців (WeChat Pay (ВіЧат Пей), Ant Financial (Ант Файненшіал)).

Водночас у майбутньому КРМГ вбачає тренд на консолідацію банків навколо 3 основних типів банківських установ:

1. Універсальні банки: маржинальність діяльності універсальних банків буде зменшуватися у зв'язку зі зростанням операційних витрат та зменшенням стягнутих комісій з кожної транзакції та процентних доходів. Універсальні банки згідно з прогнозами збережуть частину своєї філіальної мережі: для обслуговування сегментів VIP-клієнтів, яким потрібно особисте спілкування або сільських спільнот, яким не вистачає навичок і доступу до цифрових технологій. Незважаючи на це, операційна модель повинна бути максимально автоматизована для підвищення рентабельності.

2. Банки, орієнтовані на транзакції: такі банки, в першу чергу – це постачальники платіжних послуг. Вони в значній мірі зосереджені на юніт-економіці, задля гарантування того, що вартість транзакції буде покрита виручкою від проведення такої транзакції. Такі «транзакційні банки» застосовують вузькоспеціалізовану модель і орієнтуються на обрані сегменти клієнтів, постійно вводячи нововведення та розширюючи набір своїх послуг відповідно до потреб клієнтів.

3. «Фоновий банкінг»: банківські установи такого формату діють як «невидимі» агенти, вбудовані у пристрої інтернету речей (IoT) для полегшення проведення транзакцій та підвищення рівня клієнтського досвіду. Доступ до даних з багатьох пристроїв IoT також дозволить банку глибше зрозуміти звички клієнтів щодо витрат і потреби в кредитах. У результаті основна увага приділяється створенню і наданню API (АПІ), мікросервісів і модульної технологічної архітектури. Деякі традиційні банки вивчають модель фонового банкінгу. Так, FINN (ФІНН) від ING Bank (ІНГ Банк) дозволяє смарт-пристроєм здійснювати автономні платежі від імені користувача. Goldman Sachs (Голдман Сакс) запустив спеціальний API портал для розробників і вибудовує свою позицію як розробника API в банківській екосистемі майбутнього. [5, с. 12–13].

У кожному з 3 основних типів банків майбутнього домінує парадигма побудови банкінгу на основі цифровізації, автоматизації та використанні великих даних для підвищення ефективності діяльності банківських установ в умовах конкурентної боротьби та зниження маржинальності традиційних операцій. В Україні вже почали формуватися об'єднання банків та провайдерів фінтех рішень задля досягнення позитивних синергетичних ефектів, яскравим прикладом виступає продукт Monobank від Universal

Банку та FinTech Band. На рівні держави тема відкритих даних та банкінгу повинна залишатися у центрі уваги задля забезпечення розвитку інноваційних фінансових сервісів, які вже активно формуються та розвиваються в Україні зокрема навколо платіжних рішень, кібербезпеки, аналітики великих даних, управління капіталом і стають необхідною передумовою для подальшого сталого розвитку банківського сектору України.

Отже, для України критично важливо для розвитку банківського сектору не тільки усунути фундаментальні проблеми та продовжувати реформи, які почалися у 2014 році, але й забезпечувати умови для розвитку інноваційних бізнесів та сервісів на банківському ринку, адже згідно усіх прогнозів роль традиційного банкінгу буде сильно зменшуватися у найближчі 5–10 років. Серед ключових трендів у банківському сегменті – це важливість підвищення ефективності операційної діяльності для сталого розвитку банків за допомогою автоматизації та аналітики великих даних та зростання ролі парабанківських сервісів і фінтеху, які часто кооперуються з традиційними банками для отримання позитивних синергетичних ефектів. Українські регулятори усвідомлюють важливість слідування цим трендам і окреслили ключові кроки по їх втіленню на національному рівні у стратегіях розвитку як банківського сектору України в цілому, так і фінтеху в Україні окремо до 2025 року.

Список використаних джерел:

1. Частка непрацюючих кредитів (NPL) висока, але поступово скорочується, НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl>
2. Стратегія Розвитку Фінансового Сектору України До 2025 Року, НБУ. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4
3. Dimon J. Chairman & CEO Letter to Shareholder 2020. URL: <https://reports.jpmorganchase.com/investor-relations/2020/ar-ceo-letters.htm>
4. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року, НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/fintech2025>
5. KPMG, Future of Retail Banking 2020. URL: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2020/11/future-of-retail-banking.pdf>

Кузьменко Даниїл,
студент, ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»

Сова Олена,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України)*
ORCID: 0000-0001-6386-6432

НАПРЯМИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ

Дослідження сучасних умов та особливостей розвитку біржової торгівлі стає для національної економіки надзвичайно актуальним, адже Україна має наміри зайняти стійкі позиції на світовому ринку капіталів та прагне до виходу на світові фондові майданчики.

Сьогодні в Україні організований фондовий ринок представлено наступними біржами [5]:

1. Приватне акціонерне товариство “Українська міжбанківська валютна біржа”.
2. Приватне акціонерне товариство “Українська фондова біржа”.
3. Публічне акціонерне товариство “Фондова біржа “Перспектива”.
4. Публічне акціонерне товариство “Фондова біржа ПФТС”.
5. Публічне акціонерне товариство “Українська біржа”.

Фондовий ринок характеризується, насамперед, обсягом біржової торгівлі цінними паперами. В табл. 1 наведемо статистичну довідку щодо вартісного виразу контрактів на тих п’яти біржах, які внесені в державний реєстр станом на 01.01.2021 року.

У підсумкових значеннях враховано суми контрактів за всіма існуючими біржами-організаторами торгів у відповідний період (наприклад, Універсальна, КМФБ – у 2017; ІННЕКС – у 2017–2018 роках).

Найбільший обсяг торгів за фінансовими інструментами на організаторах торгівлі протягом зазначених років зафіксовано з державними облігаціями України (92–98% загальної кількості угод).

Таблиця 1

Обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організа-
рах торгівлі протягом 2017–2020 років, млн грн. [5]

Біржа	2017	2018	2019	2020*
УМВБ	–	35	4,36	5,52
УФБ	1,17	–	–	–
Перспектива	127 425	127 325	186 363	166 029
ПФТС	64 344	112 518	114 758	115 359
Українська біржа	13 405	20 992	3 840	1 166
Всього	205 802	260 870	304 965	282 560

* дані за січень–листопад 2020 року

Національний банк послабив валютне регулювання для учасників ринку цінних паперів, а саме звільнив учасників фондового ринку, які торгують цінними паперами та забезпечують розрахунки за угодами, від необхідності отримувати ліцензії на валютні операції. Всі розрахунки за такими операціями проводитимуться через банки, які мають банківську ліцензію та здійснюють валютний нагляд, у тому числі за операціями учасників фондового ринку.

Загалом «валютні операції відіграють важливу роль у банківській системі будь-якої держави, адже вплив іноземної валюти може різко негативно вплинути на економічні процеси в державі із слабкою валютою. Для мінімізації негативного впливу іноземних валют на економічну безпеку держави застосовується режим валютного регулювання. Під валютним регулюванням розуміється діяльність держави в особі центрального банку, що спрямована на регламентацію міжнародних розрахунків і на порядок здійснення угод з валютними цінностями» [2, с. 112].

В масштабах стратегічного розвитку ринку цінних паперів в Україні регулятори разом з Міністерством фінансів України та Фондом гарантування вкладів фізичних осіб розробили й затвердили Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025 року, метою якої є забезпечення подальшого реформування та розвитку фінансового сектору України відповідно до провідних міжнародних практик та імплементації заходів, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС [1].

Для більш простого і технологічного обслуговування клієнтів впроваджено нову IT-платформу для централізованого депозитарного обігу цінних паперів DEPEND Q, яка використовується на розвинених європейських ринках цінних паперів [1]. Найголовніше, що нова IT-платформа забезпечить повноцінну технологічну інтеграцію України у світову облікову систему цінних паперів, сут-

тево підвищить можливості залучення іноземних і вітчизняних інвестицій у цінні папери.

Також НКЦПФР запровадила можливість укладення договорів торговцями цінних паперів шляхом обміну SWIFT-повідомленнями на підставі попередніх домовленостей, оформлених відповідним договором [1].

Фондовий ринок України на нинішньому етапі його еволюції є низько ефективним через наявність ряду невирішених питань, без розв'язання яких формування ефективного фондового ринку неможливе. «Перспективи подальшого розвитку українського ринку цінних паперів багато в чому залежать від правильного визначення його ролі в інвестиційному процесі, процесі фінансового розвитку країни. Попри позитивні тенденції, слід зауважити, що вибір ліквідних фінансових інструментів на фондовому ринку України досить обмежений для внутрішнього інвестора. Нестійкість вітчизняного фондового ринку стримує його розвиток, не дозволяє розвинути у повноцінний механізм мобілізації фінансових ресурсів» [4, с. 105].

Для вирішення існуючих проблем запропоновані наступні заходи [3]:

- необхідність упровадження нових та розвитку наявних фінансових інструментів, а також механізмів сек'юритизації фінансових та інших активів, як умов для подальшого розвитку фінансового сектору та забезпечення надходження інвестицій в економіку країни;

- недостатньої інституційної та фінансової незалежності вітчизняного регулятора фондового ринку, що не дозволяє забезпечити здійснення державного регулювання вітчизняного фондового ринку на належному рівні у відповідності до міжнародних стандартів, зокрема, вимог європейських актів та стандартів Міжнародної організації комісій з цінних паперів;

- неефективності та нерозвиненості інфраструктури ринків капіталу, яка для забезпечення подальшого розвитку фінансового сектору потребує, зокрема, проведення модернізації, консолідації і розвитку біржової, розрахункової та клірингової інфраструктури товарних ринків та ринків капіталу, забезпечення удосконалення інституту посередників фінансового сектору та рейтингових агентств у відповідності до європейських вимог;

- незбалансованість та несистемність державного регулювання та нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ у зв'язку з існуючим неефективним розподілом функцій між регуляторами ринків фінансових послуг;

- недосконалість корпоративного управління в професійних учасниках фондового ринку.

Роль фондових бірж як одного з найважливіших елементів ринку фінансових послуг в сучасному глобалізованому світі є надзвичайно важливою. Від їхньої ефективної діяльності залежить стабільність як національної економіки, так і міжнародного фондового ринку.

Список використаних джерел:

1. Кондратьєва Д. Регулювання ринку цінних паперів: останні зміни. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankivske-ta-finansove-pravo/regulyuvannya-rinku-cinnih-paperv-ostanni-zmini.html>
2. Сова О.Ю. Проблеми та перспективи розвитку валютного ринку України. Міжнародний науковий журнал Київського університету ринкових відносин: Економіка, бізнес-адміністрування, право [Електронне видання]. 2017. № 2. С. 108–124.
3. Стратегічний план діяльності НКЦПФР як головного розпорядника бюджетних коштів на 2020–2022 роки. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/plan-na-2020-2022.pdf>
4. Третьякова О.В., Харабара В.М., Грешко Р.І. Фондовий ринок України: особливості функціонування в сучасних умовах. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2020/20.pdf
5. Фондові біржі. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/register/litsenzuvannia-ta-reestratsiia/stock-exchanges/>

УДК 336.773

Лукашук Максим,
аспірант, Університет банківської справи
ORCID: 0000-0002-2982-0593

Боярко Ірина,
доктор економічних наук, доцент,
Університет банківської справи

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Інноваційний розвиток економіки країни забезпечує її конкурентоспроможність на світовому ринку. У зарубіжних країнах кредитування інновацій за рахунок банківських кредитних ресурсів є розповсюдженим явищем. У розвинених країнах світу створюються спеціалізовані банки, які орієнтуються виключно на кредитуванні інноваційних проектів. Крім того, універсальні банки цих країн також розвивають кредитування інновацій.

Сьогодні в Україні банківське кредитування інновацій не набуває широкого розвитку: кредити відіграють мінімальну роль у фінансуванні інновацій. Тому необхідно застосувати дієві заходи для стимулювання банківського кредитування інновацій. Для розробки таких заходів доцільно розглянути зарубіжний досвід розвитку такого виду банківського кредитування.

Першопрохідцем кредитування інноваційних проектів у світі є США. Також істотних результатів у цій сфері досягнув Ізраїль. У країнах Європейського Союзу фінансування інноваційних проектів не набуло особливої популярності, але в деяких країнах його рівень є достатньо високим [1, с. 16].

На сьогодні в США, в результаті тривалої трансформації банківської системи, перспективи кредитування інновацій багато в чому залежать від банків. В країні існують можливості кредитування інновацій за рахунок фінансових ресурсів трьох типів банків:

- малі спеціалізовані банки, які надають кредити для малих і середніх підприємств, що перебувають на початкових стадіях розвитку і не приносять доходів;

- спеціалізовані банки, що обслуговують інноваційні фірми, які вже почали генерувати прибутки. Такі банки є більшими, ніж банки з попередньої групи, і мають значно більші можливості кредитування та задоволення фінансових потреб фірм, які перебувають у фазі інтенсивного розвитку;

- великі банки, які пропонують послуги для великих фірм, наприклад, за допомогою організації консорціумних кредитів. Таким банкам треба краще розуміти потреби інноваційного сектору, оскільки банки прагнуть до диверсифікації ризиків [2].

Крім того, здебільшого, у США банки пропонують свої продукти з гарантіями Small Business Administration, які часто є добре пристосованими до потреб інноваційних підприємств. Банки надають перевагу фірмам, які перебувають у фазі сильного зростання, хоч не обов'язково дістають значні доходи чи мають у наявності продукти, які характеризуються значним ринковим потенціалом [3, с. 57].

Підтримка банківського кредитування інновацій у США здійснюється у рамках державного програмно-цільового регулювання інновацій. Згідно даного регулювання інновацій в країні фінансується майже 80 % федеральних витрат на НДДКР. Це передбачає фінансування інновацій шляхом державних цільових програм підтримки нововведень, створення системи державних контрактів на придбання тих чи тих товарів і послуг, сприяння надання пільгових кредитів фірмам для здійснення інновацій [4].

В Ізраїлі на фінансування інновацій впливають: підтримка інноваційного бізнесу урядом, велика пропозиції інвестиційного капіталу та розвинена фінансова інфраструктура, постійні контак-

ти з американськими бізнесовим і фінансовим середовищем. Важливу роль у фінансуванні інноваційного бізнесу в Ізраїлі відіграють багатосторонні міждержавні фонди (наприклад, американсько-ізраїльський, канадсько-ізраїльський тощо). Також пропозиція з боку фондів венчурного підприємництва є достатньою і стає причиною високого зацікавлення ізраїльських банків фінансування інноваційних проектів [3, с. 44].

В Європі банки концентруються на ефективному адмініструванні ризиків. Оскільки інноваційний бізнес є високо ризиковим, європейські банки є стриманими у фінансуванні інновацій. Стандартні послуги, які пропонують банки, найчастіше містять: пакети для інноваційного бізнесу, кредитні гарантії, спеціальні схеми оцінки проектів, доступ до експертиз у галузі високих технологій і засобів побудови безпеки. Але банки в Європі є важливими посередниками в наданні публічної допомоги інноваційному сектору [5, с. 35].

Європейські банки часто адмініструють субсидії та дотації, які надані урядом або органами місцевого самоврядування, часом намагаючись додати їх до свого пакета послуг. Більшість банків не виділяє у своїх кредитних портфелях інноваційного бізнесу, і тому є проблематичним окреслення фінансових характеристик такого типу клієнтів. Брак сегментації ускладнює створення однорідних стандартних пакетів послуг [4, с. 36].

Німеччина є однією з європейських країн, в яких достатньо розвинуте кредитування інновацій. Німецька система інвестиційного кредитування передбачає, що підприємства використовують банківські кредити як основне джерело зовнішнього фінансування, а банки володіють істотною частиною капіталів підприємств, які вони кредитують.

У світі «німецька» модель інвестиційного бізнесу отримала поширення через такі основні її принципи:

- провідна роль банків на фінансовому ринку ставить підприємства під їх фінансовий контроль;
- банки, володіючи корпоративними акціями, можуть легко контролювати ефективність використання своїх кредитів і задовольняти потреби промисловості у доступних довгострокових позиках.

Особливістю сучасного банківського сектору Німеччини є наявність, крім приватних, публічних і федеральних, великої кількості кооперативних банків. Різноманіття форм організації банківських структур не допускає підвищення до критичного рівня ризиків функціонування банківської системи. Комерційні банки є універсальними, кооперативні направлені на кредитування інноваційного розвитку окремих галузей. Інвестиційні банки BaaderBankAG

та VRBankRhein-NeckareG є вузькоспеціалізованими на кредитуванні інноваційних проєктів. Важливою рисою банківського кредитування інновацій Німеччини є самостійність банків у прийнятті рішень щодо кредитування інновацій, яке здійснюється переважно на конкурентних засадах [6].

Успіх банківського кредитування інновацій залежить не тільки від ефективності реалізації обраної моделі для здійснення такого процесу, але й від врахування її відповідності специфіці, політичним умовам та історичним аспектам розвитку економіки країни загалом.

Список використаних джерел:

1. Васильєва Т.А. Банківське фінансування інноваційної діяльності: Монографія. – Суми: Ділові перспективи. – 2006. – 60 с.
2. Єпіфанова І.Ю. Аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств в сучасних умовах. / І.Ю. Єпіфанова // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – № 722. – С. 65–70.
3. Funding of new technology-based firm by commercial banks in Europe, European Commission, Enterprise Directorate-General, EUR 7025. – Luxembourg, 2000.
4. Владимир О. Роль банківських установ у фінансуванні інноваційного розвитку економіки України / О. Владимир // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2013. – Вип. 2 (9). – С. 34–43.
5. Guarantee mechanisms for financing new technologies, European Commission, Directorate- General for Enterprise, EUR 17041. – Luxembourg, 2001.
6. Барановський О. Сьогодення світового ринку банківських послуг. / О. Барановський // Вісник НБУ. – 2012. – № 4. – С. 18–23.

УДК 336.2

Мазур Олександр,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»*

Мазур Дмитро,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»*

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ БАНКІВСЬКОГО ПРИБУТКУ

Підсумковим показником, що характеризує ефективність діяльності банку є отриманий ним прибуток. Обсяг прибутку банку та перспективи його нарощування є основою розширення банківської мережі, збільшення кількості клієнтів, та головною передумовою активної кредитно-інвестиційної діяльності банківської установи.

Прибуток є головним індикатором ефективного управління банківськими ресурсами в складних економічних умовах. Основна частина прибутку банку формується в результаті проведення ним основних банківських операцій: кредитних, депозитних, розрахункових та ін. Метою створення будь-якого банку є отримання та максимізація прибутку, банківські установи є різновидом фінансових підприємств, діяльність яких має певну специфіку та особливості. Розглядаючи сутність прибутку банку доцільно розцінювати банківські установи передусім як підприємства що працюють в ринкових умовах. Аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових джерел дає підстави стверджувати, що наразі серед економістів остаточно не сформувалося єдине розуміння поняття «прибуток банку». Європейська економічна наука ще у XVIII столітті сформуvala три основних напрями дослідження виникнення прибутку. Фізіократична французька школа пов'язувала походження прибутку з розвитком землеробства, представники німецької економічної школи розглядали як результат продуктивності капіталу, а представники англійської – як результат продуктивності праці. Такі видатні економісти, як А. Сміт та Д. Рікардо розглядали поняття прибутку як особливу економічну категорію, яку слід розглядати у невідривному зв'язку як з власне процесом, так і з факторами збільшення суспільного багатства та і накопичення капіталу. Згідно підходів А. Сміта, розуміння сутності поняття «прибуток» передбачає врахування трьох основних складових (рис. 1):

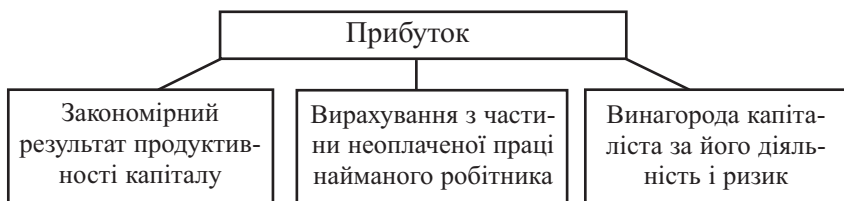

Рис. 1 Підходи розуміння сутності прибутку [складено за 1]

К. Маркс доводив, що прибуток – це перетворена форма додаткової вартості : «будь-яка додаткова вартість, в якій би особливій формі вона не кристалізувалася потім, чи то у вигляді прибутку, відсотка, ренти і т. п., за своєю субстанцією є матеріалізація несплаченого робочого часу» [2]. Натомість економічна школа Бем-Баверка базувалася на критиці марксизму. Ойген Бем-Баверк вважав, що основним чинником виникнення прибутку є час, отже, теперішні блага оцінюються завжди вище тих, які вироблятимуться у майбутньому. Капіталістичне виробництво пускає в обіг ресурси, сприяє їх поступовому перетворенню з «майбутніх» у теперішні блага, з цього і впливає прибуток [3].

У ХХ ст. загальноновживаним стало використання цього терміну у вузькому розумінні, яке витіснило ідентичне поняття підприємницького доходу. При цьому в економічній літературі утвердились такі підходи до трактування економічної природи прибутку:

а) Прибуток як винагорода за вмілу оцінку ризиків і невизначеності. Цей підхід був започаткований відомим американським економістом Ф. Найтом.

б) Прибуток як винагорода за новаторство, впровадження технічних, комерційних, організаційних та фінансових нововведень.

в) Прибуток як наслідок монопольної влади, що виникає в результаті обмеження конкуренції. Цей підхід був започаткований американським економістом Е. Чемберліном.

Ціла низка вчених-економістів (О. Омельченко, В. Кочетков, А. Череп, Г. Рурка) розглядають прибуток як головний показник ефективної роботи банку, проте, досліджуючи поняття прибутку банку, більшість фахівців характеризують прибуток передусім з кількісної сторони. Зокрема, О. Стойко, Р. Тиркало, О. Вовчак наполягають на тому, що прибуток є різницею між доходами банку та його витратами. Водночас І. Парасій-Вергуненко уточнює, що прибуток є різницею між доходами банку, його витратами та податками, сплаченими банком до бюджету. О. Рибалка, І. Бланк, В. Протопопова та інші вважають що прибуток є певною платою за банківський ризик. Зі свого боку М. Чепуріна та О. Кисельова, розглядають прибуток з точки зору факторного доходу: «Прибуток звичайно визначають як різницю між валовим доходом і валовими витратами. Аналізуючи різні точки зору науковців можна стверджувати, що прибуток – це виражений у грошовій формі дохід власника, що є основним фінансовим показником результативності діяльності банку, який є різницею між сукупним доходом і сукупними витратами в процесі своєї діяльності.

Економічна суть прибутку найбільш повно проявляється через виконання ним своїх функцій. Існують розбіжності у точках зору дослідників на ці функції, проте досить чітко можна виділити три основні з них:

- а) оціночна;
- б) розподільча;
- в) стимулююча;

Як економічний показник, прибуток дозволяє поєднувати економічні інтереси держави, банку, його працівників. Економічний інтерес робітників банку пов'язаний передусім з розміром прибутку, котрий спрямовується на матеріальне заохочення, соціальні виплати, соціальний розвиток [4].

Прибуток розглядається науковцями як з кількісної сторони, так і з якісної. Як кількісна категорія, прибуток – перевищення

доходів над витратами банку, як якісна категорія – це економічна категорія, що відображає позитивний фінансовий результат діяльності банківської установи.

Економічна наука розрізняє нормальний та економічний (чистий) прибуток. У «Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку № 3 «Звіт про фінансові результати» прибуток визначається як сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати [5] та «Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку» [6] прибуток визначається як «залишкова сума після вирахування витрат (що включає коригування збереження капіталу в разі необхідності) з доходу, а також як будь-яку величину, що перевищує суму, необхідну для збереження капіталу на початок періоду».

Найбільш вдалим слід вважати трактування прибутку, яке подає О. Криклій: прибуток – «виражений у грошовій формі дохід власника на вкладений капітал, плата за працю, за ризик ведення підприємницької діяльності, який є різницею між сукупним доходом і сукупними витратами в процесі здійснення цієї діяльності» [7].

Прибуток банку можна трактувати як економічну категорію, яка відображає відносини між банком та його клієнтами (юридичними і фізичними особами) і характеризує кінцевий результат фінансово-господарської діяльності банківської установи. Він формується в результаті проведення ним основних операцій: кредитних, депозитних, розрахункових та ін. Економічна наука розглядає прибуток як з кількісної, так і з якісної сторони. Прибуток як кількісна категорія – це перевищення доходів над витратами банку, а як якісна категорія – це економічна характеристика, що відображає позитивний фінансовий результат діяльності банківської установи. Об'єктом розподілу є загальна сума прибутку, отриманого банком у звітному періоді від звичайної і надзвичайної діяльності. Під розподілом прибутку потрібно розуміти спрямування прибутку до бюджету у вигляді податків і визначення чистого прибутку, який залишається у розпорядженні банку. Нерозподілений чистий прибуток служить джерелом фінансування інших видатків і витрат, що не включаються до складу витрат банку.

Список використаних джерел:

1. Лисенко О. Робота у банківському секторі стає менш привабливою [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kontrakty.com.ua
2. Жучкова С. Організація управління діяльністю банків в Україні / С. Жучкова // Персонал. – 2009. – № 1. – С. 79–82.
3. Гриценко А.А. Ринкові інститути та інфраструктура / А.А. Гриценко, В.М. Соболев // Економічна теорія. – 2008. – № 3. – С. 53–73.
4. Криклій А.С. Конкурентний потенціал небанківських фінансових інститутів на ринку кредитних ресурсів / А.С. Криклій // Економіка та держава. – 2006. – № 10. – С. 8–10.

5. Кондратюк А. Кредитна історія позичальника в США / А. Кондратюк // Банківська справа. – 2009. – № 5. – С. 86–91.

6. Зінченко В.І. Дистанційний аналіз ліквідності у системі банківського нагляду / В.І. Зінченко // Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 1. – С. 54–59.

7. Д'яконова І. Пошук стратегії розвитку банківської системи України в умовах глобалізації фінансових ринків / І. Д'яконова // Вісник НБУ. – 2008. – № 2. – С. 26–31.

Секція № 2.7. Облік, аналіз і аудит з погляду інституціональної економіки

УДК 336.648

Прохорчук Світлана,
кандидат економічних наук, професор,
проректор з науково-методичної роботи
ЗВО "Міжнародний університет бізнесу і права"

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ТА КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Проблематика вдосконалення управління дебіторською та кредиторською заборгованістю була і буде завжди актуальна, так як завжди існують дії третіх осіб, які не залежать від діяльності підприємства. У будь-якій економічній кризі, одна з усіх складових – криза неплатежів, так як суб'єкт господарювання на перший план висуває вирішення своїх проблем, а не виконання своїх зобов'язань перед своїми контрагентами. Так виникають розриви в термінах оплати: контрагенти наших дебіторів не виконали свої зобов'язання в строк, наші дебітори – нам, ми – нашим кредиторам.

В результаті вивчення цієї проблематики були проаналізовані роботи таких вчених, як О. Кияшко [2, с. 47], Н. Новицька [4, с. 138], М. Дем'яненко [1, с. 70], Н. Марусяк [3, с. 244], які обґрунтовували теоретико-методичні аспекти дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства. Але управління фінансовими ресурсами підприємства, а безпосередньо управління дебіторською та кредиторською заборгованістю вимагає постійного вдосконалення і адаптації під діюче економічне середовище в умовах агресивної конкурентної боротьби.

Досить поширеним способом (шляхом) фінансування оборотних активів підприємства є кредиторська заборгованість. Необхід-

ність у власному оборотному капіталі визначається за залишковим принципом. Рациональне управління кредиторською заборгованістю дозволяє значно скоротити використання власних коштів. Але, частою помилкою підприємств є граничне використання боргових ресурсів. Недотримання фінансових показників, таких як неплатоспроможності в більшості випадків веде підприємство до боргового кругообігу, і як наслідок – банкрутства. Наміри використовувати кредиторську заборгованість як джерело фінансування має багато особливостей і залежить від умов відстрочки платежів, наданих постачальниками. А так, як на сьогоднішній день бізнес-середовище занадто політизоване, слід закладати, крім економічних законів і фінансово-математичних методів управління ще й долю «Х» (ікс) на невідомі політичні фактори.

Модель управління кредиторською заборгованістю, як одна зі складових фінансової стратегії підприємства, що оптимізує співвідношення власних і позикових коштів, включає такі складові елементи:

1) статичний і динамічний аналіз формування та погашення кредиторської заборгованості; його впливу на величину грошових потоків;

2) обґрунтування доцільності отримання відстрочки платежів, а також обґрунтований термін такої відстрочки;

3) попередження виникнення простроченої кредиторської заборгованості та забезпечення своєчасної реструктуризації, при необхідності.

Щоб знизити потребу в оборотних коштах необхідно розробити ефективну модель управління дебіторською заборгованістю.

Дебіторська заборгованість, по суті, є виручкою від продажів, і наслідком реалізації моделі грошових розрахунків в загальній системі управління грошовими потоками.

Модель управління дебіторською заборгованістю, як недоотриманий дохід від реалізації, включає такі складові елементи:

1) статичний аналіз дебіторської заборгованості підприємства, інтерпретація закономірностей основних фінансових показників і випадковостей;

2) трендовий аналіз (динаміка), оцінка попередніх показників контрагентів дебіторської заборгованості;

3) розробка кредитної політики і системи знижок і надбавок підприємства (умови надання відстрочки платежів покупцями, максимальний ризик на одного контрагента);

4) реструктуризація дебіторської заборгованості підприємства шляхом використання обліку векселів, факторингу тобто передання права вимоги оплати третім особам для покриття поточної потреби в капіталі);

5) попередження виникнення простроченої та безнадійної дебіторської заборгованості.

Не виправданий розмір і термін дебіторської заборгованості є іммобілізованим власним капіталом, перевищення якого призводить до втрати ліквідності не платоспроможності, зупинки виробництва.

Як інструмент контролю термінів і сум дебіторської, кредиторської заборгованості і щоб уникнути платіжних розривів, підприємство використовує платіжний календар.

Прискорення оборотності дебіторської заборгованості і уповільнення кредиторської покращує фінансовий стан підприємства. Одночасно швидка оборотність дебіторської і повільна кредиторської заборгованості може призвести до зниження показників платоспроможності підприємства.

Також, ключову і вирішальну роль в цьому економічному, основоположному питанні взаєморозрахунків, могла б зіграти державна регуляторна політика. Можна було б стимулювати створення резервів за прикладом банківського сектора. Підприємства все частіше перестають бути готовими до «раптових» криз (пандемія 2020 року, світові фінансові кризи і т.д.), резерви допомогли б адаптуватися їм на перших етапах і убезпечити себе, а також своїх контрагентів. Вилучені кошти з обороту на резервування, звичайно могли б бути використані як оборотний капітал, але при цьому вони не включаються до валових витрат у податковому обліку, що в свою чергу не вплине на зменшення податку на прибуток.

Список використаних джерел:

1. Дем'яненко М.Я. Проблемні питання державної політики фінансової підтримки сільського господарства. Журнал “Економіка АПК”. № 7. 2011. С. 67–72.
2. Кияшко О.М. Актуальність організації обліку дебіторської заборгованості в управлінні підприємством. International Journal of Innovative Technologies in Economy. № 3 (15). 2018. С. 45–51.
3. Марусяк Н.Л. Фінансові відносини підприємств та їх організація в сучасному динамічному середовищі. Науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку». Випуск 45. 2020. С. 242–246.
4. Новицька Н.В. Методичні підходи до статистичної оцінки ефектів агресивного податкового планування. Науковий фаховий журнал “Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування”. Випуск 1. 2017. С. 138–146.

*Івахів Анастасія,
аспірант (студент PhD),
Університет банківської справи*

ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ ЯК РЕГУЛЯТОР ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ

За сучасних умов формування ринкової моделі господарювання та посилення інтеграційних процесів у світовому господарстві, важливий вплив на ефективний розвиток зовнішньоекономічної діяльності та захист інтересів вітчизняних суб'єктів господарювання при її здійсненні, мають податкові регулятори, використання яких потребує обґрунтованого підходу та врахування усіх аспектів вітчизняної та світової фіскальної практики. На даний час, в Україні ведеться чимало дискусій щодо заміни, модифікації та вдосконалення адміністрування податку на додану вартість та податкової системи в цілому, яка сприятиме стабілізації та конкурентоспроможності її економіки при входженні у світове господарство. Як відомо, одним із пріоритетних інструментів податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності нашої країни є податок на додану вартість, оскільки він забезпечує найбільші надходження до Державного бюджету України. Актуальність обраної теми полягає у постійному аналізі щодо проблемності, корумпованості та доцільності даного податку, і, як наслідок, значному впливі на підприємницьку діяльність.

Теоретичні і практичні аспекти функціонування ПДВ в Україні розкриті у працях таких українських науковців: В. Андрущенко, І. Бережнюка, І. Бураковського, А. Войцещука, М. Дем'яненка, О. Гребельника, Ю. Іванова, С. Кваші, А. Кредісова, А. Крисоватого, П. Лайка, І. Лютого, В. Мартинюка, В. Сіденка, В. Суторміної, В. Федосова, А. Філіпенка, С. Юрія та інших. Щодо зарубіжних науковців, які заклали теоретичне підґрунтя розуміння проблем оподаткування експортно-імпортних операцій належать: Р. Вернона, Д. Кейнса, П. Кругмана, С. Ліндера, А. Маршала, Дж. Мілля, Б. Оліна, М. Познера, Д. Рікардо, А. Сміта, А. Файоля, Ф. Хекшера та інші.

У працях вітчизняних вчених традиційно аналізуються інструменти, структура та механізми функціонування національних і міжнародних систем державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, податкових і бюджетних систем, але не відображаються повною мірою рекомендації щодо адміністрування та удосконалення податку на додану вартість як регулятора економічного розвитку в умовах посилення інтеграційних процесів.

Мартинюк В.П. у своїх дослідженнях пропонує використовувати розмір ставки ПДВ для стимулювання імпорту стратегічних товарів у залежності від рівня насиченості внутрішнього ринку даним товаром [1, с. 29]. Тобто, для певної групи товарів встановлювати ставку ПДВ значно нижчою від базової, припустимо 5%, або ж рівної нулю. На нашу думку, дану модель буде важко використовувати у практичній діяльності за рахунок значних потреб у модифікації та рівні економічної стабільності України.

Податок на додану вартість – це непрямий податок, який є часткою новоствореної вартості, включений у ціну реалізації товарів і сплачується споживачем до державного бюджету на кожному етапі руху товарів. Згідно із Податковим кодексом України, ставка ПДВ становить 20% та додається до ціни товарів, та 0% до бази оподаткування при експорті товарів і супутніх такому експорту послуг [2].

Ми пропонуємо, вирахувати ефективну ставку податку на додану вартість для України (табл. 1), а також, виділити лише певні групи товарів, що експортуються, до яких буде застосовуватись нульова ставка оподаткування ПДВ. Пропонуємо нульову ставку ПДВ застосовувати тільки при експорті енергетичних матеріалів (кам'яного вугілля та електроенергії), механічного обладнання, електрообладнання, транспортних засобів та шляхового обладнання, оптичних приладів і апаратів для фотографування або кінематографії, медико-хірургічних апаратів, годинників та музичних інструментів. Це дасть можливість знизити бюджетні відшкодування з ПДВ. Виходячи з наших розрахунків (табл. 1) середнє значення ефективної ставки близьке до 17%. Тому, на наш погляд, не порушуючи вимог Шостої конвенції ЄС від 17 травня 1977 року, з метою захисту національних інтересів з дотриманням вимог гармонізації податкового законодавства в межах СОТ, ЄС і нами, ставку ПДВ можна знизити до 17% [3].

Таблиця 1
Показники адміністрування ПДВ за 2016–2018 рр.

Роки	Фактичні надходження ПДВ (млн. грн)	Планові надходження ПДВ (млн. грн)	Показники ефективності адміністрування ПДВ	Ефективна податкова ставка	Абсолютна похибка вимірювання надходжень ПДВ (млн. грн)	Відносна похибка вимірювання надходжень ПДВ, %
2016	54052,7	61458	0,879506	17,59	-7405,3	-13,70%
2017	63450,4	81606,2	0,777519	15,55	-18155,8	-28,61%
2018	79130,9	84300	0,938682	18,77	-5169,1	-6,53%
2019	88929,8	Дані відсутні				
2020	126486,6	Дані відсутні				
Середнє значення			0,865236	17,30	-10243,4	-16,28%

Джерело: Розраховано автором за даними офіційного веб-сайту
Держкомстату України

* Показники розраховувались з урахуванням бюджетного відшкодування ПДВ із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)

Таким чином, регулювання зовнішньоекономічних операцій за допомогою такого бюджетоутворюючого податку як ПДВ потребує особливого контролю з боку держави в сучасних умовах розвитку податкової системи України. Необхідно здійснювати постійну аналітику з метою виявлення фіскального та соціально-економічного впливу ПДВ на розвиток зовнішньоекономічної діяльності. Також, оптимізувати систему оподаткування експортно-імпортних операцій, у тому числі за рахунок відшкодування ПДВ. Зауважмо, що пріоритетним напрямом активізації зовнішньоекономічної діяльності для України є стимулювання експорту, що дає стійкі надходження вільноконвертованої валюти в економіку держави. Проте, слід пам'ятати про структуру українського експорту, лівова частка якого припадає на сировину і матеріали. Так як експорт оподатковується в Україні за нульовою ставкою, то зростання експорту спричиняє падіння реальних надходжень ПДВ.

Список використаних джерел:

1. Мартинюк В.П. Чинники впливу на прогнозовані обсяги надходжень до державного бюджету від митних платежів / Мартинюк В.П. // Фінанси України. – 2010. – № 1. – С. 29–37.
2. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Шоста Директива Ради 77/388/ЄЕС від 17 травня 1977 р. щодо гармонізації законодавства держав членів стосовно податків з обороту – Спільна система податку на додану вартість: єдина база оподаткування. – ОВ. – L145. – 13.06.1977. – С. 1.
4. Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991р. № 959 посилення на [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
5. Інформаційно-статистична інформація [Електронний ресурс] // Міністерство доходів і зборів України. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua>
6. Інформаційно-статистична інформація [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>

Мичак Наталія,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів,
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»
ORCID: 0000-0003-0985-1402

ЕРГОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАЦІ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Важливою складовою безперервного та успішного ведення господарської діяльності підприємства у відповідній галузі і його конкурентоспроможності на ринку є бухгалтерський облік, а також аналітична інформація, отримана на його основі. Обліково-аналітична інформація займає вагомую частку у загальній системі інформаційного забезпечення суб'єкта господарювання, тож спеціальність бухгалтера, аналітика не припиняє користуватися попитом і в умовах сьогодення – в час розвинених технологій, конкурентного ринкового середовища та високих вимог до професіоналізму працівників обліково-аналітичного апарату. Всі роботодавці зацікавлені у прийомі на роботу професіоналів своєї справи, але жодна праця не буде високоефективною, якщо на робочому місці не створено сприятливі умови для повноцінної, безпечної та продуктивної трудової діяльності працівника. Тому перше, що роботодавець повинен забезпечити перед прийомом працівника до складу обліково-аналітичного персоналу – чи може він запропонувати йому належні умови праці, раціональне розміщення та якісну організацію робочого місця, від чого прямо буде залежати працездатність такого працівника, його настроїв, здоров'я за відсутності впливу шкідливих чинників у офісі та результативність діяльності підприємства. Відтак є актуальним вирішення питань ергономічного забезпечення організації обліково-аналітичного процесу як важливої складової організації праці персоналу.

Ергономічні вимоги для організації робочого місця працівника, що працює з комп'ютером та іншою офісною технікою широко розглядаються у наукових працях. Наприклад, авторами досліджується питання забезпечення облікового процесу та обґрунтовується необхідність і важливість ергономічного забезпечення обліку [1, с. 196–201], розглядаються форми організації праці облікового персоналу [2, с. 393–400], здійснюється пошук шляхів удосконалення ергономічних вимог [3, с. 92–95]. Окремо приділяється увага розкриттю сутності педагогічної ергономіки та ергономічних принци-

пів організації навчального процесу [4, с. 8–12]. Проте недостатньо повно розкривається питання психофізіологічних та естетичних ергономічних вимог для комфортних умов праці обліково-аналітичного персоналу зважаючи на те, що праця таких працівників є різновидом інтенсивної розумової праці, що означає схильність до перенапруження та стресів.

Метою дослідження є виявлення проблемних питань ергономічного забезпечення праці обліково-аналітичних працівників для їх подальшого усунення.

Ергономічне забезпечення трудової діяльності персоналу полягає в тому, щоб зробити його працю високопродуктивною і нешкідливою, встановити права працівників на здорові умови праці, захистити їх життя й здоров'я, звести до нуля професійні захворювання та нещасні випадки. Дослідження умов праці обліково-аналітичного персоналу показали, що потрібно звернути увагу на такі моменти:

1) наявність чи відсутність високих дерев, будівель, які могли б зменшити природну освітленість приміщення офісу, так як погане освітлення робочого місця значно знижує продуктивність праці та погіршує зір;

2) визначення концентрації шкідливих хімічних речовин у повітрі робочої зони облікового чи аналітичного відділу, зважаючи на розташування приміщення відділу у будівлі (поряд з цехами, діяльність яких пов'язана з виділенням небезпечних речовин), а також розташування самої будівлі суб'єкта господарювання на території, де можуть бути викиди потенційно небезпечних речовин у повітря від діяльності інших підприємств і які проникають до приміщення бухгалтерії через прочинені вікна;

3) невідповідність дотримання кольорового оформлення інтер'єру приміщення обліково-аналітичного відділу його географічному розташуванню;

4) недостатня поінформованість працівників про основні вимоги нормативно-правових актів з охорони праці та змін до них, що діють в межах підприємства;

5) наявність чи відсутність аптечки та її вміст, включаючи необхідні медичні прилади;

6) формування несприятливого психологічного клімату в колективі, який підвищує нервово-емоційні напруження, погіршує психологічне здоров'я;

7) з набуттям в сучасних умовах поширення пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, коли стало важливо уникати потенційно небезпечних місць, де можна інфікуватися, професійна діяльність більшості людей перейшла в дистанційний формат, тому виникає питання, як організувати свою робочу зону, якщо

офіс тепер віртуальний, а соціальні зв'язки між колегами, партнерами, контрагентами стали складнішими.

Питання ергономічного забезпечення мають велике значення, оскільки від їх вирішення значною мірою залежать не тільки продуктивність праці, якість обліку та аналізу, а й здоров'я обліковців та аналітиків. Для вирішення питань раціонального ергономічного забезпечення трудової діяльності працівників обліково-аналітичного апарату було б доцільно:

1) створювати службу охорони праці або ввести посаду відповідального у сфері охорони праці чи залучати осіб, які мають відповідну підготовку;

2) слідкувати за озелененням, роль якого в офісі надзвичайно важлива, адже поліпшується мікроклімат всередині, тому що насадження сприяють осіданню пилових частинок, які є в повітрі, очищаючи його, знижують нервово-психологічну і зорову втому;

3) встановлювати систему припливно-витяжної вентиляції, яка забезпечувала б безперервну циркуляцію повітря, що сприяло б оптимізації рівня вологості, локалізації шкідливих виділень та зменшувало б кількість бактерій та вірусів;

4) забезпечити відділи обліку та аналізу аптечками для надання першої медичної допомоги на робочих місцях та вогнегасниками;

5) декорування приміщення офісу виробами живопису, що чинитиме позитивний вплив на психологічний стан працівників, знижуючи рівень стресу та поліпшуючи настрій;

6) для полегшення роботи використовувати кілька моніторів, щоб мати змогу швидше порівнювати показники з різних документів, відкритих на екрані, не змінюючи часто вкладки на одному моніторі в пошуку потрібних даних, або працювати з документом на одному екрані, спираючись на інформацію, відображену на іншому екрані;

7) розмішувати працівників бухгалтерії в одному приміщенні, оскільки це налагодить поточність роботи, обмін пов'язаною інформацією, зв'язок між працівниками, покращить контроль за ходом праці і трудовою дисципліною;

8) оскільки поза бухгалтера незручна, вимушена, фіксована, і більше 50 % робочого часу сидяча, це здатне викликати професійні захворювання, тому слід забезпечити приміщення відділу регульованими столами, висоту яких за потребою можна змінювати для роботи стоячи в разі втоми працівника в сидячому положенні.

В результаті впровадження в дію таких рекомендацій та заходів створюються максимально комфортні умови для облікового і аналітичного персоналу, що викликає приємний настрій під час роботи, дозволяє суттєво підвищити продуктивність праці, знизити витрати енергії працівників, рівень стресу, зберегти здоров'я та більш ефективно використовувати робочий час.

Список використаних джерел:

1. Саванчук Т.М. Забезпечення облікового процесу як важлива складова організації обліку. Економічні науки. Серія: Облік і фінанси. 2012. Вип. 9 (3). С. 196–201.
2. Шпак В.А. Організація праці облікового персоналу. Міжнародний збірник наукових праць. 2010. Випуск 3 (18). С. 393–400.
3. Турченко Т., Гуревич О. Удосконалення ергономічних вимог як один із напрямів зменшення виробничого травматизму. Економічний аналіз. 2013. Випуск 12. Частина 4. С. 92–95.
4. Карапузова Н.Д., Починок Є.А., Помогайбо В.М. Педагогічна ергономіка: створення комфортного та безпечного навчального середовища у початковій школі. Постметодика. 2012. № 5. С. 8–12.

УДК 657.1

Олена Юрченко,
викладач, Київський фаховий коледж прикладних наук
ORCID: 0000-0002-5028-8968

ФОРМУВАННЯ РИЗИКОРІЄНТОВАНОЇ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ

На сучасному етапі посилюється роль облікової політики як інструменту забезпечення безперервності діяльності підприємств. Облікова політика є одним з основних засобів управління безперервністю діяльності підприємства, що впливає на фінансові показники корпоративної звітності. Проблема формування облікової політики є неповністю вирішеною в Україні, нормативні документи, які визначають принципи, методи та технологію бухгалтерського обліку, мають суперечності, що призводить до зниження інформативності фінансової звітності.

Загальні вимоги щодо формування облікової політики врегульовані: НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»; П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах»; МСБО 1 «Подання фінансової звітності»; МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки».

Облікова політика повинна відповідати стратегії безперервності діяльності підприємств. Згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», облікова політика визначається як сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності [1].

Формування облікової політики в цілому по підприємству і в розрізі об'єктів бухгалтерського обліку залежить від загальних принципів його організації. Елементами облікової політики є пра-

вила, способи, методичні прийоми та процедури, способи оцінки активів і зобов'язань та оцінки наслідків зміни облікової політики, які враховують специфіку діяльності підприємства. Реалізація принципу безперервності діяльності підприємств орієнтує на своєчасне виявлення ризиків діяльності. МСФЗ (IFRS) 13 «Оцінка справедливої вартості» [2], МСФЗ (IAS) 36 «Зменшення корисності активів» [3], МСФЗ (IAS) 2 «Запаси» передбачають оцінку активів і зобов'язань за справедливою, дисконтованою та ринковою вартістю. Зазначене обумовлює необхідність відображення в обліковій політиці порядку ведення бухгалтерського обліку та звітності ризиків.

Розвиток методології облікової політики орієнтованої на безперервність діяльності підприємства ґрунтується на таких припущеннях:

- підвищення якості облікової інформації в корпоративній звітності за рахунок використання ризик-орієнтованого підходу, спеціальних методів та процедур відображення ризиків діяльності та господарських операцій за принципами обачності та об'єктивності;

- розкриття повної та правдивої інформації в корпоративній звітності про ресурси та результати, з метою оцінки майбутніх грошових потоків;

- використання методів реальної оцінки активів і зобов'язань згідно з вимогами МСФЗ (IFRS) 13, МСФЗ (IAS) 36.

В обліковій політиці необхідно передбачити технологію, методи ідентифікації та оцінки ризиків бізнесу з дотриманням Методичних рекомендацій щодо облікової політики № 635 від 27.06.2013 р. зі змінами від 14.01.2020 р., де також вказано на необхідність розкриття ризиків за господарськими та географічними сегментами, які визначаються підприємством, де містяться посилення на валютні ризики [4]. Зниження інформативності показників фінансової звітності по мірі виникнення дати очікуваних фактів господарської діяльності від дати складання звітності призводить до зростання невизначеності відносно величини доходів від використання активів підприємства та ризику викривлення облікової інформації. Так, при зростанні дебіторської заборгованості збільшується вірогідність викривлення показника виручки в бік збільшення і навпаки можливо зростання показника дебіторської заборгованості у випадку стабільного рівня продажу та зниження обігу цього показника. Вартість необоротних активів та запасів оцінених по фактичним витратам також відображається без урахування ризиків. Звідси, завжди існує ризик під час прийняття рішень щодо інвестування в активи. На зміни показника економічних вигід у вигляді грошових потоків від використання активів

впливають зовнішні і внутрішні фактори, наслідком чого є викривлення показника прибутку підприємства.

Враховуючи вищезазначене, в дослідженні зроблено висновок про доцільність використання ризик-орієнтованого підходу до формування облікової політики. Методологічним базисом облікової політики безперервності діяльності підприємства є принципи, які детально розкриті в економічній літературі: обачності, повне висвітлення, автономності, безперервності, нарахування та відповідність доходів і витрат, превалювання сутності над формою, історична собівартість єдиний грошовий вимірник, періодичність.

У процесі формування облікової політики необхідно враховувати, що елементи облікової політики взаємопов'язані, оскільки зміни її елементів призводять до зміни показників фінансової звітності. При цьому об'єкти облікової політики залежать від конкретних напрямів бухгалтерського та управлінського обліку.

Для формування платформи методичного забезпечення облікової політики підприємств необхідно визначити способи оцінки та критерії визнання активів і зобов'язань, а також способи оцінювання ризиків. Виходячи з того, що різні методи оцінки активів та зобов'язань призводять до різних результатів оцінки вартості підприємства, при обґрунтуванні способів оцінки активів і зобов'язань слід мати на увазі, що справедлива вартість є об'єктивною основою реальної оцінки активів, зобов'язань. Зупинимося більш детально на розкритті особливостей фінансових активів і зобов'язань. Порядок визнання та оцінки фінансових активів та зобов'язань передбачено стандартами МСБО 32 та МСФЗ 9. Фінансові інструменти за базою оцінки згідно з МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» класифікуються на: фінансові активи (за амортизованою вартістю; справедливою вартістю через доходи/витрати; справедливою вартістю через інший сукупний дохід); фінансові зобов'язання (за амортизованою вартістю та за справедливою вартістю).

Для визначення ринкової вартості активу з використанням дохідного підходу здійснюється процедура дисконтування або капіталізації доходів від його використання. При оцінюванні фінансових активів за справедливою вартістю використовуються непрямі методи оцінки ризиків, де ставка відсотка враховує премії за ризик. Міжнародні стандарти, які регулюють правила оцінки фінансових інструментів, не містять конкретних методів розрахунку ефективної ставки процента для здійснення процедури дисконтування грошових потоків. Тому підприємства самостійно вибирають методи дисконтування, які застосовуються для оцінки грошових потоків з урахуванням ризиків.

Впровадження науково-методичних рекомендацій щодо формування облікової політики за принципом безперервності, орієнтова-

ної на визначення регламентів організації бухгалтерського обліку і звітності з позиції відображення повної та достовірної інформації щодо реальної вартості активів і зобов'язань сприятиме узгодженню інтересів всіх зацікавлених осіб.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16.07.1999 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
2. Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 Оцінка справедливої вартості. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_068#Text
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (IAS) 36 «Зменшення корисності активів». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_047#Text
4. Наказ Міністерства фінансів України 27.06.2013 № 635 Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0635201-13#Text>

Секція 2.9. Організація та адміністрування публічних фінансів

УДК 351/354

Водник Ганна,
*студентка 5 курсу
факультету бізнес-адміністрування та права,
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»*

Загрішева Надія,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права,
факультету бізнес-адміністрування та права,
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

За своїм змістом публічне управління зазнало серйозних якісних перетворень і стало будуватися на принципах демократичності, легітимності, і що особливо важливо – транспарентності. Прагнення домогтися прозорості та ясності в реалізації своїх функцій органами державного управління для громадянського суспільства стало початком його руху до публічного управління, яке характерне для країн з високим рівнем економічного і соціального розвитку.

Ефективність публічного адміністрування досліджувалась такими вченими, як Атаманчук Г.В., Бакуменко В.Д., Грицяк,

А.І., Телешун С.О., Титаренко О.Р., Рейтерович І.В., Ситник С.В., Вировий С.І. та ін.

На сучасному етапі розвитку термін «публічне управління» змістовно охоплює поняття державного і муніципального управління. У конкретному контексті «публічне управління» може означати як державне, так і муніципальне управління (або їх сукупність). При цьому до розгляду поняття буде відноситися і реалізація публічного управління «операторами», яким органи влади або місцевого самоврядування делегують окремі публічно-владні повноваження.

Як відомо, публічне управління є особливим дослідницьким напрямом, одним з перших визначив ще Вудро Вільсон, точку зору якого про виділення публічного управління та державної політики в окремий напрям наукових досліджень поділяли найбільші відомі дослідники в галузі науки управління (навіть можна сказати бездоганні авторитети цієї галузі). Один з сучасних дослідників публічного управління Гірт Букерт наголошує на тому, що публічне управління не є якимось нейтральним та технічним процесом прийняття та реалізації управлінських рішень, а натомість є діяльністю, яка тісно пов'язана із політикою, законами та громадянським суспільством [4].

Зокрема, будь-яке управління завжди пов'язано з владою, але публічне управління має відношення до особливої влади – публічної державної влади з усіма її атрибутами: монополізмом на насильницькі методи, легітимною природою здійснення впливу на суспільство, суверенністю, поширенням владного впливу на все суспільство, політичної організованістю і інші [5].

Оцінка результативності та ефективності публічного управління базується на тому, що управлінська діяльність, яка орієнтована на досягнення визначених стратегічних цілей, шляхом вирішення тактичних завдань, з точки зору публічного управління переорієнтовується на кінцевий результат у вигляді задоволеності окремими громадянами та суспільством в цілому обсягами та якістю товарів та послуг, що ними споживаються, наслідками їх діяльності, а також обсягами та якістю державних послуг, які надаються суб'єктами публічного управління та адміністрування, що забезпечують поліпшення умов існування і життєдіяльності громадян. Крім того, оцінка ефективності системи публічного управління та адміністрування, яка застосовувана у формах публічного управління, місцевого самоврядування та управління громадськими організаціями, має окремі специфічні відмінності від визначення відповідних оцінок стосовно управління господарюючими суб'єктами підприємницької діяльності. Ці відмінності, зокрема, викликані за рахунок наявності ряду проблем та обмежень, які існують у сфері впливу публічного управління та адміністрування [3].

Таким чином, здійснюючи оцінку ефективності функціонування публічного управління в цілому та оцінюючи його результативність необхідно зробити висновки щодо того, як управлінські процеси повинні враховувати якість життя громадян певної адміністративно-територіальної одиниці чи держави в цілому та / або відповідних бізнесових структур шляхом врахування та задоволення суспільного інтересу, в тому числі і за рахунок створення робочих місць та забезпечення гідного рівня життя працюючим, найраціональнішого використання державної інфраструктури для виробництва та надання державних благ, тощо [6].

Таким чином, формулюючи основні характеристики сучасної парадигми публічного управління та адміністрування, можна, зокрема, виділити наступні аспекти [2, с. 97–98]:

- розвиток демократичних засад в управлінні та, в зв'язку з цим, врахування громадської думки при виробленні та реалізації як публічної політики і політики органів місцевого самоврядування, так і соціальної політики суб'єктів підприємницької діяльності;

- вплив на систему державного адміністрування механізмів громадського управління;

- співвіднесення інтересів загальнодержавних та місцевих, громадських та особистісних інтересів, та врахування їх впливу;

- забезпечення загальнодоступності, максимально можливої об'єктивності та повноти, а також оперативності управлінської інформації, яка торкається державної сфери та суспільних інтересів;

- раціоналізація механізмів вироблення та реалізації управлінських процесів та організації роботи апарату управління, з урахування вимог до професіоналізму управлінських кадрів;

- забезпечення здійснення громадського контролю виконання управлінських рішень та дотримання відповідних законів.

Громадська оцінка ефективності публічного управління і адміністрування являє собою сукупність встановлених процедур, що здійснюються інститутами громадянського суспільства та окремими громадянами (їх об'єднаннями) щодо перевірки якості здійснення управлінських функцій, а також дотримання відповідності їх результатів і наслідків інтересам особистості, сім'ї та суспільства.

Форма відносин вимагає використання під час визначення ефективності публічне управління, в якості критеріїв, показників, що характеризують соціальну ефективність функціонування суб'єктів управління у вигляді оцінки: [1, с. 394]

- загальної соціальної ефективності, яка розкриває узагальнені результати функціонування системи управління і керованих нею об'єктів в цілому;

- спеціальної соціальної ефективності – характеристики стану організації та функціонування самого механізму керуючої підсис-

теми, як окремих суб'єктів загальної системи управління суспільними процесами;

– конкретної соціальної ефективності, що відображає діяльність окремих управлінських органів і посадових осіб, поодиноких управлінських рішень, дій, відносин.

Серед таких показників, які вказують на ефективність публічного управління, варто виділити наступні:

1. Показник GRICS (Governance Research Indicator Country Snapshot) – являє собою сукупність індикаторів, що забезпечують дослідження стану управління країною в цілому, який зафіксовано на певний момент часу.

2. Показник CAF (Common Assessment Framework) – загальна система оцінки, яка була розроблена на основі широко застосовуваної, як в приватному, так і в державних секторах, концепції управління якістю (Total Quality Management). Загальна структура оцінки, що є поширеною в державах Західної та Центральної Європи, повинна.

3. Показник WBES (The World Business Environment Survey) – є опитування, що характеризують вплив публічного управління на бізнес- середовище країни у порівнянні з світовими стандартами.

4. Показник BEEPS (Business Environment and Enterprise Performance Survey) – оцінка впливу публічного управління та адміністрування на бізнес середовище та ефективність підприємства в країні. Індикатори цього показника дозволяють отримати порівняльну оцінку якості управління, ділового клімату, конкурентного середовища, рівня корупції в контексті взаємодії між бізнесом та державою в країнах з перехідною економікою.

5. Показник міжнародної прозорості (Transparency International) – є світовим барометром рівня корупції як в країні в цілому, так і в окремих сферах публічного управління та напрямках здійснення публічної політики, включаючи діяльність органів виконавчої влади.

Висновки. Таким чином, узагальнюючи вищенаведене, слід констатувати, що публічне управління у теперішній час відповідає вимогам публічності, також можливість говорити про те, що враховуючі міжнародні стандарти та національну практику, можна на науковому рівні виділити список критеріїв та загальних засобів визначення та підвищення, а також сталого забезпечення ефективності та результативності, оскільки їх розмежування у практичній діяльності є доволі складним процесом.

Список використаних джерел:

1. Атаманчук Г.В. Управление: сущность, ценность, эффективность [Текст] / Г.В. Атаманчук. – М.: Акад. проект, 2006. – 584 с.

2. Бакуменко В.Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики : монографія / В.Д. Бакуменко. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 328 с.

3. Грицяк, А.І. Публічне управління в Україні: становлення за європейськими стандартами / А.І. Грицяк; URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vamsu_du/2010_2/Gryciak.htm#_ft_n1 (Дата звернення: 14.08.2020 р.).

4. Державне управління в умовах адміністративної реформи // URL: <http://www.refine.org.ua/download-4812.html> (Дата звернення: 14.08.2020 р.).

5. Телешун С.О., Титаренко О.Р., Рейтерович І.В. Основи інформаційно-аналітичної діяльності в публічному управлінні: Навчальний посібник. – К.: Видавництво НАДУ, 2009. – 168 с.

6. Телешун С.О., Титаренко О.Р., Ситник С.В., Вировий С.І. Публічна політика та управління: наукова розробка. Київ: Національна академія державного управління, 2010. 36 с.

Секція 2.10. Теорія і практика міжнародних економічних відносин

УДК 339.732

Швець Наталія,

доктор економічних наук, професор кафедри банківської справи та фінансових технологій, Університет банківської справи

ORCID: 0000-0003-0915-9918

Полагнин Дмитро,

аспірант, Університет банківської справи

ORCID: 0000-0001-7753-9387

СТРУКТУРА ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Динаміка змін у світовій економіці, зміщення балансів міжнародних валютно-фінансових відносин зумовлюють розвиток глобальної фінансової інфраструктури.

Аспекти функціонування та розвитку глобальної фінансової інфраструктури розкриваються у працях таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як Антошко Т.Р., Борзенко О.О., Егоров А.В., Міщенко В.І., Слєпов В.А., Стеценко Б.С., Ткаліч О.В., Туболець І.І., Тюленева Ю.В. тощо.

Для розуміння сутності поняття «глобальна фінансова інфраструктура» розглянемо поняття «фінансова інфраструктура». Термін «фінансова інфраструктура» характеризує забезпечувальний зріз фінансів як суспільного явища. Фінансова інфраструктура – це

самостійне явище, яке має свою специфіку, певне призначення та тісно зв'язане з сутністю фінансів, що відображає взаємозв'язок і взаємозалежність між економікою й фінансами [1, с. 111]. Надійне функціонування фінансової інфраструктури можливе при узгодженні таких компонентів: організаційна структура, правовий механізм та інструменти застосування. Власне, сукупність міжнародних фінансових інститутів формують глобальну фінансову інфраструктуру та є головними суб'єктами фінансової глобалізації. Вони є численними та різноманітними, мають загальну схожість змісту діяльності, різняться за умовами членства в них, компетенцією, учасниками та повноваженнями [2, с. 136]. До функцій глобальної фінансової інфраструктури відносять сприяння стабільного розвитку міжнародних фінансових відносин, протидію дестабілізаційним процесам за рахунок узгоджених дій, мінімізацію транзакційних витрат [3].

Перші міжнародні фінансові організації з'явилися в першій половині XX ст. (Міжнародний страховий комітет, Міжнародне бюро по фондовим біржам, Банк міжнародних розрахунків). Проте такі організації займалися обмеженим колом питань, а відповідно, їх вплив на світову економіку був незначним. Глобальна фінансова інфраструктура як система міжнародних фінансових організацій, які забезпечують функціонування системи міжнародних фінансів, почала формуватися в середині XX ст. Саме тоді було утворено Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Генеральна угода по тарифам і торгівлі (пізніше Світова організація торгівлі). Сьогодні вони теж відіграють значну роль у розвитку глобальної фінансової інфраструктури. На початках свого створення діяльність міжнародних організацій була дуже формалізованою та централізованою за принципом акціонерного товариства з домінуючою роллю переможців у Другій світовій війні [4, с. 5–6].

На даному етапі світового економічного розвитку у структурі глобальної фінансової інфраструктури можна виділити наступні компоненти:

I. Міжнародні фінансові організації: МВФ, Група Світового банку (Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Міжнародна агенція розвитку (МАР), МБРР, Багатостороння агенція гарантування інвестицій (БАГІ), Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів (МЦВІС).

II. Регіональні фінансові організації: ЄБРР (Європейський банк реконструкції та розвитку), МАБР (Міжамериканський банк розвитку), АфБР (Африканський банк розвитку), АзБР (Азійський банк розвитку).

III. Субрегіональні фінансові корпорації: Європейський інвестиційний банк, Північний інвестиційний банк, Східноафриканський банк розвитку, Карибський банк розвитку, Андська корпорація розвитку, Центральноамериканський банк економічної інтеграції, Банк інвестицій та розвитку ECOWAS, Євразійський банк розвитку, Чорноморський банк розвитку і торгівлі, Ісламський банк розвитку.

Регіоналізація міжнародних фінансових організацій в кінці XX ст. призвела до значних позитивних змін у функціонуванні глобальної фінансової інфраструктури: система стала більш гнучкою, оперативною, адаптивною, враховувала регіональну специфіку. Але, при цьому, значно зменшились її універсальність та масштаби фінансування окремих країн чи проєктів. Глобальна фінансова архітектура в даному періоді стала досить ефективною для стимулювання економічного розвитку регіонів чи країн, однак не була пристосованою до глобальних загроз фінансової стабільності, що підтвердила світова рецесія 2007–2009 років, тому виникла подальша необхідність її реформування. Природа світової фінансової системи є ліберальною та прагне до розширення можливості вільного переміщення капіталів. Зрозуміло, що визначальний вплив на глобальну фінансову архітектуру має її інфраструктура, яка є певним каталізатором та визначає пріоритети. Якщо у реформі світової фінансової архітектури переважають зміни до оцінки ризиків та моніторингу фінансових інститутів, то одним із важливих чинників трансформації глобальної фінансової інфраструктури є глобалізація фінансового сектору світової економіки, що сприяє її інтернаціоналізації. Також розвиток організаційно-технічної інфраструктури міжнародних фінансових відносин створили умови підвищення міжнародної мобільності капіталів. В свою чергу, процес інтернаціоналізації посприяв розвитку недержавного сегменту глобальної фінансової інфраструктури, адже регулюючі та державні органи проявили малу гнучкість. Яскравими прикладами зростання впливу недержавних організацій на світову фінансову систему є система міжнародних безготівкових розрахунків SWIFT. Важливу роль у функціонуванні сучасної глобальної фінансової інфраструктури відіграють спільні проєкти міжнародних організацій. До прикладу, Європейська Банківська Федерація (EBF) разом з Асоціацією учасників валютного ринку (ACI) розраховує ставку EURIBOR.

Поглиблення зв'язків між міжнародними фінансовими організаціями суттєво підсилює вплив глобальної фінансової інфраструктури на функціонування світової фінансової системи. Узгодження змін стандартів цих організацій впливають на діяльність інвесторів, емітентів, фінансових посередників, регуляторів, що дозволяє досягнути синергетичного ефекту.

Однією з тенденцій розвитку глобальної фінансової інфраструктури виступає транснаціоналізація. Суперечності діяльності ТНК трансформують і саму фінансову інфраструктуру. Найбільший імпульс процес транснаціоналізації отримав у фінансовому секторі – саме фінансові ТНК здобули лідерство за багатьма показниками. Такі позиції пояснюються насамперед здатністю фінансових інституцій порівняно з промисловими ТНК до інноваційної діяльності [5, с. 124].

Ще одним напрямом розвитку глобальної фінансової інфраструктури є її інтеграція у процес діджиталізації. Розвиток глобальної інтегрованої цифрової інфраструктури почався в 90-х роках, коли провідні міжнародні біржі почали використовувати комп'ютерні технології для здійснення операцій та прискорення процесів обробки інформації. Особливу увагу заслуговує глобальна інтегрована цифрова інфраструктура фондового ринку, яка являє собою світову мережу електронних комунікацій, що поєднує суб'єктів ринку, як на національному, так і міждержавному рівні, сприяючи їхньому тіснішому зв'язку і взаємодії, а також являє собою інноваційне середовище обертання цінних паперів та різноманітних операцій з ними [6, с. 174–175]. Основними характеристиками новітньої інфраструктури є відкритість, доступність, прискорення обміну інформацією, підвищення ліквідності фінансових ринків.

Також серед домінуючих тенденції глобальної фінансової інфраструктури можна віднести трансформацію ролі міжнародних фінансових інституцій пов'язаної з галопуючим нарощуванням обсягів фінансових операцій, зростання уразливості інституцій фінансової інфраструктури, модифікація регуляторної політики щодо фінансових інституцій [7].

Отже, поєднання роздержавлення світової фінансової інфраструктури, цифровізації та ускладнення системи зв'язків між міжнародними фінансовими інститутами є основними напрямками розвитку якісних змін функціонування глобальної фінансової інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Тюленева Ю.В., Антошко Т.Р. Поточний стан та перспективи розвитку фінансової інфраструктури. Сучасні проблеми економіки і підприємництво. 2018. Вип. 22. С. 110–166.
2. Туболец І.І., Ткаліч О.В. Глобалізація міжнародних фінансових ринків. Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості. 2019. № 1. С. 133–141.
3. Международная финансовая инфраструктура. The Presentation: веб-сайт. URL: <https://thepresentation.ru/finansy/mezhdunarodnaya-finansovaya-infrastruktura-finansy> (дата звернення: 03.12.2020).

4. Слепов В.А., Егоров А.В. Глобализация финансовой инфраструктуры. Вестник РЭА. 2010. № 2. С. 5–14.

5. Стеценко Б.С., Транснаціоналізація як визначальна тенденція розвитку глобальної фінансової інфраструктури. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 13 (Ч. 2). С. 121–124.

6. Борзенко О.О. Структурні деформації на світових фінансових ринках після 90-х років XX століття: монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. 448 с.

7. Стеценко Б.С. Екзогенні фактори розвитку фінансової інфраструктури на глобальному рівні. Причорноморські економічні студії. 2017. Вип. 13-1. С. 156–159.

Наукове видання

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ СУСПІЛЬСТВА: ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

Черевань Ірина Вікторівна
Бородіна Олена Михайлівна
Безпаленко Ольга Володимирівна
Загрішева Надія Володимирівна

Видається в авторській редакції

Формат 60×90 ¹/₁₆. Обл.-вид. арк. 12,0. Ум.-друк. арк. 12,1.

Підп. до друку 20.05.2021.

Наклад 300 прим. Зам. № -21.

Видавець і виготовлювач ТОВ «Талком»
03115, м. Київ, вул. Львівська, 23, тел./факс (044) 424-40-69, 424-56-26
E-mail: ukraina.vdk@email.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4538 від 07.05.2013